

Ο ΝΕΟΣ ΠΟΙΜΗΝ

ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ

ΕΥΝΑΡΟΜΗ ΜΟΝΟΝ ΕΤΗΣΙΑ ΛΠ. ΟΘΗΜ. ΔΥΟ (2)

Η ΣΥΛΛΟΓΗ ΤΩΝ ΨΑΛΜΩΝ**ΚΑΙ ΤΑ ΔΙΠΛΑ ΕΝ ΑΥΤΟΙΣ***

Ἐκ τῶν πολλῶν ζητημάτων, ὅσα προβάλλονται εἰς τὸν μετ' ἐπιστασίας μελετῶντα τοὺς ἱεροὺς ψαλμοὺς καὶ ἐπισημονικῶς ἐξετάζοντα τὰ κατ' αὐτοὺς, εἶναι καὶ ταῦτα· τίς ἡ διάταξις αὐτῶν καὶ ἀρίθμησις· πότε καὶ πῶς κατηρτίσθη ἢ εἰς ἡμᾶς περιελθοῦσα συλλογὴ αὐτῶν· καὶ πῶς ἐξηγητέα ἢ ἐνιαχοῦ ἀπαντῶσα εἴτε ἐπανάληψις ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ψαλμοῦ (τοῦ 13 καὶ 52 κατὰ τοὺς Ἑβδομήκοντα ἢ 14 καὶ 53 καθ' Ἑβραίους), εἴτε καὶ μάλιστα παρουσία τῶν αὐτῶν τεμαχίων ἢ στροφῶν καὶ στίχων ἐν διαφόροις ψαλμοῖς.

Οἱ πλείστοι τῶν παρ' ἡμῖν τροχάδην ἀναγινωσκόντων τὸν Ψαλτήρα ἐπ' ἐκκλησίας ἢ ἐν ἄλλαις περιστάσεσιν, γνωρίζουσι μόνον τὴν κατὰ καθίσματα διαίρεσιν αὐτοῦ, ἀγνοοῦσι δὲ ὅτι καὶ ὁ Ψαλτήρ, καθ' ὁμοιότητα τῆς Πεντατεύχου, διαιρεῖται εἰς πέντε μέρη ἢ βιβλία. Ἐν τῷ ἑλληνικῷ κειμένῳ τῶν Ἑβδομήκοντα (Ο') ἡ διαίρεσις αὕτη δὲν

Τὰ δι' ἀστερίσκου σημειούμενα εἶναι τῆς συντάξεως.

σημειούται ἐξωτερικῶς, ὡς συμβαίνει εἰς τὰ ἑβραϊκὰ κείμενα, χειρόγραφά τε καὶ ἔντυπα. Παρὰ τὴν ἔλλειψιν ὁμοῦ τῆς ρητῆς δηλώσεως εἶναι γνωστὴ ἡ διαίρεσις καὶ τοῖς Ο', ὑποδεικνυομένη διὰ τῆς αὐτῆς καὶ παρ' ἑβραίοις εἰς τὸ τέλος ἐκάστου βιβλίου προσαπτομένης δοξολογίας τοιούτου κατ' οὐσίαν περιεχομένου «Ἐὐλογητὸς Κύριος ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ ἀπὸ τοῦ αἰῶνος εἰς τὸν αἰῶνα γένοιτο, γένοιτο». Καὶ λείπει μὲν ἡ δοξολογία αὕτη εἰς τὸ τέλος τοῦ πέμπτου καὶ τελευταίου βιβλίου· ἀναπληροῦται ὁμοῦ κατὰ τινὰς ὑφ' ὄλου τοῦ τελευταίου (150) ψαλμοῦ «Ἀλληλούια. Αἰνεῖτε τὸν Θεὸν ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ . . . Πᾶσα πνοὴ αἰνεσάτω τὸν Κύριον. Ἀλληλούια». Καὶ ἀνεξαρτήτως ὁμοῦ τούτου ἡ παράλειψις τῆς δοξολογίας εἰς τὸ τέλος τοῦ ὄλου βιβλίου εἶναι εὐεξήγητος. Δὲν ἔχει σπουδαιότητα οὐδὲ ὁ ἐπηνηξήμενος πως τύπος τῆς αὐτῆς δοξολογίας ἐν τῷ τέλει τῶν βιβλίων τρίτου 71 (ἢ τοῦ ἑβραϊκοῦ 72) καὶ τετάρτου 105 (ἢ τοῦ ἑβραϊκοῦ 106). Τούναντίον δὲ δὲν δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς ὄλως τυχαία ἡ προδηλωθεῖσα παρὰ τοῖς ἑβδομήκοντα ἀπουσία τῆς καὶ ἐξωτερικῶς παρὰ τοῖς ἑβραίοις σημειουμένης διακρίσεως τῶν βιβλίων (δευτέρου, τρίτου κτλ.), ἀλλ' ἔχει τινὰ αἰτίαν, πάντως ταύτην, ὅτι ἡ ἐν λόγῳ πενταμελῆς διαίρεσις καὶ ἡ ρητὴ αὐτῆς ἐν τῷ κειμένῳ σημείωσις δὲν ἐγένοντο συγχρόνως, ἀλλ' ἐν ᾧ ἡ διαίρεσις αὕτη εἶναι προγενεστέρη τῆς μεταφράσεως τῶν Ο', ἀνερχομένη τοῦλάχιστον μέχρι τῆς τετάρτης πρὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδος, ὡς εὐλόγως συνάγεται ἐκ τοῦ τέλους τοῦ ἐν τῷ 1 Παραλειπομένων 16,8—35 παρατιθεμένου 105ου ἢ καθ' ἑβραίους 106ου ψαλμοῦ, ἡ ρητὴ αὐτῆς σημείωσις ἐν τοῖς ἑβραϊκοῖς κειμένοις εἶναι μεταγενεστέρα τῆς μεταφράσεως τῶν Ο'. Ἄλλως οὐδ' αὕτη θὰ ἔλειπε παρ' αὐτοῖς, ὅπως δὲν λείπει καὶ ἐκείνη. Καὶ ἀπὸ πότε μὲν ἀκριβῶς χρονολογεῖται, εἶναι δυσπροσδιόριστον φαίνεται ὁμοῦ ὅτι δὲν εἶναι μεταγενεστέρα τῶν δύο πρώτων αἰῶνων τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὡς γνωστὴ Ἐριγένη τε καὶ Ἰππολύτῳ, λέγουσι (παρ' Ἐπιφανίῳ, Περὶ μέτρων καὶ σταθμ. 2, 36)· «τοῦτο δὲ σὲ μὴ παρέλθοι, ᾧ φιλόκαλε, ὅτι καὶ τὸ ψαλτήριον εἰς πέντε διεῖλον οἱ ἑβραῖοι, ὥστε εἶναι καὶ αὐτὴν ἄλλην πεντάτευχον». Ἀποτελοῦνται δὲ τὰ βιβλία ταῦτα ᾧδε:

σμοῦ, ὡς γνωστὴ Ἐριγένη τε καὶ Ἰππολύτῳ, λέγουσι (παρ' Ἐπιφανίῳ, Περὶ μέτρων καὶ σταθμ. 2, 36)· «τοῦτο δὲ σὲ μὴ παρέλθοι, ᾧ φιλόκαλε, ὅτι καὶ τὸ ψαλτήριον εἰς πέντε διεῖλον οἱ ἑβραῖοι, ὥστε εἶναι καὶ αὐτὴν ἄλλην πεντάτευχον». Ἀποτελοῦνται δὲ τὰ βιβλία ταῦτα ᾧδε:

Α' βιβλ. ψαλμ.	1—40	κατὰ τοὺς Ο'	1—41	καθ' ἑβραίους
Β'	»	»	41—71	»
Γ'	»	»	72—88	»
Δ'	»	»	89—105	»
Ε'	»	»	106—150	»

Ὡς δὲ δείκνυται ἐκ τοῦ πίνακος τούτου, συμφωνοῦσι μὲν τὰ δύο κείμενα εἰς τὸν ὅλικόν ἀριθμὸν τῶν 150 ψαλμῶν (πλὴν τοῦ λεγομένου ἰδιογράφου καὶ ἔξωθεν τοῦ ἀριθμοῦ τούτου φερομένου) καὶ εἰς τὰ κατὰ μέρος ποσὰ τῶν βιβλίων Β' (30), Γ' (16) καὶ Δ' (16), διαφέρουσιν ὁμοῦ εἰς τὰ ποσὰ τῶν βιβλίων Α' καὶ Ε', τοῦ μὲν πρώτου ἀριθμοῦντος 41 ψαλμοὺς καθ' ἑβραίους παρὰ τοὺς 40 τῶν ἑβδομήκοντα, τοῦ δὲ τελευταίου ἀριθμοῦντος καθ' ἑβραίους 43 παρὰ τοὺς 44 ἐκείνων. Αἱ διαφοραὶ αὗται προέρχονται ἐντεῖθεν, ὅτι οἱ παρ' ἑβραίοις ὡς 8ος καὶ 10ος κατ' ἰδίαν φερόμενοι ψαλμοὶ ἀριθμοῦνται κατὰ τοὺς Ο' ὡς εἰς, 8ος, καὶ ἐπιφέρουσι τὴν ἐφεξῆς παρατηρουμένην καὶ μέχρι τῶν ψαλμῶν 112—113 ὁμαλῶς βαίνουσαν κατὰ μονάδα διαφορὰν τῶν δύο κειμένων, κατὰ τὸν ἐξῆς πίνακα:

ἑβδομήκοντα	ἑβραϊκὸν
1—8	1—8
9	9+10
10—112	11—113
113	114+115
114+115	116
116—145	117—146
146+147	147
148—150	148—150

Ἐπάρχουσί τινα συνηγοροῦντα ὑπὲρ τῆς ἀρχικῆς ἐνό-
τητος τῶν καθ' Ἑβραίους χωριζομένων δύο, τοῦ 9ου καὶ τοῦ
10ου. Δὲν δύναται ὁμως νὰ λεχθῆ τὸ αὐτὸ οὔτε περὶ τῆς εἰς
ἓνα, τὸν 113ον συνάψεως τῶν παρ' Ἑβραίους χωριζομένων
(τοῦ 114ου καὶ τοῦ 115ου), οὔτε τοῦναντίον περὶ τοῦ εἰς
δύο, τὸν 146ον καὶ τὸν 147ον διχασμοῦ τοῦ ἐνιαίου κατ' αὐ-
τοὺς ψαλμοῦ 147. Ἀλλὰ καὶ ἐν οἷς συμβαδίζουσι τὰ δύο
κείμενα, δὲν εἶναι ἀπρόσβλητος οὔτε ὁ εἰς δύο διχασμὸς
ψαλμῶν ἐσωτερικῶς συναηκόντων, οἷοι οἱ 42 καὶ 43 τοῦ ἑ-
βραϊκοῦ καὶ 41 καὶ 42 τοῦ ἑλληνικοῦ, ὡς παρετήρησεν ὁ Εὐ-
σέβιος, συνάγεται δὲ καὶ ἐκ τοῦ κοινοῦ ἐπφδοῦ (41, 6.12.42,5),
οὔτε ἡ εἰς ἓνα συνένωσις στοιχείων ἢ πάντη διαφόρων ἢ ἀρχικῶς
μὴ συναηκόντων. Εἶναι κατὰ τοῦτο προσοχῆς ἄξιοι τρεῖς, ὁ
18ος, ὁ 23ος καὶ ὁ 126ος. Ὁ τελευταῖος οὗτος, 127ος καθ' Ἑβραί-
ους καὶ εἰς τὰς λεγομένας ᾠδὰς τῶν ἀναβαθμῶν
ἀνήκων, ἐν ᾧ ἐν τῷ πρώτῳ μέρει (στχ. 1—2) ἐξαιρεῖ τὸ
μάταιον τῶν ἀνθρωπίνων κόπων καὶ μόχθων καὶ ἀγρυ-
πνῶν καὶ ἀνησύχου σπουδῆς καὶ ἐπωδύνου τροφῆς, ἐὰν μὴ
ὁ Θεὸς εὐδοκήσῃ νὰ δώσῃ τὰ ἐφέτα τοῖς ἡγαπημένοις παρὰ
προσδοκίαν καὶ ὡς ἐν ὕπνῳ, αἰψίης μεταπηδᾷ ἐν τῷ δευτέρῳ
μέρει (στχ. 3—5) εἰς τὸ ἐγκώμιον εἰδικῶς τῆς εἰς νίους
εὐτεκνίας ὡς δωρεᾶς τοῦ Θεοῦ καὶ ἀσφαλοῦς στηρίγματος τοῦ
πατρὸς ἐν τοῖς τοῦ βίου ἀγασιν.

1. Ἐὰν μὴ ὁ Κύριος οἰκοδομήσῃ οἶκον,
εἰς μάτην ἐκοπίασαν οἱ οἰκοδομοῦντες αὐτόν·
ἐὰν μὴ ὁ Κύριος φυλάξῃ πόλιν,
εἰς μάτην ἠγρύπνησεν ὁ φυλάσσων.
2. Εἰς μάτην ὑμῶν ἐστι τοῦ ὀρθρίζειν,
ἐγείρεσθαι μετὰ τὸ καθῆσθαι,
οἱ ἔσθοντες¹⁾ ἄρτον ὀδύνης.

1. Ὁ αἴτιον μᾶλλον εὐληκτικόν, ἐὰν ὁ λόγος ἐξηκολούθει κατὰ ἀ-
παρέμφατον. Ἀλλὰ καὶ οὕτως ἀποδιδομένης (κατὰ κλητικὴν) ἐκφρά-
ζει τὸ αὐτὸ νόημα, καὶ μάλιστα ἐμφαντικώτερον.

ὅταν δῶ τοῖς ἀγαπητοῖς ὕπνον.

3. Ἴδου ἡ κληρονομία Κυρίου υἱοί,
ὁ μισθὸς τοῦ καρποῦ τῆς γαστρῆς.
4. Ὡσεὶ βέλη ἐν χειρὶ δυνατοῦ (πολεμιστοῦ),
οὕτως οἱ υἱοὶ τῶν ἐκτετιναγμένων¹ (ἐκπε-
πτωκότων ἢ κατὰ τὸ κοινὸν ξετιναγμένων).
5. Μακάριος ἄνθρωπος ὃς πληρώσει τὴν ἐπιθυμίαν (ἔβρ.
φαρέτραν) αὐτοῦ ἐξ αὐτῶν.
Οὐ μὴ καταισχνυθῶσιν, ὅταν λαλῶσι τοῖς ἐχθροῖς αὐ-
τῶν ἐν πύλῃ.

Μὴ οὖσα ἀντιθετικὴ ἢ διαφορὰ τῶν δύο μερῶν, βε-
βαίως δὲν ἀποκλείει πᾶσαν συνίθειαν αὐτῶν· πλὴν εἶναι
τοιαύτη, ὥστε δὲν εἶναι πάντη ἀδικαιολόγητοι οἱ θεωροῦ-
τες τὰ δύο μέρη ὡς ἀπ' ἀρχῆς ἀσχετα πρὸς ἄλληλα. Ἰσχύει
τοῦτο καὶ περὶ τοῦ δευτέρου τῶν προνομασθέντων ψαλμῶν,
τοῦ 23ου, ἐὰν μάλιστα ληφθῆ ὑπ' ὄψιν τοῦτο, ὅτι ἔχει εἰς
τὸ δεύτερον μέρος ρυθμὸν καὶ στιχουργίαν διάφορον τῆς
τοῦ πρώτου μέρους αὐτοῦ, καὶ ἐν ᾧ ἐν τούτῳ ἐπικρατεῖ τὸ
σύστημα τῶν σ υ ν ω ν υ μ ι κ ῶ ν διστίχων (1—8), ἔχο-
μεν ἐν ἐκείνῳ τριστίχα (7—10).

1. Τοῦ Κυρίου ἡ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς,
ἡ οἰκουμένη καὶ πάντες οἱ κατοικοῦντες ἐν αὐτῇ.
2. Αὐτὸς γὰρ ἐπὶ θαλασσῶν ἐθεμελίωσεν αὐτήν,
καὶ ἐπὶ ποταμῶν (= ὑδάτων ρέοντων) ἠτοί-
μασεν (ἔστησεν) αὐτήν.
3. Τίς ἀναβήσεται εἰς τὸ ὄρος τοῦ Κυρίου (τὴν Σιών),
καὶ τίς στησεται ἐν ναῶ ἀγίῳ αὐτοῦ;
4. Ἄθῶος χερσὶ καὶ καθαρὸς τῇ καρδίᾳ,
ὃς οὐκ ἔλαβεν ἐπὶ ματαίῳ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ (ψευδορ-
κῶν),
καὶ οὐκ ὤμωσεν ἐπὶ δόλῳ τῷ πλησίον.

α. Κατὰ τὸ ἑβραϊκὸν τῆς νεότερης. Προτιμώτερον τὸ ἑλληνι-
κὸν ἐκπεπτωκότων, ὡς δηλοῦν τὴν ἀνάγκην τοῦ στηρίγματος.

6. Οὗτος λήψεται εὐλογίαν παρὰ Κυρίου.
καὶ ἐλεημοσύνην (ἐλεος ὡς ἀμοιβὴν τῆς δικαιοσύνης)
[παρὰ Θεοῦ σωτῆρος αὐτοῦ.]
6. Αὕτη ἡ γενεὰ ζητούντων αὐτόν.
Ζητούντων τὸ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ Ἰακώβ.
7. Ἄρατε πύλας οἱ ἄρχοντες ὑμῶν (ἔβρ.
πύλαι τὰς κεφαλὰς ὑμῶν,
καὶ ἐπάρθητε πύλαι αἰώνιοι (πανάρχαιοι),
καὶ εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης.
8. Τίς ἐστὶν οὗτος ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης ;
Κύριος κραταιὸς καὶ δυνατός,
Κύριος δυνατὸς ἐν πολέμῳ.
9. Ἄρατε πύλας οἱ ἄρχοντες ὑμῶν (ὡς ἄνω τὸ ἐβραϊκόν),
καὶ ἐπάρθητε πύλαι αἰώνιοι,
καὶ εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης.
10. Τίς ἐστὶν οὗτος ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης ;
Κύριος τῶν δυνάμεων (=σαβαώθ, τῶν οὐρανίων
στρατιῶν),
αὐτὸς ἐστὶν ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης.
Ὡς πρόδηλον, τὸ πρῶτον μέρος ἔχει χαρακτῆρα ἠθικόν,
ἐν ᾧ τὸ δεύτερον εἶναι πανηγυρικόν, ὡς τι ἐμβατήριον εἰς
τελετὴν τινα ἐπίσημον, καὶ δὴ τὴν εἴσοδον τῆς κιβωτοῦ τῆς
διαθήκης εἰς τὴν Ἁγίαν πόλιν εἴτε μετὰ τὸ τέλος νικηφόρου
τινὸς ἐκστρατείας, εἴτε κατὰ τὴν πρώτην αὐτῆς μεταφορὰν
καὶ ἐγκατάστασιν εἰς Σιών, γενομένην ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Δαυὶδ
κατὰ τὰ ἐξιστορούμενα ἐν τῷ 2 Βασιλειῶν 8, 1—5. 12—
18. Πρὸς τῇ διαφορᾷ τοῦ ρυθμοῦ καὶ τῆς στιχουργίας πα-
ρουσιάζει καὶ ὁ 18ος ἢ καθ' Ἑβραίου 19ος διάφορον χα-
ρακτῆρα ἐν τοῖς μέρεσιν αὐτοῦ, καὶ δὴ ἀντιστρόφως
τῷ προλαβόντι, φ υ σ ι κ ὸ ν μὲν ἐν τῷ πρώτῳ (στχ. 2—7),
ἡ θ ι κ ὸ ν δὲ ἐν τῷ δευτέρῳ (στχ. 8—15). Ἐν τῷ πρώτῳ
μέρει ἐξαίρεται τοῦτο, ὅτι σύμπας ὁ ἑναστρὸς οὐρανός

- προεξάρχοντος τοῦ ἐν αὐτῷ τὴν ἑαυτοῦ σκημὴν ἔχοντος
καὶ ἐν τῷ καθημερινῷ αὐτοῦ δρόμῳ τὰ πάντα φωτίζοντος καὶ
θερμαίνοντος ἡλίου, ὑπάρχων ποιήμα τοῦ Ἰψίστου, χρη-
σιμεύει ὡς ἀσίγητον καὶ ἀδιάλειπτον (ἡ μ ἔ ρ α τ ῆ ἡ μ ἔ ρ α
καὶ ν ὺ ξ τ ῆ ν υ κ τ ἰ) κήρυγμα περὶ τῆς δυνάμεως καὶ μεγα-
λειότητος τοῦ δημιουργοῦ, κήρυγμα ἄφωνου μὲν καὶ ἀλάλη-
τον, πάσης ὁμως φωνῆς καὶ λαλιᾶς τορώτερον καὶ τρανό-
τερον καὶ τοῖς πᾶσι καταληπτόν, διῆκον εἰς πᾶσαν τὴν γῆν
ἀπ' ἄκρου ἕως ἄκρου αὐτῆς.
2. Οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ,
ποίησιν δὲ τῶν χειρῶν αὐτοῦ (τί δύναται ποιεῖν) ἀ-
[ναγγέλλει τὸ στερέωμα.
3. Ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ ἐρεύγεται ρῆμα,
καὶ νύξ νυκτὶ ἀναγγέλλει γνώσιν.
4. Οὐκ εἰσὶ λαλιαὶ οὐδὲ λόγοι,
ὧν οὐχὶ ἀκούονται αἱ φωναὶ αὐτῶν.
5. Εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν,
καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ρήματα αὐτῶν.
6. Ἐν (αὐτοῖς) τῷ ἡλίῳ ἔθετο τὸ σκῆνωμα αὐτοῦ,
καὶ αὐτὸς ὡς νυμφίος ἐκπορευόμενος ἐκ παστοῦ αὐτοῦ,
ἀγαλλιᾶ(σε)ται ὡς γίγας δραμεῖν ὁδὸν αὐτοῦ.
7. Ἄπ' ἄκρου τοῦ οὐρανοῦ ἡ ἐξοδος αὐτοῦ,
καὶ τὸ κατάντημα αὐτοῦ ἕως ἄκρου τοῦ οὐρανοῦ,
καὶ οὐκ ἔστιν ὃς ἀπακρυβήσεται τῆς θερμῆς αὐτοῦ.
Τοιαῦτα νοήματα δὲν εἶναι βεβαίως πάντη ἀσυμβίβα-
στα πρὸς τὰ ἐν τῷ δευτέρῳ μέρει ἐξυμνούμενα πλεονεκτήματα
καὶ ὠφελήματα τοῦ νόμου τοῦ Θεοῦ· δύναται μάλιστα νὰ
θεωρηθῶσιν ὡς προπαρασκευαστικὰ τούτων, ὡς περιεκτικὰ
τοιαύτης τινὸς τῷ ὄλῳ ψαλμῷ ὑποκειμένης θεμελιώδους
ιδέας, ὅτι ὁ θεὸς νόμος τὴν αὐτὴν ἔχει δύναμιν ἐν τῷ ἠθικῷ
κόσμῳ, ἢ ἐν τῷ φυσικῷ ὁ ἑναστρὸς οὐρανός καὶ ὁ ἡλῖος,
ὡς τι κάτοπτρον τῶν θείων τελειοτήτων καὶ χειραγωγὸς εἰς

τὴν γνώσιν τοῦ Θεοῦ. 1) Δὲν φαίνεται ὅμως καὶ πάντῃ εἰ-
καία ἢ ὑπόνοια τῆς διαφόρου συνθέσεως τῶν δύο μερῶν ἀ-
πέναντι τῆς τε ἀποτόμου μεταβάσεως ἀπὸ τοῦ ἑνὸς εἰς τὸ
ἕτερον καὶ τοῦ ἐ τ ε ρ ο ρ ρ ὺ θ μ ο υ τοῦ δευτέρου μέρους
πρὸς τὸ πρῶτον·

8. Ὁ νόμος Κυρίου ἄμωμος, ἐπιστρέφων ψυχάς·
ἢ μαρτυρία Κυρίου πιστή, σοφίζουσα νήπια.
9. Τὰ δικαιώματα Κυρίου εὐθέα, εὐφραίνοντα καρδίαν·
ἢ ἐντολὴ Κυρίου τηλαυγής, φωτίζουσα ὀφθαλμούς.
10. Ὁ φόβος Κυρίου ἀγνός, διαμένων εἰς αἰῶνα αἰῶνος·
τὰ κρίματα Κυρίου ἀληθινά, δεδικαιωμένα ἐπὶ τὸ αὐτό.
11. Ἐπιθυμητὰ ὑπὲρ χρυσίου καὶ λίθου τίμιον,
καὶ γλυκύτερον ὑπὲρ μέλι καὶ κηρίον (μελόπητα).
12. Καὶ γὰρ ὁ δούλος σου φυλάσσει αὐτά·
ἐν τῷ φυλάσσειν αὐτὰ ἀνταπόδοσις πολλή, κτλ.

Μᾶλλον δεδικοιολογημένη εἶναι ἢ ὑπόνοια τῆς εἰς ἐν
συνενώσεως ξένων ἀρχικῶς στοιχείων ἐν τοῖς ἐπομένοις ψαλ-
μοῖς, τῷ 39 καὶ 107. Ὁ τελευταῖος οὗτος, καθ' Ἐβρ. 108,
ἐμπεριεχόμενος ἐν τῷ Ε' βιβλίῳ, συννεοῖ στοιχεῖα ἀπαντῶντα
ἐν δυσὶ ψαλμοῖς τοῦ Β' βιβλίου, καὶ δὴ τὸ μὲν πρῶτον
αὐτοῦ μέρος (στχ. 2—6) ἀντιστοιχοῦν τῷ δευτέρῳ μέρει
(στχ. 8—12) τοῦ 56ου ἢ καθ' Ἐβρ. 57ου, τὸ δὲ δεύτερον
αὐτοῦ μέρος (στχ. 7—14) ἀντιστοιχοῦν τῷ δευτέρῳ μέρει
(στχ. 7—14) τοῦ 59ου ἢ καθ' Ἐβρ. 60. Τὰ μέρη ταῦτα ἔχουσι
βεβαίως ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα, καὶ κατ' αὐτὸ τὸ ἑβραϊκὸν

1. Ἐπὶ ταύτῃ βεβαίως τῆ ἰδέᾳ ἐφαρμόζει καὶ ὁ Ἀπόστολος τὸν
πέμπτον στίχον τοῦ παρόντος ψαλμοῦ εἰς τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου
καὶ τὴν διδασίαν αὐτοῦ εἰς ἄλλην τὴν ὑψηλίαν (Ρωμ. 11, 18), ὅχι ὅτι
παραγνωρίζει τὸν ἀμεσον νοῦν τοῦ ψαλμοῦ, ἀλλὰ διότι τὰ περὶ τῆς
φύσεως λεγόμενα αὐτοῦ ἐκλαμβάνει ὡς τύπον καὶ προσεικόνισιν τῆς
διὰ τῶν κηρύκων τοῦ Εὐαγγελίου διαδόσεως τῆς ἀληθοῦς θεογνωσίας
ἀπὸ τὴν οἰκουμένην πᾶσαν.

κείμενον, διαφορὰς τινὰς πρὸς ἄλληλα. Πλὴν αὐταὶ εἶναι οὕτω
μικραὶ, ὥστε ἀποκλείεται πᾶσα ἀμφιβολία περὶ τῆς ἐξαρ-
τήσεως τῶν μὲν ἀπὸ τῶν δέ. Ἀποκλείεται ὅμως καὶ ἡ ὑπό-
νοια τῆς ἐξαρτήσεως τῶν ψαλμῶν 56 καὶ 59 ἀπὸ τοῦ 107ου.
Πᾶν τοῦναντίον, τοῦτο ἐξαρτᾶται ἐξ ἐκείνων. Ἐχουσι ταῦτα
πλείονα ἐσωτερικὴν συνοχὴν καὶ συγγένειαν τῶν μερῶν αὐ-
τῶν ἢ ἐκείνο. Τὸ πρῶτον μέρος τοῦ 56 ἐκφράζει ἀγωνίαν καὶ
περιέχει δέησιν περὶ ἀπαλλαγῆς ἀπὸ κινδύνου μεγάλου, καὶ
ἢ ἐπελθούσα ἀπαλλαγὴ πληροῖ θάρρους καὶ εὐφροσύνης τὸν
τέως κινδυνεύοντα καὶ ἀποθεταρρημένον. Πλὴν δὲ τούτου
τὴν ἀρχικὴν ἐνότητα τοῦ ψαλμοῦ ἐπιμαρτυρεῖ καὶ ὁ κοινὸς
ἐ π ω δ ὸ ς ὁ ἐν ἀμφοτέροις τοῖς μέρεσι αὐτοῦ (στχ. 8 καὶ 12)
ἐπιφερόμενος·

Ἐψώθητι ἐπὶ τοὺς οὐρανοὺς ὁ Θεός,
καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν ἢ δόξα σου.

Βεβαιότερα εἶναι ἢ ἀρχικὴ ἐνότης τοῦ 59ου ψαλμοῦ,
ὅστις, ἀφορμὴν ἔχων συμφηράν τινα ἐθνικὴν, περιστρέφε-
ται περὶ τὴν ιδέαν, ὅτι μόνος ὁ τρώσας δύναται καὶ
ιάσασθαι, ὅτι ὁ Θεὸς ὁ οἶονεὶ μεθύσας καὶ ἐπισκοτίσας
τὸν λαὸν αὐτοῦ καὶ παρωθήσας αὐτὸν εἰς τὴν καταλαβοῦσαν
αὐτὸν δικαίαν τιμωρίαν, ὁ αὐτὸς δύναται καὶ νὰ ἐπανορθώσῃ
τὴν προσγενομένην συμφορὰν, ἐὰν αὐτοὶ συνετισθῶσι ἐκ
τοῦ παθήματος καὶ σωφρονώσιν ἐφεξῆς, τοσοῦτῳ μᾶλλον,
ὅσῳ αὐτὸς ὁ Θεὸς προεπηγγείλατο τῷ Ἰσραὴλ τὴν κατὰ-
ληψιν μὲν καὶ κατοχὴν τῆς ἐντεῦθεν τε καὶ ἐκεῖθεν τοῦ Ἰορ-
δάνου χώρας (στχ. 8—9), καθυπόταξιν δὲ τῶν πέριξ λαῶν,
Μωαβιτῶν, Ἰδουμαίων καὶ Φιλισταίων (10—11).

8. Ὁ Θεὸς ἐλάλησεν ἐν τῷ ἁγίῳ αὐτοῦ·
ἀγαλλιᾶσθε καὶ διαμεριῶ Σίκιμα (Συχέμ),
καὶ τὴν κοιλάδα τῶν Σικηνῶν (Σουκκῶθ) διαμετρήσω.
9. Ἐμοὶ ἐστὶ Γαλαὰδ καὶ ἐμοὶ ἐστὶ Μανασσῆς,
καὶ Ἐφραὶμ κραταίωσις (κράνος) τῆς κεφαλῆς μου,
Ἰούδας βασιλεὺς (ἡγεμονία ἢ σκῆπτρόν) μου.

10. Μωάβ λέβης τῆς ἐλπίδος μου (νικτήρ μου),
ἐπὶ τὴν Ἰδουμαίαν ἐκτενῶ τὸ ὑπόδημά μου,
ἐμοὶ Ἀλλόφυλοι (Φιλισταῖοι) ὑπετάγησαν.

11. Τίς ἀπάξει με εἰς πόλιν περιοχῆς (Πέτραν; πρωτ.
[Ἰδουμαίας])

τίς ὀδηγήσει με ἕως τῆς Ἰδουμαίας;

Ταῦτα ὁμοῦ μετὰ τοῦ 7 στίχου καὶ τῶν ἐπομένων 12-14 ἀποσιπῶνται ἀπὸ τοῦ ψαλμοῦ τούτου καὶ ἀποτελοῦσι τὸ δεύτερον μέρος τοῦ 107, ἐν ᾧ ὡς πρῶτον αὐτοῦ μέρος χρησιμεύει τὸ τέλος τοῦ 58 ψαλμοῦ, ἐκφράζον, ὡς προεῖρηται, αἰσθημα ἀπαλλαγῆς ἀπὸ κινδύνου καὶ ἀναθάρρησιν.

Ἐτοίμη (ἤσυχος, ἀτάραχος) ἡ καρδία μου, ὁ Θεός,
ἐτοίμη ἡ καρδία μου

ἄσομαι καὶ ψαλῶ

Ἐξεγέρθητι ἡ δόξα μου (ψυχὴ μου ἢ τὰ ἀποτελοῦντα τὴν δόξαν μου),

Ἐξεγέρθητι ψαλτήριον καὶ κιθάρα.

Ἐξεγερθήσομαι ὄρθρου (ἢ ἐμφαντικώτερον, ἐξεγερω τὸν ὄρθρον).

Ἐξομολογήσομαί σοι (ἄσω ὕμνον αἰνέσεως) ἐν λαοῖς,
Κύριε, ψαλῶ σοι ἐν ἔθνεσιν.

(ψαλῶ) ὅτι ἐμεγαλύνθη ἕως τῶν οὐρανῶν τὸ ἔλεός σου, καὶ ἕως τῶν νεφελῶν ἡ ἀλήθειά σου (ἢ πιστότης σου καὶ χρηστότης πρὸς τοὺς φοβουμένους σε).

Τηρώθητι ἐπὶ τοὺς οὐρανοὺς ὁ Θεός,

καὶ ἐπὶ πάσαν τὴν γῆν ἡ δόξα σου.

Ἐπεται συνέχεια

Ἐπαύθυνος τῆς «Ἐκκλησιαστικῆς Ἀληθείας» Μ. Ι. ΓΕΔΕΩΝ

Η ΥΠΟ ΤΩΝ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΩΝ
ΑΝΥΨΩΣΙΣ ΕΠΙΣΚΟΠΩΝ ΚΑΙ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΩΝ
ΕΙΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΙΣ

Τῶν ἐν τῷ βυζαντινῷ κράτει σχέσεων ἐκκλησίας καὶ πολιτείας σπουδαῖον σημεῖον ὑπῆρξεν ἡ ἀνύψωσις ἐπισκοπῶν ἢ ἀρχιεπισκοπῶν εἰς μητροπόλεις¹⁾. Ἡ ἀνύψωσις αὕτη ἦτο δύο εἰδῶν. Κατὰ τὸ πρῶτον εἶδος, ἡ ἐπαρχία, πολιτικῶς ἐξακολουθοῦσα νὰ μένη ἐνιαία, διεσπᾶτο ἐκκλησιαστικῶς εἰς δύο μητροπόλεις, τῶν ἐπισκοπῶν διανεμουμένων μεταξὺ αὐτῶν. Οὕτω Θεοδόσιος ὁ Μικρὸς (408—450) τὴν ἐν τῇ μητροπολιτικῇ περιοχῇ τῆς Τύρου κειμένην ἐπισκοπὴν Βηρυτοῦ ἀνύψωσεν εἰς μητρόπολιν, προσαρτήσας αὐτῇ ἕξ ἐπισκοπὰς, τὴν Βίβλον, Βότρυν, Τρίπολιν, Ὀρθωσιάδα, Ἀρκὰς καὶ Ἀντάραβον (Mansi τόμ. 7ος σελ. 88 κξ., Σύντ. Ράλλη, τόμ. Ε', σελ. 70). Ὁ αὐτοκράτωρ Νικηφόρος ὁ Α' (802—811) διὰ χρυσοβούλλου ἀνύψωσε τὴν ἀρχιεπισκοπὴν Πατρῶν εἰς μητρόπολιν, προσαρτήσας αὐτῇ τρεῖς ἐπισκοπὰς, τὴν Μεθώνην, Λακεδαίμονα καὶ Σαρσοκορώνην (Σύντ. Ε', 72).— Κατὰ τὸ δεύτερον εἶδος τῆς ἀνυψώσεως, ὄχι μόνον πολιτικῶς, ἀλλὰ καὶ ἐκκλησιαστικῶς ἐξηκολούθει νὰ μένη ἡνωμένη ὑπὸ τὸν παλαιὴν μητροπολίτην, ὁ δὲ νεωστὶ ἀνυψωθείς ἦτο ὀνόματι μόνον τοιοῦτος, ἔχων τὰς σχετικὰς τιμὰς. Οὕτως οἱ αὐτοκράτορες Βαλεντινιανὸς καὶ Οὐάλης (364—

1) Ἡ ἀνύψωσις ἐπισκοπῆς εἰς ἀρχιεπισκοπὴν, ὡς καὶ ἡ προαγωγή μητροπόλεός τινος ἐν τῇ σειρά τῶν συνταγματικῶν, εἶχεν ἐλάχιστα σημασίαν. Σπουδαῖον ἐπίσης ἦτο ἡ ἐξ ἐπαρχίας ἰδρυσις ἐπισκοπῆς ἢ ἀρχιεπισκοπῆς (Acta P. O)ῖ τόμ. I, σελ. 131, τόμ. II σελ. 272).

375) δι' αυτοκρατορικοῦ διατάγματος ἀνεγνώρισαν τὴν Νίκαιαν ὡς τιμῆς χάριν μητρόπολιν¹⁾, τῆς ἐπαρχίας ὁλοκλήρου μενούσης ἠνωμένης ὑπὸ τὸν Νικομηδείας (Mansi 7. 309. Σύντ. Ε' 67). Τὸ δεύτερον τοῦτο εἶδος τῆς ἀνυψώσεως ὑποδιαιρεῖται εἰς δύο. Ἡ ἀνυψώσις σκοπὸν εἶχε νὰ τιμῆσθῃ ἢ αὐτὴν ταύτην τὴν ἐκκλησίαν τῆς πόλεως, ὡς συνέβη ἐπὶ τῆς Νικαίας, ἢ προσωπικῶς τὸν ἐπίσκοπον, ἐν τῇ τελευταίᾳ δὲ ταύτῃ περιπτώσει ἡ μητροπολιτικὴ τιμὴ διατηρεῖτο μόνον ἐφ' ὄρου ζωῆς τοῦ ἐπισκόπου, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ὁποῦ ἢ ὑψωθείσα μητρόπολις ὑπερβιάζετο πάλιν εἰς τὴν προτέραν αὐτῆς θέσιν. Ὑπὸ τοιοῦτον ὄρον, ὡς ἰσχυρίζεται συνοδικὸν γράμμα τοῦ πατριάρχου Νικολάου τοῦ Γραμματικοῦ (1084—1111), προῦβιάσθη εἰς μητρόπολιν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἀγκύρας ἢ ἐπισκοπῇ Βασιλαίου (ἢ Βασιλείου) ὑπὸ τοῦ αυτοκράτορος Κωνσταντίνου τοῦ Δούκα (1059—1067) καὶ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἡρακλείας ἢ ἐπισκοπῇ τῶν Μαδύτων ὑπὸ τοῦ αυτοκράτορος Νικηφόρου τοῦ Βοτανειάτου (1078—81).

Ὅταν ἐπισκοπὴ τις ἢ ἀρχιεπισκοπὴ ἀνυψοῦτο εἰς πραγματικὴν μητρόπολιν, διὰ τῆς διανομῆς τῶν ἐπισκοπῶν ἐπερχομένης πραγματικῆς διαιρέσεως τῆς ἐπαρχίας, δὲν ἐγεννῶντο ζητήματα δικαιοδοσίας, διότι ἐκάτερος τῶν μητροπολιτῶν ἤρχεν ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ περιοχῇ, ἀπ' εὐθείας ἐξαρτώμενος ἐκ τοῦ οἴκου Πατριάρχου. Ζητήματα δικαιοδοσίας ἦτο δυνατόν νὰ γεννηθῶσι καὶ νὰ ἐπέλθωσι

1) Ὅχι νῦν τὸ πρῶτον προβιάζεται ἡ Ν. εἰς μητρόπολιν. Ὡς τὸ διάταγμα ρητῶς λέγει, ἡ ἀναγνώρισις γίνεται κατὰ παλαιὰν συνήθειαν καὶ παλαιὸς νόμος, εἶχον ὁμοίως ἐπικρατήσῃ ἀμφιβολία καὶ ταύτας ζητεῖ νὰ διασκεδάσῃ, ἐξασφαλίζον τὴν μητροπολιτικὴν τιμὴν τῆς ἐκκλησίας ταύτης.

προστριβαί, ὅταν ἐν τινι ἐπαρχίᾳ ἐπισκοπὴ τις ἢ ἀρχιεπισκοπὴ ἀνυψοῦτο εἰς τιμῆς χάριν μητρόπολιν, καθόσον μάλιστα ἐπίσκοποι καὶ ἄλλοι κληρικοί δι' οἰονδήποτε λόγον φεύγοντες τὸν κυρίως μητροπολίτην, κατέφευγον εἰς τὸν τιμῆς τοιοῦτον. Ὁ μητροπολίτης λοιπὸν οὗτος ἠδύνατο νὰ ἔχῃ ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν ἐπισκόπων τῆς ἐπαρχίας; Τὸ ζήτημα τοῦτο ἐλύθη ἀνευ πολλῶν δυσχερειῶν. Ὑπαρχούσης τῆς θεμελιώδους ἀρχῆς, ὅτι ἐν ἐκάστη ἐπαρχίᾳ εἰς καὶ μόνος μητροπολίτης εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρχῃ, καθωρίσθη, ὅπως πᾶσαι ἀνεξαιρέτως αἱ ἐπισκοπαὶ ἐξαρτῶνται ἐκ τοῦ κυρίως μητροπολίτου, ὁ δὲ τιμῆς χάριν μητροπολίτης οὐδεμίαν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ν' ἀσκῇ μητροπολιτικὴν ἐξουσίαν. Ἀλλ' ἐνίοτε ἠγγείετο ἀμφιβολία καὶ ἀμφισβήτησις περὶ αὐτοῦ τοῦτου, κατὰ πόσον δηλονότι μητρόπολις τις ἦτο τιμῆς χάριν ἢ πραγματικὴ μητρόπολις. Οὗτω περὶ τὰ μέσα τοῦ 5ου αἰῶνος ὁ Νικαίας Ἀναστάσιος παρουσιάσθη κεκτημένα δικαιώματα ἔχων ἐπὶ τῆς ἐπισκοπῆς Βασιλινουπόλεως (ἢ Βασινουπόλεως)¹⁾. Τὸ ζήτημα ἐλύθη ἐν τῇ Δ' οἰκ. συνόδῳ (451). Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς παρατηρήσεως, ὅτι τὸ σχετικὸν διάταγμα τοῦ Βαλεντινιανοῦ καὶ Οὐάλεντος οὐδένα λόγον ἔκαμε περὶ ἀπονομῆς ἐπισκοπῆς τινος²⁾, ἀπεφασίσθη, ὅτι ὁ Νικαίας εἶναι τιμῆς μόνον

1) Κατηγορεῖτο πρὸς τοῦτους ὡς ἐπιβαλὼν ἀκαινονησίαν τοῖς κληρικοῖς τῆς ἐπισκοπῆς Βασιλινουπόλεως (Mansi 7. 305 καὶ 308). Ὁ Νικαίας ἠρνήθη τοῦτου διαρρήδην, ἰσχυρίζομενος, ὅτι ἀπλῶς δὲν ἔδεδεχθη τοὺς κληρικοὺς τοῦτους, ἔχοντας παράπονα κατὰ τοῦ ἐπισκόπου αὐτῶν, προτρέψας αὐτοὺς ν' ἀποταθῶσι πρὸς τὸν Κων)πόλεως. Μετ' ὀλίγον κατέφυγε πρὸς τὸν Νικαίας καὶ ὁ ἐπίσκοπος τῆς Βασιλινουπόλεως.

2) «Οὐδεὶς ἀφαιρεῖται τι τῶν ἄλλων», ὅπερ καλλίτερον ἀναπτύσσει ἕτερον διάταγμα, ἐκδοθὲν ὑπὸ μόνον τοῦ Βαλεντινιανοῦ χάριν τῶν Νικομηδέων (Mansi αὐτ. 312 Σύντ. Ε' 67 κ.).

μητροπολίτης και ότι επομένως εις τὸν Νικομηδείας ἀνήκουσι πᾶσαι αἱ ἐπισκοπαὶ τῆς ἐπαρχίας (Mansi 7. 312 κξ.). Κατὰ ταῦτα τὸ περιεχόμενον τοῦ αὐτοκρατορικοῦ διατάγματος ἦτο δυνατόν νὰ λύη ἐκάστοτε τὴν γεννωμένην ἀμφισβήτησιν. — Ἄλλὰ ποία θὰ ἦτο ἡ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ θέσις τοῦ εἰς μητροπολίτην τιμῆς χάριν ἀνυψωθέντος; Θὰ ἐξηρετᾶτο, ὡς οἱ λοιποὶ ἐπίσκοποι, ἐκ τοῦ πραγματικοῦ μητροπολίτου, θὰ ἐχειροτονεῖτο καὶ θὰ ἐδικάζετο ὑπ' αὐτοῦ ἢ, ὡς οἱ λοιποὶ μητροπολίται, ὑπὸ τοῦ οἴκουμ. πατριάρχου; Ὁ Βαλαμῶν ἀναφέρει, ὅτι ὑπῆρχον οἱ φρονοῦντες ἀπολύτως τὸ πρῶτον, ἄλλοι δὲ ἀποδέχοντο αὐτὸ μετὰ περιορισμῶν. Κατὰ τοὺς τελευταίους, καὶ ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ τὸ ἀποφασίζον ἔπρεπε νὰ εἶναι τὸ αὐτοκρατορικὸν διάταγμα, τὸ προβιβάζον τὴν ἐπισκοπὴν ἢ ἀρχιεπισκοπὴν εἰς μητρόπολιν. Ἄν δηλονότι ἐν αὐτῷ ρητῶς ἐσημειοῦτο, ὅτι ὁ εἰς τὴν μητροπολιτικὴν-τιμὴν ἀνυψούμενος θὰ ἐξηρετᾶτο ἐκ τοῦ οἴκουμ. πατριάρχου, τότε οὕτω θὰ εἶχε τὸ πρῶγμα, ἐν πάσῃ δὲ ἄλλῃ περιπτώσει, θὰ ἐξηρετᾶτο ἐκ τοῦ μητροπολίτου (Συντ. Β'. 248 κξ.). Ὁ Βαλαμῶν ὁμοίως δὲν ἀποδέχεται τὴν γνώμην ταύτην, ὡς ἐπιχείρημα δὲ φέρει τὸν Κωνσταντινουπόλεως, ὅστις δὲν χειροτονεῖται ἀνεξαιρέτως ὑπὸ τοῦ Ἡρακλείας, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τοῦ Καισαρείας. Καὶ κατὰ πόσον μὲν τὸ παράδειγμα τοῦτο εἶναι προσφυεὲς καὶ ὡς ἐπιχείρημα πειστικόν, εἶναι ἕτερον ζήτημα, ἐκ πολλῶν ὁμοίως πολιτικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν ἀποφάσεων γνωρίζομεν, ὅτι καὶ ὁ τιμῆς χάριν μητροπολίτης, ἀπαρράλλαντος ὡς οἱ λοιποὶ μητροπολίται, ἐξηρετᾶτο πάντοτε ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τοῦ οἴκουμ. πατριάρχου (Συντ. Ε'. 64. Β'. 393. Acta Patr. Conjn I. 228 κξ. 497 κξ.).

Ἡ ἀνύψωσις ἐπισκοπῆς ἢ ἀρχιεπισκοπῆς εἰς μητρόπολιν ἐγένετο δι' αὐτοκρατορικοῦ διατάγματος, οὕσα προ-

νόμιον τῶν αὐτοκρατόρων. Εὐστάθιος ὁ ἐπίσκοπος Βηρυτοῦ ἐν τῇ δ' συνεδρίᾳ τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου (451) ἔλαβεν ἀφορμὴν νὰ εἴπῃ: «ἔθος δὲ τοῖς βασιλεῦσι ποιεῖν μητροπόλεις» (Mansi αὐτ. 92), ἐν τινι σημειώματι τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ λέγεται «ἐφευμένον εἶναι τῷ βασιλεῖ προεδρίας θρόνον ταῖς ἐκκλησίαις χαρίζεσθαι» (Συντ. Β'. 393), ἐν ἀρκετοῖς δὲ συνοδικαῖς γράμμασι τὸ ἀνυψεῖν ἐπισκοπὰς ἢ ἀρχιεπισκοπὰς εἰς μητροπόλεις ἀποκαλεῖται ρητῶς προνόμιον βασιλικόν (Acta Patr. Conjn I. σελ. 941, 97, 146, 228). Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν χρόνον, ἀπ' οὗ τὸ προνόμιόν τοῦτο ἄρχεται, χρυσόβουλλον Ἰσαακίου τοῦ Ἀγγέλου λέγει τὰ ἐξῆς: «κατὰ τὴν δοθεῖσαν αὐτοῖς (τοῖς αὐτοκράτ.) ἄνωθεν ἐξουσίαν» (Συντ. Β' 248), ὅπερ καλλίτερον ἐπεξηγεῖται ὑπὸ χρυσοβούλλου Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου, τοῦ πρεσβυτέρου «ἔχει μὲν ἐκ μακρῶν τῶν χρόνων, μᾶλλον δὲ καὶ ἐξ ἀρχῆς καὶ ἀνεκάθεν ἡ βασιλικὴ καὶ αὐτοκρατορικὴ ἰσχὺς πρὸς τοὺς ἄλλοις καὶ τοῦτο δίκαιον καὶ δεδομένον κατὰ λόγον αὐτῆ» Acta P. C. I. σελ. 131). Ἄλλὰ τίς ἡ πηγὴ τοῦ προνομίου τούτου; Ἔτερον χρυσόβουλλον τοῦ αὐτοῦ αὐτοκράτορος ἀνάγει τὸ προνόμιον τοῦτο εἰς αὐτὴν τὴν θεῖαν χάριν, βεβαίως τὴν κατὰ τὴν στέψιν τοῦ αὐτοκράτορος παρεχομένην, καὶ θεωρεῖ επομένως αὐτὸ ἀναποσπᾶστος συνδεδεμένον μετὰ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἀξιώματος: «ἡ βασιλεία μου διὰ τῆς θείας χάριτος ἄνωθεν λαβοῦσα ἄδειαν καὶ ἔνδοσιν ἀπὸ τῆς ἁγίας τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας εἰς πλείονα τιμὴν ἐπαίρειν καὶ προβιβάζειν, ὅσας ἂν τῶν ἁγίων ἐκκλησιῶν διακρίνοι ἀρμοζούσας πρὸς τοῦτο» (Migne τόμ. 161. σελ. 1071). Ἡ φράσις ἔνδοσις ἀπὸ τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας δὲν πρέπει νὰ παρεξηγηθῇ. Ἡ Ἐκκλησία δὲν λαμβάνεται ἐνταῦθα ὡς αὐτοτελὴς ἀρχή, οὐ-

τως ὥστε ἡ ἀπ' αὐτῆς ἐνδοσις νὰ σημαίνει, ἔστω καὶ ἐν τῷ σημείῳ, τούτῳ, ἐξάρτησιν τῆς πολιτείας ἐκ τῆς ἐκκλησίας, ἀλλὰ λαμβάνεται ὡς ὄργανον τῆς θείας χάριτος καὶ ἐπομένως ἡ φράσις ἐκείνη ἀπλῶς δηλοῖ ἄλλην παρὰ τὴν διὰ τῆς αὐτοκρατ. στέψεως ὁδόν, δι' ἧς ἐπίσης ἡ θεία χάρις ἔδωκε τῷ βυζαντ. αὐτοκράτορι τὸ προνόμιον ἐκεῖνο. Ἡ ὁδὸς αὕτη εἶναι ἡ διὰ τῶν θείων κανόνων: Χρυσόβουλλον Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ λέγει: «ἡ βασιλεία μου καὶ τῇ βασιλικῇ ἐξουσίᾳ τὸ παρὰ τῶν θείων κανόνων δεδομένον ταύτῃ προνόμιον παρορᾶσθαι μὴ θέλουσα κτλ.» (Σύντ. Β'. 394). Καὶ διὰ τῶν θείων κανόνων διεπιστώθη ἡ ὑπὸ τῆς θείας χάριτος τῷ βυζαντ. αὐτοκράτορι δοθεῖσα προνομία, ἕτερον ὅμως εἶναι τὸ ζήτημα, κατὰ πόσον πράγματι ὑπάρχουσι τοιοῦτοι κανόνες: τοῦτο θὰ ἴδωμεν κατωτέρω.

Τὴν ἔμπρακτον ἐξάσκησιν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ τούτου προνομίου ἀπαντῶμεν μίαν πρωίμως. Οἱ αὐτοκράτορες Βαλεντινιανὸς καὶ Οὐάλης (364—375) ἐστερέωσαν καὶ διαιώνισαν τὴν μητροπολιτικὴν τιμὴν τῆς ἐκκλησίας τῆς Νικαίας δι' αὐτοκρατ. διατάγματα, ἐν τῷ ὁποίῳ γίνεται λόγος περὶ παλαιῶν νόμων, ἀνακηρυσσόντων τὴν ἐκκλησίαν ταύτην εἰς μητρόπολιν, ἀλλ' οἱ παλαιοὶ οὗτοι αὐτοκρατορικοὶ νόμοι δὲν δύνανται βεβαίως νὰ εἶναι ἀρχαιότεροι τοῦ Μ. Κωνσταντίνου (+337). Οὕτω βλέπομεν, ὅτι εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς οἱ χριστιανοὶ αὐτοκράτορες εἶχον τὸ δικαίωμα τοῦτο, πάμπολλα δὲ εἶναι τὰ παραδείγματα, καθ' ἃ καὶ εἰς τοὺς μετ' ἔπειτα χρόνους οἱ αὐτοκράτορες ἀνύψουν ἐπισκοπὰς ἢ ἀρχιεπισκοπὰς εἰς μητροπόλεις. Ἀλλ' ἡ ἀνάμιξις αὕτη τοῦ αὐτοκράτορος ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς δὲν ἔμεινεν ἄνευ ἀντιδράσεως. Οἱ ὀπαδοὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀνεξαρτησίας μετὰ πολλοῦ πάθους κατεπολέμησαν αὐτὴν καὶ μέχρις ἀκόμῃ τῶν τελευταίων

χρόνων τῆς βυζαντ. αὐτοκρατορίας, κατὰ διαφόρους δὲ ἐποχὰς καὶ ἐνεργῶς ἐζήτησαν νὰ θέσωσι τέρμα εἰς αὐτήν. Κατ' αὐτοὺς ἡ σημασία τῶν ἐπισκοπικῶν θρόνων εἶναι ζήτημα ἐκκλησιαστικόν, ἡ ρύθμισις αὐτῶν εἶναι ἐπομένως ἔργον τῆς ἐκκλησίας καὶ πρέπει νὰ γίνηται κατὰ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς κανόνας. Τὰ θεία γράμματα καὶ οἱ πραγματικοὶ τύποι, ἢ ὅπως ἄλλως ὀνομάζονται τὰ αὐτοκρατορικὰ διατάγματα, οὐδεμίαν ἰσχὺν ἔχουσιν ἐν τοῖς ζητήμασι τούτοις.

Εἰς τὸν θρίαμβον τῶν ἰδεῶν τούτων συνετέλεσεν ὁ τῆς Τύρου μητροπολίτης Φώτιος. Ἡ Βηρυτὸς ἦτο ἐπισκοπὴ αὐτοῦ, ὑπὸ Θεοδοσίου τοῦ Μικροῦ ἀνυψωθείσα εἰς μητρόπολιν τῷ 450. Ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει τότε ἐνδημοῦσα σύνοδος, πατριάρχου ὄντος τοῦ Ἀνατολίου¹⁾, ἐφάνη πειθίγιον ὄργανον τοῦ αὐτοκράτορος, διὰ τῆς ἀποσπάσεως ἐκ τῆς μητροπόλεως Τύρου ἕξ ἐπισκοπῶν καὶ τῆς προσαρτήσεως αὐτῶν εἰς τὴν νέαν μητρόπολιν διανεμάσα τὴν ἐπαρχίαν εἰς δύο. Τῷ μητροπολίτῃ τῆς Τύρου Φωτίῳ ἐστάλη πατριαρχικὸν σημείωμα, ἀγγέλλον τὰ ἀποφασισθέντα καὶ ἐπὶ ἀπειλῇ καθαιρέσεως ὑποχρεοῦν αὐτὸν ν' ἀποδεχθῇ καὶ προσυπογράψῃ αὐτά. Οὗτος ἐκ φόβου, ὡς αὐτὸς ἰσχυρίσθη, ὑπέγραψε τὸ σημείωμα, ἀναγνωρίσας οὕτω τὴν διχοτόμησιν τῆς ἑαυτοῦ ἐπαρχίας, ἀλλ' εἶτα ἔπαυσεν ἔμπρακτως ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν ἐπεληθούσαν ταύτην μεταβολὴν, ὁμοῦ μετὰ τῆς ἐπαρχιακῆς αὐτοῦ συνόδου προβὰς κατὰ τὴν παλαιὰν τάξιν εἰς χειροτονίας ἐν ταῖς τῷ Βηρυτοῦ παραχωρηθείσαις ἐπισκοπαῖς. Ο Ἐκκλησιαστικὸς Ἀνατόλιος κατηγορήσεν αὐτὸν ἐπὶ ἀνακολουθίᾳ καὶ ἡ ἐν

1) Ὁ Ἀν. ἀνῆλθε τὸν πατριαρχ. θρόνον Σεπτέμβριον τοῦ 449, ἐξ οὗ φαίνεται, ὅτι ἡ τῆς ἐπισκοπῆς Βηρυτοῦ ἀνύψωσις ἐγένετο τῷ 450, τῷ τελευταίῳ ἔτει τοῦ αὐτοκρ. Θεοδοσίου.

δημοῦσα σύνοδος ἐπέβαλεν αὐτῷ ἀκοινωνησίαν 122 ἡμέρων. Συγκληθείσης τῆς Δ' οἰκουμ. συνόδου τῷ 451, ὁ Τύρου Φώτιος ἐπέδωκε τῷ αὐτοκράτορι Μαρκιανῷ αἰτησίαν, ζητῶν ὅπως ἡ ἐπαρχία αὐτοῦ ἐπανέλθῃ εἰς τὸ πρῶην καθεστῶς, «ἀργεῖν δὲ πάντα τὰ ἐκ συναρπαγῆς τῷ μνημονευθέντι (τῷ Βηρυτοῦ) πορισθέντα, τοῦτο μὲν θεῖα γράμματα, τοῦτο δὲ καὶ ἀποφάσεις οἰωνοδήποτε μεγίστων δικαστηρίων». Παραδόξως ὁ Μαρκιανὸς ἐφάνη πρόθυμος ὑποστηρικτῆς τῶν αξιώσεων τοῦ Φωτίου καὶ διὰ τῶν ἀντιπροσώπων αὐτοῦ συνέστησεν εἰς τοὺς πατέρας τῆς οἰκουμ. συνόδου «μήτε κατὰ θεῖα γράμματα ἢ πραγματικοὺς τύπους τὰ τῶν ὀσιωτάτων ἐπισκόπων προβαίνειν, ἀλλὰ κατὰ τοὺς τῶν ἁγίων πατέρων νομοθετηθέντας». Εἶναι ἴσως τὸ μόνον ἐν τῇ βυζαντ. ἱστορίᾳ παράδειγμα αὐτοκράτορος ἀπαρνούμενου τὸ κτηθὲν τοῦτο προνόμιον. Ἡ σύνοδος ἐν τῇ δ' αὐτῆς συνεδρίᾳ ὁμοθυμῶς βεβαίως ἀπεδέχθη τὴν σύστασιν ταύτην τοῦ αὐτοκράτορος 1) καὶ ἀπειράσισεν, ὅπως ὁ μητροπολίτης Τύρου ἔχῃ ὑφ' ἑαυτὸν ὀλόκληρον τὴν ἐπαρχίαν, ὁ δὲ Βηρυτοῦ μηδὲν πλέον διεκδικῆ ἐπὶ τῶν ἐξ ἐκείνων ἐπισκοπῶν. Κατὰ πρότασιν μάλιστα τοῦ Σεβαστουπόλεως Κεκροπίου ἀπεφασίσθη πρὸς τούτους, ὅπως τὰ ἐπιβλήβη τῶν κανόνων πραγματικὰ (αὐτοκρατορικὰ διατάγματα) ἀργήσωσι καὶ ἐν πάσῃ ἄλλῃ ἐπαρχίᾳ, ἰσχύοντων ἀπὸ τοῦ νῦν τῶν σχετικῶν κανόνων τῆς ἐκκλησίας (*Μησι* τόμ. 7ος σελ. 85 κξ. κξ.). Ἐκ τῶν ἀποφάσεων τούτων ἀπέρρευσε καὶ ὁ 12ος κανὼν τῆς αὐτῆς συνόδου.

1) «Ἐξεσι κατὰ θεῖον πραγματικῶν (αὐτοκρ. διατάγματα) ἀλλοτρίως δίκαια ἑτέρους ἐπισκόπους παραιρεῖσθαι;» ἠρώτησαν τὴν σύνοδον οἱ ἀπεσταλμένοι τοῦ αὐτοκράτορος: «οὐκ ἔξεσι» ἀπήνησεν ὁμοφώνως ἡ σύνοδος.

«Ἦλθεν εἰς ἡμᾶς, ὡς τινες παρὰ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ θεσμοῦ; προσδραμόντες δυναστεῖαι; διὰ πραγματικῶν τὴν μίαν ἐπαρχίαν εἰς δύο κατέτεμον, ὡς ἐκ τούτου δύο μητροπολίται εἶναι ἐν τῇ αὐτῇ ἐπαρχίᾳ. Ὄρισε τόνυν ἡ ἁγ. σύνοδος, τοῦ λοιποῦ μηδὲν τοιοῦτον τολμᾶσθαι παρὰ ἐπισκόπου· ἐπεὶ τὸν τοιοῦτο ἐπιχειροῦντα ἐκπίπτειν τοῦ ἰδίου βαθμοῦ. Ὅσαι δὲ ἤδη πόλεις διὰ γραμμάτων βασιλικῶν τῷ τῆς μητροπόλεως ἐτιμήθησαν ὀνόματι μόνῃς ἀπολαύεωσαν τῆς τιμῆς, καὶ ὁ τὴν ἐκκλησίαν αὐτῆς διοικῶν ἐπίσκοπος, δηλονότι σωζομένων τῇ κατ' ἀλήθειαν μητροπόλει τῶν οἰκείων δικαίων». Ὁ κανὼν ἀπαγορεύει τοῖς ἐπισκόποις νὰ ἐπιζητήσῃ δι' αὐτοκρατ. διαταγμάτων τὴν ἀνύψωσιν ἐπισκοπῶν ἢ ἀρχιεπισκοπῶν εἰς μητροπόλεις, δὲν λέγει ὅμως, ἂν ὁ αὐτοκράτωρ εἰς τὸ ἐξῆς δικαιούται οἰκείᾳ βουλήσει νὰ προβαίῃ εἰς τοιοῦτους προβιβασμούς. Ἡ παράλειψις αὕτη εἶναι χαρακτηριστικῆ. Παρ' ὅλα τὰ ἐν τῇ δ' συνεδρίᾳ τῆς οἰκουμ. ἐκείνης συνόδου διαμειφθέντα, ὁ κανὼν παρακίμπει τὸ ἀκανθῶδες ζήτημα, ἂν ὁ αὐτοκράτωρ ἔχει τοιοῦτο δικαίωμα, ὅπερ οὔτε θέλει νὰ ἀναγνωρίσῃ, ἀλλ' οὔτε τολμᾷ ν' ἀρνηθῇ αὐτό. Ἴσως ἔχων ὑπ' ὄψιν, ὅτι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον αὐτοὶ οἱ ἐνδιαφερόμενοι προεκάλουν συνήθως τὴν ἔκδοσιν τῶν σχετικῶν αὐτοκρατορικῶν διαταγμάτων, ζητεῖ διὰ τῆς ἀπαγορεύσεως τούτου νὰ φθάσῃ εἰς τὸ ποθούμενον ἀποτελεσμα, χωρὶς νὰ θίξῃ τὸ ζήτημα τῶν σχέσεων ἐκκλησίας καὶ πολιτείας. Ἐὰν ἐν τῇ συνεδρίᾳ ἐκείνῃ διαμειφθέντα θὰ ἔμεινον εἰς ὀλίγους μόνον γνωστά. Ὁ κανὼν ἀπαγορεύει ρητῶς τὴν διαίρεσιν ἐπαρχίας εἰς δύο, ἥτοι ἀπαγορεύει τὴν ἀνύψωσιν ἐπισκοπῆς ἢ ἀρχιεπισκοπῆς εἰς πραγματικὴν μητρόπολιν, προκειμένου δὲ περὶ τοῦ τί θ' ἀπογίνωσιν αἱ ἤδη ἀνυψωθείσαι μητροπόλεις, ὁ-

ρίξει, όπως αὐταὶ καταστῶσι μητροπόλεις τιμῆς, ὅπως δηλ. διατηρῶσιν εἰς τὸ ἐξῆς ἀπλῶς τιμᾶς, ἢ δὲ πραγματικὴ μητροπολιτικὴ ἐξουσία ἀσκῆται ὑπὸ τῆς κατ' ἀλήθειαν μητροπόλεως. Ὁ κανὼν δὲν ἀναφέρει, ἀν' ἐπίσης ἀπαγορεύεται εἰς τὸ ἐξῆς, ἀλλὰ ἐπισκοπαὶ ἢ ἀρχιεπισκοπαὶ νὰ ὑψωθῶσιν εἰς τιμῆς μητροπόλεις.

Ὁ αὐτοκράτωρ Μαρκιανὸς δὲν ἠρκέσθη νὰ ὑποστηρίξῃ ἐν τῇ Δ' οἰκουμ. συνόδῳ τὸ ἀντιδραστικὸν πνεῦμα καὶ προκαλέσῃ οὕτω τὴν ἐκδοσιν τοῦ παρατεθέντος κανόνος ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος προέβη εἰς τὴν ἐκδοσιν τῆς ἐπιμένης διατάξεως: «τὸν ἀφαιρούμενον πόλεως οἰασθήποτε, πάλαι οὔσης ἢ νῦν πολισθείσης, τὸ τῆς ἰδικῆς ἐπισκοπῆς δικαίον ἢ ἕτερόν τι προνόμιον, καὶν ἀπὸ βασιλικῆς ἐπιτροπῆς, ἀτμοῖ καὶ δημεύει ἢ διάταξις, ἀκυροῦσα καὶ τὴν ἐγγείρησιν» (Σύντ. Ε' 69), ἥτις καθιστᾷ ἀδύνατον τὴν ἀνύψωσιν ἐπισκοπῆς ἢ ἀρχιεπισκοπῆς εἰς μητρόπολιν, κηρύττουσα ἄκυρα τὰ σχετικὰ αὐτοκρατορικὰ διατάγματα καὶ ἀνατρέπουσα τὰ τολμηθέντα. Πλὴν πάντα ταῦτα δὲν ἐτηρήθησαν. Ὁ Βαλσαμὼν ἐν τῇ ἐρμηνεύει τοῦ ἀνωτέρου παρατεθέντος 12ου καν. τῆς Δ' οἰκουμ. συνόδου λέγει: «ταῦτα τοῦ κανόνος διοριζομένου, εἴπη τις, καὶ πῶς διάφοροι βασιλεῖς διαφόρους ἐπισκοπὰς εἰς μητροπόλεις ἐτίμησαν;», ὀλίγον δὲ μετὰ ταῦτα παρατηρεῖ, ὅτι ἠπράκτησεν ἡ μνημονευθεῖσα διάταξις τοῦ Μαρκιανοῦ (Σύντ. Β', 247 κξ.). Ὁ Βαλσαμὼν τὴν ἀθέτησιν ταύτην ζητεῖ νὰ δικαιολογήσῃ διὰ τοῦ 17ου καν. τῆς αὐτῆς συνόδου. Ἐν αὐτῷ πρόκειται περὶ τῶν ἀγροικιῶν ἢ ἐγγχωρίων παροικιῶν, ἅς δυνατόν νὰ διεκδικῶσι δύο ἐπισκοπαὶ, τίθεται δὲ ὡς ὄριον παραγραφῆς ἡ τριακὸν ἀετία, ἀλλ' ἡμῶς ἐνταῦθα ἐνδιαφέρουσι μόνον αἱ τελευταῖαι αὐτοῦ φράσεις: «εἰ δὲ τις ἐκ βασιλικῆς ἐξουσίας ἐκαινίσθῃ πόλις ἢ αὐθις καινισθείη, τοῖς πολιτικοῖς καὶ δη-

μοίοις τύποις καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν παροικιῶν ἢ τάξις ἀκολουθεῖτω», αἵτινες ἐπανεληφθήσαν καὶ ὑπὸ τοῦ 38ου καν. τῆς ἐν Τρούλλῳ συνόδου (692) 1). Δι' αὐτῶν ὁ Βαλσαμὼν νομίζει, ὅτι ἐπιτρέπεται τῷ αὐτοκράτῳ ν' ἀφαιρῇ ἐκκλησιαστικὰ προνόμια καὶ χάριν τῶν καινισθῆναι πόλεων νὰ διατάσῃ κατὰ βούλησιν τὰ τῶν ἐνοριῶν, ἐξάγει δὲ τὸ συμπέρασμα, ὅτι πολὺ περισσότερον ἐπιτρέπεται αὐτῷ ν' ἀνιψῶ ἐπισκοπὴν εἰς μητρόπολιν (Σύντ. Β' 262, 392). Ἄλλ' οὕτω νοούμενος ὁ κανὼν ἔρχεται εἰς ἀντίφασιν πρὸς τὸν ἀνωτέρω παρατεθέντα 12ον κανόνα τῆς αὐτῆς συνόδου καὶ δι' πρὸς τὰ ἐν τῇ δ' αὐτῆς συνεδρίᾳ ἀνταλλαγέντα καὶ ἐπακολουθήσαν σχετικὴν διάταξιν τοῦ αὐτοκράτορος Μαρκιανοῦ. Ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος κανὼν (17ος Δ' οἰκουμ.) ἔχει βεβαίως ἕτερον νόημα: «ὅταν δηλ. ὁ αὐτοκράτωρ ἐν τινὶ ἐπαρχίᾳ ἐπιφέρει πολιτικὰς τροποποιήσεις, ταύταις πρέπει ν' ἀκολουθῇ καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἐν αὐτῇ τάξις τῶν πραγμάτων 2), ἐκ τοῦ κανόνος δὲ τούτου καὶ τοῦ ὁμοίου αὐτῷ 38ου τῆς ἐν Τρούλλῳ προέκυψε, κατὰ τὸν νοῦν καὶ τὴν φράσιν, ἢ εἰς εὐρύτεραν κλίμακα ἰσχύουσα γνωστὴ ἀρχή, ὅτι «τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἀκολουθεῖται τὰ πολιτικά». Οἱ δύο λοιπὸν οὗτοι κανόνες εἶναι ἄσχετοὶ πρὸς τὸ ἀπασχολοῦν ἡμᾶς ζήτημα καὶ δι' αὐτῶν ἐπομένως δὲν δικαιολογεῖται ἡ παράβασις τοῦ 12ου κανόνος τῆς Δ' οἰκουμ. συνόδου καὶ τῆς διατάξεως τοῦ Μαρκιανοῦ: ἡ παράβασις αὕτη ἐξηγεῖται μόνον ἐκ τῶν καισαροπαπικῶν ἰδεῶν τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων. Τίνας ἐπισκοπαὶ ἀνυψώθησαν ὑπὸ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ (911), δύναται τις νὰ ἴδῃ ἐν Σύντ. τόμ. Ε' σελ. 474 κξ.

1). Ἡ μόνη ὑπάρχουσα γλωσσικὴ διαφορὰ: ὅτι ἀντὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν παροικιῶν ἔχει τῶν ἐκκλησ. πραγμάτων, ὅπερ σπεύστερον δικινεῖ τὸ πνεῦμα τῆς διατάξεως.

2). Ὁ Ζωναρῆς ἐν Σύντ. Β' σελ. 260 φαίνεται ὅτι εἰς ἐρμηνεύων ἀλλ' ἐν σελ. 392 συμφωνεῖ πρὸς τὸν Βαλσαμῶνα.

Ἄλλ' ἡ ἀντιδραστικὴ μερὶς δὲν ἐγκατέλειπε τὸ πεδίον τῆς μάχης, ἀφορμῆς δὲ δοθείσης ἐπανέλαβε τὸν ἀγῶνα. Οἱ αὐτοκράτορες Κωνσταντῖνος ὁ Δούκας (1059—1067) καὶ Νικηφόρος ὁ Βοτανειάτης (1078—1081) εἶχον ἀνυψώσῃ εἰς μητροπόλεις, ὁ μὲν τὴν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Ἀγκύρας ἐπισκοπὴν τοῦ Βασιλαίου, ἡ δὲ τὴν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Ἡρακλείας ἐπισκοπὴν τῶν Μαδύτων, ἀμφοτέρως ὑπὸ τὸν ὄρον, μετὰ τὸν θάνατον τῶν τιμηθέντων ἐπισκόπων νὰ ὑποβιβασθῶσιν εἰς τὰς προτέρας αὐτῶν θέσεις 1). Τὸν ὄρον τοῦτον γνωρίζει ἡμῖν συνοδικὸν γράμμα τοῦ πατριάρχου Νικολάου τοῦ Γραμματικοῦ (Συντ. Ε' 71 κξ.), θὰ ἴδωμεν δὲ μετ' ὀλίγον κατὰ πόσον τοῦτο εἶναι ἀληθές. Ὅτε ἀμφοτέρω αἱ τιμηθεῖσαι μητροπόλεις ἐχήμεσαν, οἱ μητροπολίται Ἀγκύρας καὶ Ἡρακλείας 2) ἠθέλησαν νὰ ἐπανακτήσωσι τὰ ἀρχαῖα ἐπ' αὐτῶν δίκαια καὶ νὰ προβῶσιν εἰς πλήρωσιν τῶν δύο τούτων κενωθέντων θρόνων. Πρὸς τοῦτο ἀπετάθησαν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξιον τὸν Κομνηνόν, πλὴν πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ἀξιώσεών των ἀντὶ νὰ χορηγηθῶσιν αὐτοῖς χρυσόβουλλα, ἅτινα μόνον ἐφ' ὄρου ζωῆς τῶν ἐπισκόπων παρεῖχον ταῖς δύο ἐκεῖναις ἐκκλησίαις τὴν μητροπολιτικὴν τιμὴν, ἐχρησιμοποίησαν τὸν 12ον καν. τῆς Δ' οἰκουμ. συνόδου, καθ' ὃν οὐδὲν δικαίωμα τοῦ κατ' ἀλήθειαν μητροπολίτου δύναται ν' ἀφάρεθῃ (Συντ. Β' 393), καὶ πρὸς τούτοις ἀνεκίνησαν, φαίνεται, τὸ ἄλλο κατ' ἀρχὴν ζήτημα, ἂν δηλονότι ὁ αὐτοκράτωρ δύναται ν' ἀνυψοῖ ἐπισκοπὰς εἰς μη-

1). Τὸ συνοδ. γράμμα Νικ. τοῦ Γραμματικοῦ περὶ τοῦ ὄρου τούτου παρατηρεῖ: «μὴ ἐπαισχυνθέντος λίαν νουνεῶς τοῦ βασιλέως τὸ οἰκτεῖον ὀλισθημα καὶ τὴν ἀγνοίαν καὶ θριαμβεῦσαι καὶ διορθώσασθαι, ἀλλὰ κατὰ τὸν θεταλὸν μερακίσκον καὶ τρώσαντος καὶ συμπαθῶς καὶ φιλανθρώπως ἐπεγκωδῆτος τὴν ἴασιν» (Συντ. Ε' 71).

2). Ἐν Συντ. Ε' 64 ἀναφέρεται μόνον ὁ Ἀγκύρας.

τροπόλεις. Πάντα ταῦτα θὰ ἦσαν περιττά, ἂν τοῖς χρυσοβούλλοις ὑπῆρχεν ὁ ὄρος ἐκεῖνος. Ἀλέξιος ὁ Κομνηνὸς προέβη τότε εἰς τὴν ἐκδοσιν αὐτοκρ. σημειώματος, ἀποφαινομένου «ἐφειμένον εἶναι τῷ βασιλεῖ προεδρείας θρόνον ταῖς ἐκκλησίαις χαρίζεσθαι καὶ τὰς ἐπισκοπὰς ἢ καὶ τὰς ἀρχιεπισκοπὰς εἰς μητροπόλεις ἀνάγειν καὶ τὰ περὶ τῶν ψήφων καὶ τῆς ἄλλης διευθετήσεως ὑποτυποῦν κατὰ τὸ αὐτῷ θελητὸν, μὴ ἐμποδιζομένῳ πρὸς τοῦτο ἐκ τοῦ κανόνος, τοῦ διοριζομένου φυλάττεσθαι τῇ μητροπόλει τὰ κατὰ τῆς τιμηθείσης ἐπισκοπῆς αὐτῇ ἀρχῆθεν δίκαια» (Συντ. Β' 393, πρβλ. Ε' 64) 1). Διὰ τοῦ σημειώματος τούτου ἀναγνωρίζεται ἰτῷ αὐτοκράτορι ἀπεριόριστον τὸ δικαίωμα τοῦ ν' ἀνυψοῖ ἐπισκοπὰς ἢ ἀρχιεπισκοπὰς εἰς μητροπόλεις καὶ νὰ ρυθμίξῃ τὸν τρόπον τῆς ἐκλογῆς τῶν ἐπισκόπων αὐτῶν, μὴ δεσμευόμενος ὑφ' οἰουδήποτε σχετικοῦ κανόνος. Ἄλλ' ὁ Ἀγκύρας Νικήτας δὲν ἀπελπίσθη ἐκ τῆς τοιαύτης ἀποφάσεως τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἐκ δευτέρου ἀπετάθη πρὸς αὐτόν 2). Ἐν τῷ μεταξὺ τῶν πατριαρχικῶν θρόνων ἀνῆλθε Νικόλαος ὁ

1). Ἐκεῖ ὑπὸ τοῦ Βαλαμῶνος δίδεται τὸ περιεχόμενον μεταγενεστέρου σημειώματος Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, τοῦ ἔτους 1087, ἐκδοθέντος ἐπὶ πατριάρχου Νικολ. τοῦ Γραμματικοῦ, ἀλλὰ τὰ ἐν αὐτῷ ἀναφερόμενα περιστατικὰ εἶναι ἀρχαιότερα, ἢ ὅσα ἐν αὐτῷ μνημονευσμένη Ὀχσελικὴ Πιὰταξες εἶναι βεβαίως διάφορος τοῦ σημειώματος αὐτοῦ καὶ εἶναι ἀκριβῶς τὸ ἀρχαιότερον αὐτοκρ. σημείωμα, περὶ οὗ ἐνταῦθα ὁμιλοῦμεν, ἐκδοθὲν ἐπὶ πατριάρχου Εὐσταθίου τοῦ Γαρίδα 1081—84 (Συντ. Ε' 64 «τοῦ πρὸ ἡμῶν τὰ τῆς ἐκκλησίας οὐκίζοντος»), συνομιζόμενον δὲ ἐν τῷ μεταγενεστέρῳ σημειώματι τοῦ 1087.

2). Περὶ τοῦ Ἡρακλείας δὲν γίνεται λόγος. Οὗτος, φαίνεται, δὲν μετέσχεν τοῦ δευτέρου διαβήματος, τὴν ὅλην ὑπόθεσιν ἀναλαβόντος τοῦ Ἀγκύρας καὶ ἕνεκα τούτου ἴσως τὸ συνοδ. γράμμα Νικολ. τοῦ Γραμματ. καὶ κατὰ τὸ πρῶτον διάβημα ἀναφέρει μόνον τὸν Ἀγκύρας (Συντ. Ε' 64).

Γραμματικῶς (1084--1111), ἄκρως θιασώτης τῶν ἀντιδρα-
στικῶν ἰδεῶν, ὅστις παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος ἐζήτησεν 1),
ὅπως ἡ ὑπόθεσις ἐξετασθῆ ὑπὸ συνεδρίου, ἀπαρτιζομένου
ἐκ τοῦ πατριάρχου, τῆς ἐνδημοῦσης συνόδου καὶ τῆς συγ-
κλήτου καὶ δὴ ἐν πλήρει ἐλευθερίᾳ, χωρὶς δηλ. νὰ ληφθῆ
ὑπ' ὄψιν τὸ μνημονευθὲν αὐτοκρατορικὸν σημεῖωμα. Ὁ
αὐτοκράτωρ δι' ἰδιογράφου ἐπιστολῆς μετὰ σφραγίδος ἐκ
κηροῦ καὶ φρονικῶν γραμμάτων συγκατετέθη εἰς ταῦτα
(Σύντ. Ε' 62) 2). Ἀναμφιβόλως ταῦτο πρέπει νὰ θεωρηθῆ
μεγάλῃ ἐπιτυχίᾳ τοῦ νέου πατριάρχου, πλὴν πρακτικῶς
δὲν ἔσχε μεγάλα ἀποτελέσματα, διότι συνεκροτήθη μὲν τὸ
μνημονευθὲν συνέδριον, ἀλλ' ἐν αὐτῷ οἱ κληρικοὶ τῆς Μ.
Ἐκκλησίας παρουσιάσθησαν φανατικοὶ ὑπερασπισταὶ τῶν
αὐτοκρατορικῶν δικαιωμάτων καὶ μετὰ τσαύτης πεισμο-
νῆς ἐκωλυσιέργησαν, ὥστε αἱ τρεῖς καὶ μόναι αὐτοῦ συνε-
δρίαὶ διελύθησαν ἀνευ οὐδεμιᾶς ἀποφάσεως. Οἱ κληρικοὶ
ἐν τέλει εἶχον ἐκκαλέσῃ τὸ ζήτημα εἰς τὸν αὐτοκράτορα,
(αὐτ. σελ. 63 κξ.) 3). Ὁ πατρ. Νικόλαος καὶ ἡ ἐνδημοῦσα

1). Τοῦτο ἐξάγεται ἐκ τοῦ «ὄς ἐζήτησας» τῆς ἰδιογράφου ἐπιστο-
λῆς τοῦ αὐτοκρ. (Σύντ. Ε' 62 κξ.).

2) Αὔγ. Ἰνδικτ. γ' ἴητοι 1084.

3) Περὶ τὰ τέλη τῆς γ' συνεδρίας ἐκτὸς τοῦ σημειώματος Ἄλ.
τοῦ Κομνηνοῦ, ὅπερ ἀπερίοριστον ἀνεγνώριζε τὸ αὐτοκρ. δικαίωμα,
οἱ καλυσιεργοῦντες κληρικοὶ ἔφερον εἰς τὸ μέσον καὶ χρυσόβουλλον
τοῦ αὐτοῦ αὐτοκράτορος, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐκτὸς ἄλλων ζητημάτων ἐθί-
γετο καὶ τὸ ἀπασχολοῦν τὸ συνέδριον ζήτημα. Ἐν αὐτῷ ἐξησφαλίζοντο
αἱ ἤδη ἀποκτήσασαι τὴν μητροπολιτικὴν τιμὴν ἐκκλησίαι, «εἰ μὴ που
χρονικὴν ἴσως καὶ προσώποις περιγραφικτὸν τὸ τοιοῦτον δεδώρηται
φιλοτίμημα παρὰ τινος βασιλέως». Ἐὰν αἱ ἐπισκοπαὶ Βασιλαίου
καὶ Μαδύτων, αἵτινες ἀκριβῶς ἐγάννησαν τὸ ζήτημα, ὑπὸ τοιοῦτον
ἔρον εἶχον γίνῃ μητροπόλεις, δὲν θὰ συνέφερε βεβαίως ν' ἀχθῆ εἰς
μέσον τὸ χρυσόβουλλον τοῦτο. Τὸ μνημονευθὲν χρυσόβουλλον πιθαν-
νότατα ἦτο ἀρχαιότερον τοῦ αὐτοκρ. σημειώματος, ἐκδοθὲν μεταξὺ

σύνδοκος, ὅπως διαφρατίσωσιν αὐτὸν, ἔγραψαν τὸ φθινόπω-
ρον τοῦ 1084 τὸ περιλάλητον ἐκεῖνο συνοδικὸν γράμμα
(Leuncl. jus gr. Rom. I. 271. Σύντ. Ε' 62. Migne 119;863),
ἐν τῷ ὁποίῳ εὐθαρσῶς ὑποστηρίζονται ἰδέαι τῶν ἀντιδρα-
στικῶν. Τὸ προηγηθὲν αὐτοκρ. σημεῖωμα χαρακτηρίζεται
ὡς τεχνικῶς μὲν καὶ ρητορικῶς κατασκευασμένον καὶ πιθαν-
νὸν δοκοῦν τοῖς πολλοῖς, ἀλλ' ὄχι δυνατὸν νόμους ἀνελεῖν
καὶ κανόνας, καὶ τὴν ἀλήθειαν κατασεῖσαι (Σύντ. αὐτ. 73).
Ἡ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ἀνύψωσις ἐπισκοπῆς ἢ ἀρχιεπι-
σκοπῆς εἰς μητρόπολιν κηρύσσεται ἀντιστρατευομένη εἰς
νόμους πολιτικούς, εἰς ἱεροὺς κανόνας καὶ πράξεις ἀγίων
συνόδων (αὐτ. σελ. 65), διατυποῦται δὲ ἡ θεωρία, ὅτι ὁ
αὐτοκράτωρ ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς δὲν δύναται νὰ αὐ-
θεντῆ καὶ ὅτι ταῦτα πρέπει νὰ διεξάγονται κανονικῶς, ἥτοι
συμφώνως πρὸς τοὺς ἱεροὺς κανόνας (αὐτ. σελ. 71). Τὸ
συνοδικὸν τοῦτο γράμμα μεταδίδει πρὸς τούτοις τὴν πλη-
ροφορίαν, ὅτι ὑπῆρχον ἔγγραφα, διαγορευόντα τοὺς ἄρτους,
ὑφ' οὓς εἶναι δυνατὴ ἡ ἀνύψωσις ἐπισκοπῆς ἢ ἀρχιεπισκο-
πῆς εἰς μητρόπολιν, τ. ἔ. α') ἂν αὕτη ἀποβλέπη εἰς κοινω-
φελῆ οἰκονομίαν, β') ἂν συγκατανεύῃ ἡ ἐνδημοῦσα σύνοδος,
καὶ γ') ἂν συγκατανεύῃ ὁ διὰ τῆς ἀνυψώσεως τῆς ἐπισκο-
πῆς ζημιούμενος μητροπολίτης, λαμβάνων ἀντιδόσεις ἀξίας
τῆς βασιλικῆς δεξιᾶς (αὐτ. σελ. 72 κξ.). Ἐν τέλει συμβου-
λεύει τὸν αὐτοκράτορα νὰ προβῆ εἰς ἔκδοσιν θεσπισμάτων,
δι' ὧν ὀλοτελῶς νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὴν ἀλόγιστον ἀνύψωσιν
τῶν ἐπισκοπῶν καὶ ἀρχιεπισκοπῶν εἰς μητροπόλεις, ὅσον
δ' ἀφορᾷ εἰς τὰς ἤδη ἀνυψωθείσας, ἐφαρμοζὼν τὸν ἀνω-
τέρω μνημονευθέντα 17ον καν. τῆς Δ' οἰκουμ. συνόδου, νὰ
θέσῃ ὡς ὄριον παραγραφῆς τὴν τριακονταετίαν. Ὅσαι ἐπὶ
τῶν ἐτῶν 1081-1084, διότι τῷ 1081 ἀνήλθε τὸν θρόνον Ἄλ. ὁ
Κομν., τὸ φθινόπωρον δὲ τοῦ 1084 ἐγένοντο αἱ συνεδρίαὶ τοῦ περὶ
οὗ ὁ λόγος συνεδρίου.

τόσον διάστημα διατέλεσαν ἤδη μητροπόλεις, χωρὶς ἐνοτασίς τις νὰ ἐγερεθῆ, αὐταὶ νὰ παραμείνωσιν ὡς τοιαῦται, πᾶ δὲ αἱ ἄλλαι νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν προτέρον αὐτῶν κατάστασιν.

Τρία περίπου ἔτη μετὰ ταῦτα, ἦτοι τὸν Μάϊον τοῦ 1087 (Ἰνδικτ. ι'), Ἀλέξιος ὁ Κομνηνὸς ἐξέδωκε νέον σημείωμα, ὅπερ δὲν ἀποδέχεται μὲν τὴν ἀποψιν τοῦ μνημονευθέντος συνοδικοῦ γραμματος, ζητεῖ ὅμως νὰ συμβιβάσῃ τὰς δύο ἀντιθέτους ἀντιλήψεις. Εἰς τὴν ἐρώτησιν, ἂν ὁ αὐτοκράτωρ νῦν τὸ πρῶτον ἀπαντᾷ εἰς τὸ συνοδικὸν ἐκεῖνο γράμμα, δὲν δυνάμεθα ν' ἀπαντήσωμεν, διότι ἀγνοοῦμεν τὰ μεσολαβήσαντα γεγονότα, αἵτινα πάντως ἦσαν τοιαῦτα, ὥστε νὰ προκαλέσωσι τὸν συμβιβασμὸν τοῦτον. Ἐν τῷ νέῳ αὐτοκρατορικῷ σημειώματι Ἀλέξιος ὁ Κομνηνὸς ἐπιμένει εἰς τὴν ἰδέαν, ὅτι ὑπὸ τῶν θείων κανόνων ἐδόθη τῷ αὐτοκράτορι τὸ προνόμιον, προάγειν τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς θρόνους, ὁμολογεῖ ὅμως, ὅτι πολλάκις ἐγένοντο καταχρήσεις καὶ ὀρίζει, ὅπως εἰς τὸ ἕξῃς ὁ αὐτοκράτωρ οἴκοθεν, ἄνευ μεσολαβήσεως τῶν ἐνδιαφερομένων, προβαίη εἰς τὸν προβιβασμὸν ἐκκλησίας, τὸ δ' ἐπὶ τούτῳ ἐκδιδόμενον αὐτοκρατορικὸν πιττάκιον θὰ καταστρώνεται ἐν τῷ πατριαρχ. ἀρχεῖῳ καὶ ὁ οἰκεῖος ἐπίσκοπος θὰ κατατάσσεται ἐν τοῖς μητροπολίταις, μόνον ἀφοῦ πρότερον ὁ πατριάρχης πληροφορηθῆ, ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ οἴκοθεν καὶ δι' εὐλογον αἰτίαν προέβη εἰς τὸν προβιβασμὸν τῆς ἐκκλησίας ἐκεῖνης (Σύντ. Β' 394). Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ὑποθέσῃ τις, ὅτι διὰ τῶν ἀποφάσεων τούτων Ἀλέξιος ὁ Κομνηνὸς ἠθέλησε νὰ διαβουκολήσῃ τοὺς ἀντιδραστικοὺς, ὑποχωρῶν μὲν κατὰ τὸ φαινόμενον ἐν τινὶ σημείῳ, ἀφίνων δὲ τὸ ζήτημα κατ' οὐσίαν, ὡς πρότερον εἶχεν, τ. ἔ. εἰς χεῖρας τοῦ αὐτοκράτορος. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος ὁ Κομνηνὸς βεβαίως δὲν ἦτο

Μαρκιανὸς, ἀπαρνούμενος τὸ αὐτοκρατορικὸν προνόμιον τοῦ ἀνυπεῖν ἐπισκοπὰς καὶ ἀρχιεπισκοπὰς εἰς μητροπόλεις, ὡς ἐκ τῶν ἀποφάσεων ὅμως αὐτοῦ δείκνυται, εἰλικρινῶς διεπνέετο ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας νὰ ἄρῃ τὰς ἐμφυλλοχωρούσας καταχρήσεις, ἐπιτρέπων ἀνύψωσιν ἐκκλησίας, μόνον ὅταν ὑπάρχῃ λόγος ἀποχωρῶν, καὶ τῆς εἰλικρινοῦς αὐτοῦ διαθέσεως δεῖγμα παρέχων, ἔθεσε ὡς φρουρὸν τῆς ἐκπληρώσεως τῶν ἀποφάσεων τούτων τὸν οἴκουμ. πατριάρχην. Ἀλλὰ τὸ μέτρον τοῦτο δὲν ἦτο βεβαίως ἱκανὸν νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν τελειωτικὴν λύσιν τοῦ ζητήματος. Δυσὸν θάτερον ἢ τὸ προνόμιον τοῦ αὐτοκράτορος θὰ μεταβάλλετο εἰς ἀπλοῦν δικαίωμα, προτείνειν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοὺς μέλλοντας νὰ προαχθῶσιν, εὐρέθησαν δὲ, ὡς θὰ ἴδωμεν, ἱεράρχαι ἰσχυρισθέντες τοῦτο, ἢ ἡ ἐπίβλησις καὶ ἐπικύρωσις τοῦ πατριαρχοῦ καὶ τῆς ἐκκλησίας θὰ καθίστατο ἀπλοῦς τύπος, ὡς καὶ πράγματι κατέστη. Τῷ 1193 ὁ αὐτοκράτωρ Ἰσαάκιος ὁ Ἄγγελος ἐξέδωκε χρυσόβουλλον, οὗ τὸ περιεχόμενον ὁ Βαλαμῶν συνοψίζει ὡς ἕξῃς: «τοὺς ἀνακαλουμένους μὲν μητροπολίτας τὰς διαφερούσας τούτοις ἐπισκοπὰς καὶ εἰς μητροπόλεις ἢ ἀρχιεπισκοπὰς τιμηθείσας ἐπιστομίζοντας, οὐχ ἦτον δὲ καὶ τοὺς ἐπιχειρήσαντας ὅτεδήποτε τὴν βασιλικὴν ἀποστερηῆσαι περιοπὴν τοῦ ἀνάγειν ἐπισκόπους εἰς μητροπολίτας καὶ ἀρχιεπισκόπους κατὰ τὴν δοθεῖσαν αὐτοῖς ἀνωθεν ἐξουσίαν» (Σύντ. Β' 248). Τὸ προβιβάζειν τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς θρόνους κηρύσσεται ἀποκλειστικὸν προνόμιον τῶν αὐτοκρατόρων, ἀνέκαθεν ἀνεγνωρισμένον καὶ ἐκτὸς πάσης ἀμφισβητήσεως, πληροφοροῦμεθα δὲ, ὅτι ἡ ἀντιδραστικὴ μερὶς ἐξηκολούθει νὰ καταπολεμῆ τὴν ἀντίληψιν ταύτην, καὶ ὅτι εὐρέθησαν μητροπολίται, οἵτινες ἠθέλησαν καὶ ἐμπράκτως νὰ ἐφαρμόσωσι τὰς ἀντιδραστικὰς ἰδέας, ἐπιχειρήσαντες νὰ καθυποτάξωσι

τὰς ἀνεξαρηθείσας αὐτῶν ἐπισκοπὰς. Ἄλλ' ἢ ἀντίδρασις τῶν προσώπων τούτων οὐδὲν ὠφέλει· τὸ προνόμιον τοῦτο τῶν αὐτοκρατόρων εἶχε πλέον ἐδραιωθῆ. Τίνας ἐπισκοπὰς καὶ ἀρχιεπισκοπὰς ἀνύψωσεν ὁ αὐτοκράτωρ Ἀνδρόνικος ὁ Παλαιολόγος, ὁ πρῶτος (1282—1328), δύναται τις νὰ ἴδῃ ἐν Συγγ. Ε' 490 κξ. Ἡ Ἐκκλησία εὐκόλως λησμονήσασα τὸ συνοδικὸν γράμμα τοῦ πατριάρχου Νικολάου τοῦ Γραμματικοῦ κατέστη καὶ ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ παιθεῖν ὄργανον τῆς πολιτείας. Συνοδικὸν γράμμα ἐπὶ πατριάρχου Ἰωάννου τοῦ Γλυκέως (1316—20), ἐπικυροῦν τὴν ὑπὸ τοῦ μνημονευθέντος αὐτοκράτορος ἀνύψωσιν τῆς ἐπισκοπῆς Ἰωαννίνων εἰς μητρόπολιν, λέγει· «πρὸς γὰρ τοῖς ἄλλοις προνομίοις, ἅπερ ἡ βασιλικὴ περιωπὴ κέκτηται καὶ τοῦτ' ἔχει, ἅς ἂν βούληται δηλονότι τῶν ἐκκλησιῶν τιμᾶν καὶ ἀπὸ ἐλάττονος προβιβάσειν εἰς κρεῖττον ἀξίωμα» (*Acta Patr. Con]ni*, I. 94 κξ.). Ἡ ἀνύψωσις ἐπισκοπῆς εἰς μητρόπολιν χαρακτηρίζεται ὡς ἀπεριόριστον δικαίωμα τοῦ αὐτοκράτορος 1). Τὸ ἀπεριόριστον συνίστατο ἐν τούτῳ, ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ δὲν ὑπεχρεοῦτο νὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν τὴν γνώμην καὶ νὰ ζητῇ τὴν συγκατάθεσιν ἄλλης τινὸς ἀρχῆς, ἐκ τούτου ὅμως βεβαίως δὲν ἐπιτεταί, ὅτι δὲν ὑπῆρχον ὅρια, ὑπ' αὐτῶν τῶν πραγμάτων ἐπιβαλλόμενα, ἅτινα ἔπρεπε καὶ αὐτὸς νὰ μὴ ὑπερβαίῃ. Χρυσόβουλλον τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου, τοῦ πρῶτου, ἐκ τοῦ ἔτους 1324, ὁμολογεῖ «καὶ πάντα ταῦτα μετὰ τοῦ προσήκοντος καὶ γνώμης εὐλόγου ποιητέον πάντως αὐτῇ, ἀλλ' οὐχ ὡς ἔτυχε καὶ ἀλογίστοις ὁρμαῖς» (αὐτ. σελ. 134).—Περὶ τῶν ἀνυψώσεων, εἰς ἅς προέβη ὁ

1) Πρὸς βλ. *Migne* 161, 1071, ἐνθα χρυσόβ. τοῦ αὐτοῦ αὐτοκρ. καὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτους λέγει· «ὅσας ἂν τῶν ἁγίων ἐκκλησιῶν διακρίνοι ἀρμολογούσας πρὸς τοῦτο».

αὐτοκράτωρ Ἀνδρόνικος ὁ Παλαιολόγος, ὁ νεώτερος (1328—41) ἴδε *Migne* τόμ. 161, σελ. 1108 καὶ 1115, *Acta Patr. Con]ni* I. 469.

Ἄλλ' ἢ συμβιβαστικὴ λύσις, ἣν ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος ὁ Κομνηνὸς διὰ τοῦ σημειώματος τοῦ 1087 εἶχε δώσει, καίπερ ἀνεφάρμοστος μένασα, ἐρμηνευομένη ἀναλόγως παρεῖχεν εὐπρόσωπον τύπον, δι' οὗ ἡ ἐκκλησία ἠδύνατο νὰ δικαιολογήσῃ τὴν ἀπέναντι τῶν αὐτοκρατόρων ὑποχώρησιν αὐτῆς. Συνοδικὸν γράμμα τοῦ πατριάρχου Νελλου (1380), δι' οὗ ἐκ δευτέρου ἐπικυροῦται ἡ εἰς μητρόπολιν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου τοῦ Δ' (1376—79) ἀνύψωσις τῆς ἐπισκοπῆς Κερνίτζης, λέγει· «καὶ ἡ μὲν (βασίλεια) τὰ δοκοῦντα προτείνεται, ἡ δ' (ἐκκλησία) ἐπιβραβεύει τοῖς γενομένοις, καὶ ἅπερ ἂν ἡγεῖται δεόν κρατύνεσθαι, ἐπιβεβαίωσι, καὶ τὸ ἐδραῖον ἔχειν ἀποχαρίζεται, ἔστι δὲ ὅτε καὶ συνενεγκοῦσά τι καὶ παρ' ἑαυτῆς μείζον ἐκείνο καὶ θαυμασιώτερον ἀπετέλεσεν» (*Acta Patr. Con]ni* II σελ. 10.). Ἄλλὰ ταῦτα εἶναι ἀπλῆ θεωρία, μὴ συμφωνοῦσα πρὸς τὰ πράγματα. Ὁ αὐτοκράτωρ δὲν προέτεινεν ἀπλῶς τῇ ἐκκλησίᾳ τὴν ἀνύψωσιν ἐπισκοπῆς ἢ ἀρχιεπισκοπῆς εἰς μητρόπολιν, ἀλλ' ἀφ' ἑαυτοῦ προέβαινεν εἰς τὴν ἀνύψωσιν, ἡ δ' ἐκκλησία ἐκούσα ἄκουσα ἀνεγνώριζε κατόπιν τὴν πρόξιν ταύτην. Τὸ αὐτὸ συνοδικὸν γράμμα ἀμέσως κατωτέρω ὁμολογεῖ· «ὁ αὐτοκράτωρ τῇ οἰκείᾳ κινούμενος περὶ τὰ καλά φιλοτιμία καὶ σπουδῇ, προβιβάσας αὐτὸν εἰς μητροπολίτην ἀπὸ ἐπισκόπου καὶ τὴν αὐτοῦ ἐκκλησίαν, τὴν Κερνίτζαν, εἰς μητρόπολιν, βασιλικὸν ἐξ ἀρχῆς εἰδὼς καὶ τοῦτο προνόμιον» (αὐτόθι). Διὰ τοῦτο ὀρθότερα καὶ πρὸς τὰ

1) Ἐπικυρώθη καὶ ὑπὸ τοῦ πατριάρχ. Μακαρίου 1376—79 (*Acta Patr. Con]ni* II 10)

πραγματα συμφωνότερα είναι η έτέρα εν αρχή του ίδιου συνοδικού γραμματος απάντως δικαιολογία, ότι «ή μὲν γὰρ (βασίλεια) τοῖς ἐκτός και φαινομένοις νομοθετεῖ, ἡ δὲ (ἐκκλησία) τοῖς ἐντός και νοουμένοις ἐπιστατεῖ» (αὐτ. σελ. 9), ἤτοι ἡ ὑπαγωγή του προβιβασμοῦ τῶν ἐκκλησιαστικῶν θρόνων εἰς τὰ ἐκτός τῆς ἐκκλησίας. Τὸ συνοδικὸν λοιπὸν γράμμα ἀνωτέρω ὑπερβολικῶς τονίζει τὴν συμμετοχὴν τῆς ἐκκλησίας ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ, ἡ δὲ προσπάθεια αὐτοῦ και διὰ φύλλων ἔστω συκῆς νὰ καλύψῃ τὴν ἄλλοιαν ἐκκλησιαστικῆς ἀνεξαρτησίας εἶναι πασιφανής. Οἱ συντάξαντες τὸ ἔγγραφον τοῦτο ἀνήκουσιν εἰς τὴν τάξιν ἐκείνην τῶν ἀνθρώπων, οἵτινες ὑποτασσόμενοι εἰς τὴν ἀδήριτον ἀνάγκην τῶν πραγμάτων, δὲν λησμονοῦσι και τὰς ὑψηλὰς θεωρίας, ζητοῦντες νὰ συγκλῶσσι τὰ ἀσύγκλωστα. Ὅτι ἐντεῦθεν προκύπτουσιν ἀντιφάσεις και ἀναλήθειαι, εἶναι αὐτονόητον.

Ἄλλὰ και κατὰ τοὺς τελευταίους ἀκόμη χρόνους τῆς βυζαντ. αυτοκρατορίας δὲν ἔλειψαν οἱ εὐθαρσεῖς ὑπέρημαχοι τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀνεξαρτησίας. Τέλειος τούτων ἀντιπρόσωπος ὑπῆρξε Συμεὼν ὁ Θεσσαλονίκης (1410—29), ὅστις ἐν τῷ περὶ ἱερῶν χειροτονιῶν συγγράμματι αὐτοῦ διαρρηδὴν ἀρνεῖται εἰς τὸν αὐτοκράτορα τὸ δικαίωμα τοῦ προβιβάζειν ἐπισκόπους: «ἀλλὰ ταῦτα οὐ τοσοῦτον ἀπὸ τῶν βασιλέων, ὅσον ἀπὸ κολάκων ἀνθρώπων γέγονε, παραπεισάντων αὐτοὺς ἀνθρωπίνους λόγους ἐνεργεῖν και τὰ μείζω, ὥστε και προβιβάζειν ἐπισκόπους και μεταθέσεις ποιεῖν»¹⁾ (κεφ. 220. *Migne* 155, 433), κατεξανίσταται δὲ

1) Καὶ μέχρι τοῦ 1401 ἔχομεν μεταθέσεις ἀρχιερέων γενομένας ἐπὶ τῆς συνόδου (Acta Pate. Concilii. 19, 45, 501). Πρᾶξιν μεταθέσεως ἀρχιερέως γενομένην ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου (1448) ἐδημοσίευσε Σαυρίδων ὁ Λαυ-

κατὰ τῆς ἀναμίξεως τῆς πολιτείας εἰς τὰ τῆς ἐκκλησίας, και εἰς τὴν ἀνάμειξιν ταύτην ἀποδίδει τὴν κατάπτωσιν τοῦ βυζαντ. κράτους: «διὸ και τὰ συντρέμματα ἡμῶν πολλὰ γέγονε και ἐομνηκρύνθημεν και ὀλιγοστοὶ παρὰ πάντα τὰ ἔθνη γεγονάμεν» (κεφ. 221, *Migne* αὐτ.). Συμεὼν ὁ Θεσσαλονίκης εἶναι τῆς ἀρχῆς: «τὰ μὲν τοῦ Καίσαρος Καίσαρος, τὰ τοῦ Θεοῦ δὲ τοῦ Θεοῦ» (αὐτόθι). Ἄλλὰ τίνα σημασίαν εἶχεν ὁ ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ διαμαρτυρούμενος λόγιος οὗτος κληρικός; Ὅταν σημασίαν ἔχουσι συνήθως οἱ ἐπὶ τοῦ χάριτος διαμαρτυρούμενοι λόγιοι. Διὰ τοὺς βυζαντ. αὐτοκράτορας Συμεὼν ὁ Θεσσαλονίκης και οἱ ὁμόφρονες αὐτοῦ ἦσαν ὅτι διὰ τὸν πάπαν οἱ Φιλανθρωπισταὶ ὑλάκτουν, ἀλλὰ δὲν ἔδακνον.

B. K. Σταφανίδης

Βλ. ἡμῶν ἐπισημ. ἐπὶ τῇ ἐκκλησιολογίᾳ
τοῦ αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τῇ φιλοσοφίᾳ
ἐπὶ τῇ ἐκκλησιολογίᾳ ἐπὶ 144-149

εἰκότης ἐν τῷ περιοδικῷ τῆς Θεσσαλονίκης «Γρηγορίῳ τῷ Παλαμῷ»
τῆμ. Β' σελ. 78.

ΤΟ ΜΑΡΤΥΡΙΟΝ ΤΟΥ ΙΕΡΟΥ ΠΟΛΥΚΑΡΠΟΥ

Ὁ πολυμαθὴς ἐκδότης τῶν Ἀποστολικῶν Πατέρων *F. X. Funk* 1 ἐν τῇ κριτικῇ καὶ ἐσχολιασμένῃ ἐκδόσει τοῦ μαρτυρίου τοῦ Ἁγίου Πολυκάρπου, ἐπισκόπου Σμύρνης, σημειοῖ τοὺς κώδικας, οἷς εἶχεν ὑπ' ὄψιν. Πρῶτος ἐκδοὺς τὸ ἑλληνικὸν κείμενον ἐκ τοῦ Βαροκκιανοῦ κώδικος τῆς Ὁξωνείου Ἀκαδημαίας (*b*) εἶνε ὁ *Uskner* (Λονδίνον 1647). Μετ' ἐκείνον ὁ *Jacobson* ἐκ κώδικος τῆς Βιέννης ἐξέδωκε τὸ μαρτύριον τοῦ Ἱ. Πολυκάρπου (*r*) λαβὼν ὑπ' ὄψιν καὶ τὸν ὑπ' ἀρ. 1452 Παρισινὸν κώδικα (*ρ*). Τέταρτον κώδικα ἐκ τῆς βιβλιοθήκης τῆς Μόσχας ὑπ' ἀρ. 159 ἐχρησιμοποίησαν ὁ *de Gebhart* καὶ ὁ *Th. Zahn* (*m*) ἐκδιδόντες τοὺς ἀποστολικούς πατέρας. Αὐτὸς δὲ ὁ *Funk* πρῶτος ἐπαφελήθη καὶ τοῦ ἱεροσολυμητικοῦ ἢ κώδικος τοῦ Παναγίου Τάφου (*h*). Εἰς τοὺς κώδικας ταύτους διαχωρισμένους εἰς δύο οικογενείας, ὧν ἡ μὲν περιλαμβάνει τὸν *b* (IA' αἰῶνος) *h* (I) *p* (I) *v* (IA'—IB'), ἡ δὲ τὸν *m* (II') δέον νὰ προστεθῶσιν ἡ Ἐκκλ. Ἱστορία τοῦ Εὐσεβίου (Βιβλ. Δ. κεφ. 8—19, 1 ἰδίᾳ κεφ. 15, 3—45) καὶ ἡ ἀρχαία λατινικὴ μετάφρασις, ἣν πρῶτος ἐξέδωκεν ὁ *I. Bolland* (*Acta Sanct. Jan II* 705—07). Ἐκ τῆς ἀπαριθμήσεως ταύτης καταφαίνεται, ὅτι ὁ εἰρημένος ἐκδότης οὐδαμῶς εἶχεν ὑπ' ὄψιν τὸν κώδικα τῆς ἐν Χόλκη Ἱ. Μονῆς τῆς Ἁγίας Τριάδος ὑπ' ἀρ. 95. Ὁ κώδιξ οὗτος ἐκ φύλλων 109 διστήλων μήκους 33 ἑκατοστομέτρων καὶ πλάτους 26 1)2 ἐκ μεμβράνης, γραφεὶς κατὰ τὸν IA' αἰῶνα καὶ ἑλληνικῆς τῆς ἀρχῆς, τὸ τέλος καὶ ἐν τῷ μέσῳ, ἀρχεται «π... μὲν γὰρ εἰδὼς τοῦτο ἐπροξας ταῦτα, οὐκ ἂν συγ-

κεχώρηκά σοι» καὶ λήγει εἰς τὰς λέξεις «νουθετήσωσιν ἑαυτοὺς καὶ ἀπαγά...». Ἐν αὐτῷ «πανηγυρικὸν Φεβρουαρίου» ἐπιγραφομένῳ περιέχονται λόγοι πανηγυρικοὶ εἰς μνήμης Ἁγίων ἑορταζομένων κατὰ τὸν μῆνα Φεβρουαρίου. Τῇ γγ' τοῦ μηνὸς παρατίθεται «Ἀθλησις τοῦ ἁγίου καὶ ἐνδόξου ἱερομάρτυρος Πολυκάρπου, ἐπισκόπου Σμύρνης» ἥτις οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ τὸ γνωστὸν μαρτύριον τοῦ Ἱ. Πολυκάρπου. Δημοσιεύοντες ἐνταῦθα τὸ πρῶτον ἐκ τοῦ ἀνωτέρου κώδικος τὸ μαρτύριον τοῦ ἱεροῦ ἀνδρὸς παραθέτομεν ἐν ὑποσημειώσεσι τὰς παραλλαγὰς, τὰς ὁποίας ὁ κώδιξ οὗτος παρουσιάζει ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ ὑπὸ τοῦ *F. X. Funk* ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀνωτέρου μνημονευθέντων κωδίκων καταρτισθὲν καὶ ἐκδοθὲν κείμενον*.

Ἀθλησις τοῦ ἁγίου καὶ ἐνδόξου ἱερομάρτυρος Πολυκάρπου ἐπισκόπου Σμύρνης τῆς Ἀσίας(1).

Ἡ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ ἡ παροικούσα σμύρναν τῇ παροικούσῃ(2) ἐν φιλομηλίῳ καὶ πάσαις ταῖς κατὰ πάντα τόπον τῆς ἁγίας καὶ καθολικῆς ἐκκλησίας παροικίαις ἐλεος, εἰρήνη καὶ ἀγάπη ἀπὸ Θεοῦ(3) πατρὸς καὶ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πληθυνθείη.

Ἐγράψαμεν ὑμῖν, ἀδελφοί, τὰ κατὰ τοὺς μαρτυρήσαντας καὶ τὸν μακάριον Πολύκαρπον ὅστις ὡς περ ἐπισφράγισας τῇ μαρτυρίᾳ αὐτοῦ(4) κατέπαυσε τὸν διωγμὸν σχε-

* *Patres apostolici, Fextum recensuit adnotationibus criticis exegeticis historicis illustravit versionem latinam prolegomena indices addidit Franc. Xaver Funk. Editio II adnotata et emendata Rubingal in Libraria Honrici Laupp MDCCGCI.*

1. Ἀθλησις—Ἀσίας—ὁ Funk—φ. Μαρτύριον τοῦ ἁγ. Πολυκάρπου ἐπισκόπου Σμύρνης. 2—τῇ παροικούσῃ... ὁ φ. τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ, τῇ παροικούσῃ. 3—ἀγάπη ἀπὸ Θεοῦ.... ὁ φ. ἀγάπη Θεοῦ πατρὸς. 4—τῇ μαρτυρίᾳ αὐτοῦ.... ὁ φ. διὰ τῆς μαρτυρίας αὐτοῦ.

δὸν γὰρ πάντα τὰ προάγοντα ἐγένετο ἵνα ἡμῖν ὁ Κύριος ἀναθῆν ἐπιδείξῃ τὸ κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον μαρτύριον· περιέμενε γὰρ παραδοθῆναι(5) καθὼς καὶ ὁ Κύριος, ἵνα μιμηταὶ καὶ ἡμεῖς αὐτοῦ γενώμεθα μὴ μόνον σκοποῦντες τὸ καθ' ἑαυτούς, ἀλλὰ καὶ τὸ κατὰ τοὺς παῖδας(6)· ἀγάπης γὰρ ἀληθοῦς καὶ βεβαίας ἐστὶν μὴ μόνον ἑαυτὸν θέλειν σώζεσθαι, ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς ἀδελφούς·

Μακάρια μὲν οὖν καὶ γενναῖα τὰ μαρτύρια πάντα τὰ κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ γεγονότα· δεῖ γὰρ εὐλαβεστέρους ἡμᾶς ὑπάρχοντας, τῷ Θεῷ τὴν κατὰ πάντων ἐξουσίαν ἀνατιθέναι· τὸ γὰρ γενναῖον(7) καὶ ὑπομονητικὸν καὶ φιλοδέσποτον τίς οὐκ ἂν θαυμάσειεν· οἱ μᾶστιξι μὲν καταξανθέντες(8) τοσοῦτον ὥστε μέχρι τῶν ἔσω φλεβῶν καὶ ἀρτηριῶν τὴν τῆς σαρκὸς οἰκονομίαν θεωρεῖσθαι ὑπέμειναν ὡς καὶ τοὺς περιστώτας ἐλεεῖν καὶ ὀδύρεσθαι αὐτούς(9). Τοὺς δὲ καὶ εἰς τοσοῦτον γενναϊότητος ἐλθεῖν ὥστε μήτε γρύξαι, μήτε στενάξαι τινὰ αὐτῶν ἐπιδεικνυμένους ἅπασιν ἡμῖν, ὅτι ἐν ἐκείνῃ τῇ ᾠρᾷ(10) βασανιζόμενοι τῆς σαρκὸς ἀπεδήμουν οἱ μάρτυρες(11) τοῦ Χριστοῦ, μᾶλλον δέ, ὅτι παρεστῶς ὁ Κύριος ἠμίλει αὐτοῖς, καὶ προσέχοντες τῇ τοῦ Χριστοῦ χάριτι τῶν κοσμικῶν κατεφρόνουσιν βασάνων διὰ μιᾶς ᾠρας τὴν αἰώνιον κόλασιν ἐξαγοραζόμενοι· καὶ τὸ πῦρ ἦν αὐτοῖς ψυχρὸν τὸ τῶν ἀπηνῶν βασανιστῶν· πρὸ ὀφθαλμῶν γὰρ εἶχον φυγεῖν τὸ αἰώνιον καὶ μηδέποτε σβαιννύμενον πῦρ·(12) καὶ τοῖς τῆς καρδίας ὀφθαλμοῖς ἀνέβλεπον τὰ τηρούμενα τοῖς ὑπομείναςιν ἀγαθὰ· ἃ οὔτε οὐδὲ ἤκουσεν, οὔτε ὀφθαλμὸς

5—παραδοθῆναι· δ φ. ἵνα παραδοθῆ. 6—παῖδας· δ φ. πέλας. 7—γενναῖον· δ φ. γενναῖον αὐτῶν. 8—καταξανθέντες τοσοῦτον ὥστε· δ φ. ἀπλῶς· καταξανθέντες ὥστε. 9—ὀδύρεσθαι αὐτούς· δ φ. ἀπλῶς· ὀδύρεσθαι. 10—ἐν ἐκείνῃ τῇ ᾠρᾷ· δ φ. ἐκείνῃ τῇ ᾠρᾷ. 11—οἱ μάρτυρες· δ φ. οἱ γενναϊότατοι μάρτυρες. 12—σβαιννύμενον πῦρ· δ φ. ἀπλῶς· σβαιννύμενον.

εἶδεν οὔτε ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ἀνέβη· ἐκείνοις δὲ καὶ ὑπεδείκνυτο(13) ὑπὸ τοῦ Κυρίου εἶπερ(14) μηκέτι ἄνθρωποι, ἀλλ' ἤδη ἄγγελοι ἦσαν· ὁμοίως δὲ καὶ εἰς τὰ θηρία κριθέντες ὑπέμειναν δεινὰς κολάσεις· ξίφη τε ὑποστραυνόμενοι καὶ ἄλλαις ποικίλαις βασάνοις(15) κολαφιζόμενοι, ἵνα εἰ δυναθεῖν ὁ τύραννος διὰ τῆς ἐπιμόνου κολάσεως εἰς ἄρνησιν αὐτοὺς τρέψῃ· πολλὰ γὰρ ἐμηχανᾶτο κατ' αὐτῶν ὁ διάβολος· ἀλλὰ χάρις τῷ Θεῷ κατὰ πάντων γὰρ οὐκ ἴσχυσεν· ὁ γὰρ γενναϊότατος γερμανικὸς ἐπερώννυσεν αὐτῶν τὴν δειλίαν διὰ τῆς ἐν αὐτῷ ὑπομονῆς ἧς καὶ ἐπισήμως ἐθηριομάχησεν· βουλομένου γὰρ τοῦ ἀνθυπάτου πείθειν αὐτὸν καὶ λέγειν(16) τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ κατοικτεῖραι ἑαυτῷ ἐπεσπάσατο τὸ θηρίον προβιασάμενος τάχειον τοῦ ἀδίκου καὶ ἀνόμου βίον αὐτὸν(17) ἀπαλλαγῆναι βουλόμενος. —Ἐκ τούτου οὖν πᾶν τὸ πλῆθος θαυμάσασιν τὴν γενναϊότητα τοῦ θεοφιλοῦς καὶ θεοσεβοῦς γένους τῶν χριστιανῶν ἐπεβόησεν· αἶρε τοὺς ἀθέους· ζητεῖσθω Πολύκαρπος.

Εἰς δὲ ὀνόματι κυστῆς(18) φρυξ τῷ γένει(19) προσφάτως ἐληλυθὼς ἀπὸ τῆς Φρυγίας ἰδὼν τὰ θηρία ἐδειλίασεν· οὗτος δὲ ἦν ὁ παραβιασάμενος ἑαυτὸν τε καὶ τινὰς ἄλλους(20) προσελθεῖν ἐκόντας· τούτον ἐκλιπαρήσας πολλὰ ὁ ἀνθύπατος ἐπεισεν αὐτὸν ὁμόσαι καὶ ἐπιθύσαι· διὰ τοῦτο οὖν ἀδελφοί, οὐκ ἐπαινοῦμεν τοὺς δίδοντας(21) ἑαυτοῖς, ἐπειδὴ οὐχ οὕτως διδάσκει τὸ ἅγιον Εὐαγγέλιον.

Ὁ δὲ τίμιος καὶ θαυμασιώτατος(22) Πολύκαρπος τὸ

13—ἐκείνοις δὲ καὶ ὑπεδείκνυτο· δ φ. ἐκείνοις δὲ ὑπεδείκνυτο. 14—εἶπερ· δ φ. οἶπερ. 15—ποικίλαις βασάνοις· δ φ. ποικίλων βασάνων ἰδέαις. 16—καὶ λέγειν· δ φ. καὶ λέγοντος. 17—αὐτόν· δ φ. αὐτῶν. 18—κυστῆς· δ φ. Κόιντος. 19—φρυξ τῷ γένει· δ φ. ἀπλῶς· φρυξ. 20—καὶ τινὰς ἄλλους· δ φ. ἀπλῶς· καὶ τινὰς. 21—διδόντας ἑαυτοῖς· δ φ. προδιδόντας ἑαυτοῦς. 22—ὁ δὲ τίμιος καὶ θαυμασιώτατος· δ φ. ὁ δὲ θαυμασιώτατος.

μὲν πρῶτον ἀκούσας οὐκ ἐταράχθη, ἀλλ' ἐβούλετο κατὰ τὴν πόλιν(23) μένειν οἱ δὲ πλείους ἐπειθον αὐτὸν ὑπεξελεθεῖν· καὶ πεισθεὶς ἐξῆλθεν εἰς τὸ ἀγρίδιον(24) οὐ μακρὰν ἀπέχοντος(25) ἀπὸ τῆς πόλεως καὶ διέτριβε μετ' ὀλίγων ἀδελφῶν(26) νύκτα καὶ ἡμέραν μηδέν(27) ἕτερον ποιῶν ἢ προσευχόμενος περὶ πάντων καὶ τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην ἐκκλησιῶν, ὅπερ ἦν σύνηθες αὐτῷ. Καὶ προσευχόμενος ἐν ὀπτασίᾳ γέγονε πρὸς τριῶν ἡμερῶν τοῦ συλληφθῆναι αὐτὸν· εἶδε γάρ(28) τὸ προσκεφάλαιον αὐτοῦ ὑπὸ πυρὸς κατακαίονμενον καὶ στραφεὶς εἶπε πρὸς τοὺς συνόντας αὐτῷ(29) προφητικῶς. Ἄδελφοὶ καὶ τέκνα(30)· δεῖ με ζῶντα καυθῆναι. Καὶ ἐπιμενόντων τῶν ζητούντων αὐτὸν μετέβη εἰς ἕτερον ἀγρίδιον· καὶ ἅμα τοῦ ὑπαναχωρῆσαι(31) εὐθέως ἐπέστησαν οἱ ζητοῦντες αὐτόν· καὶ μὴ εὐρόντες συνελάβοντο παιδάρια δύο, ἃ καὶ βασανιζόμενα ὠμολόγησαν(32)· ἦν γὰρ ἀδύνατον λαθεῖν αὐτόν, ἐπειδὴ καὶ οἱ προδίδυντες αὐτὸν οἰκεῖοι ὑπῆρχον(33).

ἔχοντες οὖν τὰ παιδάρια(34) τῇ παρασκευῇ δείπνου ὄρα(35) ἐξῆλθον διωγμείται καὶ ἵππεῖς μετὰ τῶν συνήθων

23—κατὰ τὴν πόλιν· ὁ φ. κατὰ πόλιν. 24—καὶ πεισθεὶς ἐξῆλθεν εἰς τὸ ἀγρίδιον· ὁ φ. καὶ ὑπεξελεθεῖν εἰς ἀγρίδιον. 25—ἀπέχοντος· ὁ φ. ἀπέχον. 26—μετ' ὀλίγων ἀδελφῶν· ὁ φ. ἀπλῶς· μετ' ὀλίγων. 27—μηδέν· ὁ φ. οὐδέν. 28—εἶδε γάρ· ὁ φ. καὶ εἶδε. 29—τοὺς συνόντας αὐτῷ· ὁ φ. τοὺς σὺν αὐτῷ. 30—προφητικῆς ἀδελφοὶ καὶ τέκνα· δεῖ με· ὁ φ. ἀπλῶς· δεῖ με ζῶντος. 31—καὶ ἅμα τοῦ ὑπαναχωρῆσαι· εὐθέως· ὁ φ. καὶ εὐθέως. 32—ἃ καὶ βασανιζόμενα· ὁ φ. ὧν τὸ ἕτερον βασανιζόμενον ὠμολόγησεν. 33—οἰκεῖοι ὑπῆρχον· ὁ φ. Καὶ ὁ εἰρηναρχὸς ὁ κεκληρωμένος τὸ αὐτὸ ὄνομα, Ἡρώδης ἐπιλεγόμενος ἔσπευδεν εἰς τὸ σταδίου αὐτόν εἰσαγαγεῖν, ἵνα ἐκκεῖνος μὲν τὸν ἴδιον κληρὸν ἀπαρτίσῃ Χριστοῦ κοινωνὸς γενόμενος, οἱ δὲ προδόντες αὐτὸν τὴν αὐτοῦ τοῦ Ἰούδα ἀπέσχοιεν τιμωρίαν. 34—τὰ παιδάρια· ὁ φ. τὸ παιδάριον. 35—δείπνου ὄρα· ὁ φ. περὶ δείπνου ὄραν.

αὐτοῖς ὀπλῶν ὡς ἐπὶ ληστὴν τρέχοντες καὶ ὀψὲ τῆς ὥρας συναπελθόντες(36) ἐκεῖνον μὲν εὗρον ἐν τινὶ δωματίῳ κατακείμενον ὑπερῶφ(37), κακεῖθεν δὲ ἠδύνατο εἰς ἕτερον χωρίον ἀπελθεῖν, ἀλλ' οὐκ ἠβουλήθη εἰπῶν, τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ γενέσθω.

Ἀκούσας δὲ(38) αὐτοὺς παρόντας καὶ καταβάς διελέχθη αὐτοῖς, θαυμαζόντων τῶν παρόντων τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ καὶ τὸ εὐσταθὲς ἢ τοσαύτη(39) σπουδὴ ἦν τοῦ συλληφθῆναι τοιοῦτον πρεσβύτην ἄνδρα· εὐθέως οὖν ἐκέλευσεν παρατεθῆναι αὐτοῖς φαγεῖν καὶ πνεῖν ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ ὅσον ἂν βούλωνται· ἐξηγήσατο δὲ αὐτοῖς(40) ἵνα δώσωσιν αὐτῷ ὄραν πρὸς τὸ προσεύξασθαι ἀδεῶς. Τῶν δὲ ἐπιτρεψάντων, σταθεῖς προσηύξατο πλήρης ὧν τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ οὕτως ὥστε ἐπὶ δύο ὥρας μὴ δύνασθαι σιγήσαι(41), ἀλλ' ἐκπλήττεσθαι(42) τοὺς ἀκούοντας καὶ μετανοεῖν(43) ἐπὶ τὸ ἐληλυθέναι ἐπὶ τοιοῦτον θεοπρεπῆ πρεσβύτην. Ὡς δὲ(44) κατέπαυσε τὴν προσευχὴν μνημονεύσας ἀπάντων καὶ τῶν πάποτε συμβεβηκότων(45) αὐτῷ μικρῶν τε καὶ μεγάλων, ἐνδόξων τε καὶ ἀδόξων· καὶ ἀπάσης(46) τῆς κατὰ τὴν οἰκουμένην καθολικῆς ἐκκλησίας, — γῆς ὥρας ἐλθούσης τοῦ ἐξιέναι ὄψω καθίσαντες αὐτὸν ἦγον εἰς τὴν πόλιν, ὄντος σαββάτου μεγάλου καὶ ὑπαντᾶ αὐτόν ὁ φραυράρχος ὁ ἐπικληθεὶς Ἡρώδης(47) καὶ ὁ πατήρ αὐτοῦ ὀνόματι Νικήτης ἐπὶ τὸ ὄχη-

36—συναπελθόντες· ὁ φ. συνεπελθόντες. 37—ὑπερῶφ· ὁ φ. ἐν ὑπερῶφ. 38—ἀκούσας δὲ· ὁ φ. ἀκούσας οὖν. 39—ἢ τοσαύτη· ὁ φ. καὶ ἢ τοσαύτη σπουδὴ· ὁρθότερα ὅμως φαίνεται μοι ἡ γραφή «καὶ εἰ» τοῦ κώδικος τῆς Μόσχας. 40—ἐξηγήσατο δὲ αὐτοῖς· ὁ φ. αὐτοῖς. 41—σιγήσαι· ὁ φ. σιωπήσαι. 42—ἀλλ' ἐκπλήττεσθαι· ὁ φ. καὶ ἐκπλήττεσθαι. 43—καὶ μετανοεῖν· ὁ φ. πολλοὺς τε μετανοεῖν. 44—ὡς δὲ κατέπαυσε· ὁ φ. ἐπει δὲ ποτε κατέπαυσε. 45—συμβεβηκότων· ὁ φ. συμβεβληκότων. 46—καὶ ἀπάσης· ὁ φ. πάσης. 47—καὶ ὑπαντᾶ αὐτόν ὁ φραυράρχος ὁ ἐπικληθεὶς Ἡρώδης· ὁ φ. καὶ ἀπῆντα αὐτῷ ὁ εἰρηναρχὸς Ἡρώδης.

μα(48), οἱ καὶ μαθόντες(49) αὐτὸν ἐπὶ τὴν καροῦχαν ἐπει-
θον παρακαθεζόμενοι καὶ λέγοντες· τί γὰρ κακὸν ἐστὶν εἰπεῖν
κύριος καίσαρ καὶ ἐπιθῆσαι καὶ τὰ τούτοις ἀκόλουθα καὶ
διασώζεσθαι·

Ὁ δὲ ἅγιος Πολύκαρπος(50) τὰ μὲν πρῶτα οὐκ ἀπε-
κρίνατο αὐτοῖς· ἐπιμενόντων δὲ αὐτῶν ἔφη· οὐ μέλλω ποιεῖν
ὃ συμβουλευέτέ μοι. Οἱ δὲ ἀποτυχόντες τοῦ πείσαι αὐτὸν διὰ
πειθανολογίας(51) δεινὰ ρήματα ἔλεγον αὐτῷ καὶ μετὰ πολ-
λῆς σπουδῆς(52) καθήρουν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ὀχήματος(53) ὡς
καὶ(54) κατιόντα ἀπὸ τῆς καρούχας ἀποσυρῆναι(55) τὸ ἀν-
τικυήμιον. Καὶ μηδὲ ἐπιστραφεῖς(56) ὡς οὐδὲν πεπονθῶς
προθύμως μετὰ σπουδῆς ἐπορεύετο ἀγόμενος ἐπὶ τὸ στά-
διον(57), θορύβου τηλικούτου ὄντος ἐν τῷ σταδίῳ ὡς μηδὲ
ἀκουσθῆναι τινα δύνασθαι.

Τῷ δὲ μακαρίῳ Πολυκάρπῳ(58) εἰσιόντι εἰς τὸ στάδιον
φωνὴ ἐξ οὐρανοῦ ἐγένετο λέγουσα· ἴσχυε καὶ ἀνδρίζου Πο-
λύκαρπε μετὰ σοῦ γὰρ εἰμι(59) καὶ τὸν μὲν εἰπόντα οὐδεὶς
εἶδεν(60)· τὴν δὲ φωνὴν τῶν ἡμετέρων οἱ παρόντες ἤκουσαν·
καὶ λοιπὸν προσαχθέντος αὐτοῦ, θόρυβος ἦν μέγας, ἀκου-
σάντων, ὅτι Πολύκαρπος συνελήφθη(61). Τοῦ δὲ προσαχθέν-
τος ἐπὶ τοῦ βήματος(62) ἀνηρώτα αὐτὸν ὁ ἀνθυπάτος εἶ-

48 — Νικήτης ἐπὶ τὸ ὄχημα· ὁ φ. ἀπλῶς· Νικήτης. 49 —
μαθόντες αὐτόν· ὁ φ. μεταθέντες αὐτόν. 50 — ὁ δὲ ἅγιος
Πολύκαρπος· ὁ φ. ἀπλῶς· ὁ δὲ. 51 — πείσαι αὐτόν διὰ πειθανο-
λογίας· ὁ φ. ἀπλῶς· πείσαι αὐτόν. 52 — μετὰ πολλῆς σπουδῆς· ὁ φ.
μετὰ σπουδῆς. 53 — καθήρουν αὐτόν ἀπὸ τοῦ ὀχήματος· ὁ φ. ἀπλῶς·
καθήρουν αὐτόν. 54 — ὡς καὶ· ὁ φ. ἀπλῶς· ὡς. 55 — ἀποσυρῆναι,
ὁ φ. ἀποσθῆναι. 56 — καὶ μηδὲ ἐπιστραφεῖς· ὁ φ. καὶ μὴ ἐπιστραφεῖς.
57 — ἐπὶ τὸ στάδιον· ὁ φ. εἰς τὸ στάδιον. 58 — τῷ δὲ μακαρίῳ Πο-
λυκάρπῳ· ὁ φ. ἀπλῶς· τῷ δὲ Πολυκάρπῳ. 59 — μετὰ σοῦ γὰρ εἰμι·
ὁ φ. ἀπλῶς· ἴσχυε Πολύκαρπε καὶ ἀνδρίζου. 60 — οὐδεὶς εἶδεν· ὁ φ.
εἶδεν. 61 — συνελήφθη· ὁ φ. συνείληπται. 62 — τοῦ δὲ προσαχθέντος
ἐπὶ τοῦ βήματος· ὁ φ. προσαχθέντα οἶον αὐτόν.

αὐτὸς εἶ(63) Πολύκαρπος ὁ ἐπίσκοπος(64) τοῦ δὲ ὁμολο-
γούντος, ἐπειθεν, ὡς ἐνόμιζεν, ἀρνεῖσθαι λέγων· αἰδέσθητί
σου τὴν ἡλικίαν, ὃ καλὲ Πολύκαρπε καὶ φίλε ἡμῶν(66) καὶ
θῦσον τοῖς θεοῖς, ἵνα καὶ τιμῶν μεγίστων καὶ δωρεῶν παρ'
ἡμῶν ἀξιωθῆς(67) καὶ ἕτερα τούτοις ἀκόλουθα, ὡς ἔθος
αὐτοῖς λέγειν· ὁμοσον τὴν καίσαρος τύχην· μετανόησον,
εἰπέ(68) αἶρε τοὺς ἀθέους.

Ὁ δὲ τίμιος καὶ μακάριος Πολύκαρπος(69) ἐμβριθεῖ τῷ
προσώπῳ καὶ στιβαρῷ(70) εἰς πάντα τὸν ὄχλον τῶν ἐν τῷ
σταδίῳ(71) ἀνόμων ἐθνῶν ἐμβλέψας καὶ ἐπισείσας αὐ-
τοῖς τὴν χεῖρα στενάξας τε καὶ ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν
εἶπεν· αἶρε τοὺς ἀθέους· ἐγκειμένον δὲ τοῦ ἀνθυπάτου καὶ
λέγοντος ὁμοσον καὶ ἀπολύω σε· λοιδορήσον τὸν Χριστόν, ὁ
μακάριος Πολύκαρπος εἶπεν(72)· ὀγδοήκοντα καὶ ἕξ ἔτη
ἔχω δουλεύων αὐτόν(73) καὶ οὐδὲν με ἠδίκησεν· ἀλλὰ καὶ
μᾶλλον διεφύλαξέ με ἀπὸ παντὸς κακοῦ· καὶ πῶς δύναμαι
βλασφημηῆσαι τὸν κύριόν μου καὶ βασιλέα(74) τὸν σώσαντά
με ἀπὸ πολλῶν θλίψεων καὶ ἀναγκῶν(75).

Ἐπιμένοντος δὲ πάλιν τοῦ ἀνθυπάτου(76) καὶ λέγοντος·

63 — εἶ· ὁ φ. εἶη· 64 — Πολύκαρπος ὁ ἐπίσκοπος· ὁ φ.
Πολύκαρπος. 65 — ἐπειθεν, ὡς ἐνόμιζεν· ὁ φ. ἀπλῶς· ἐ-
πειθεν. 66 — τὴν ἡλικίαν, ὃ καλὲ Πολύκαρπε καὶ φίλε ἡμῶν·
ὁ φ. τὴν ἡλικίαν. 67 — καὶ θῦσον τοῖς θεοῖς ἵνα τιμῶν
μεγίστων καὶ δωρεῶν παρ' ἡμῶν ἀξιωθῆς· ὁ φ. βλάμωσας· καὶ
ἕτερα τούτοις ἀκόλουθα. 68 — εἰπέ· ὁ φ. εἶπον. 69 — ὁ δὲ τίμιος καὶ
μακάριος Π. ὁ φ. ἀπλῶς· ὁ δὲ Π. 70 — προσώπῳ καὶ στιβαρῷ· ὁ φ.
ἀπλῶς· τῷ προσώπῳ. 71 — τῶν ἐν τῷ σταδίῳ· ὁ φ. τὸν ἐν τῷ στα-
δίῳ. 72 — ὁ μακάριος Π. εἶπεν· ὁ φ. ἀπλῶς· ἔφη ὁ Π. 73 — ἔχω
δουλεύων αὐτόν· ὁ φ. δουλεύω αὐτῷ. 74 — τὸν κύριόν μου καὶ βα-
σιλέα· ὁ φ. ἀπλῶς· τὸν βασιλέα μου. 75 — τὸν σώσαντά με ἀπὸ πολ-
λῶν θλίψεων καὶ ἀναγκῶν· ὁ φ. ἀπλῶς· τὸν σώσαντά με. 76 — τοῦ
ἀνθυπάτου· ὁ φ. αὐτοῦ.

ὄμοσον τὴν καίσαρος τύχην καὶ ἀπολύω σε(77)· ἀπεκρίνατο ὁ μακάριος(78), ἐκεῖνο δόξεν(79) ἵνα ὁμόσω τὴν καίσαρος τύχην· ὡς σὺ λέγεις προσποιεῖ δὲ ἀγνοεῖν με τίς εἰμί· μετὰ παρηγορίας ἄκουε· Χριστιανὸς εἰμί, εἰ δὲ μαθεῖν θέλεις τὸν τοῦ χριστιανισμοῦ λόγον, δὸς ἡμέραν καὶ ἄκουσον· ὁ ἀνθύπατος ἔφη· πείσον τὸν δῆμον καὶ ἀκούω σου(80)· ὁ ἅγιος Πολύκαρπος(81) εἶπεν· σὲ μὲν ὡς ἀνθύπατε(82), κἄν λόγου ἠξίωσα· δεδιδάγμεθα γὰρ ἀρχαῖς καὶ ἐξουσίαις ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τεταγμέναις τιμῆν κατὰ τὸ προσήκον τὴν μὴ βλάπτουσαν ἡμᾶς ἀπονέμειν, ἐκείνους δὲ οὐχ ἠγοῦμαι ἀξίους τοῦ ἀπολογεῖσθαι αὐτοῖς. Ἐφη πρὸς αὐτὸν ὁ ἀνθύπατος(83)· θηρία ἔχω· τοῦτοις σε παραβαλῶ, εἰ μὴ μετανοήσης· ἀπεκρίθη ὁ ἅγιος Πολύκαρπος(83)· Κάλει αὐτὰ ἐν τάχει(84)· ἀμετάθετος γὰρ ἡμῶν ἢ ἀπὸ τῶν κρείττωνων ἐπὶ τὰ χείρονα μετάνοια· κἀδὲν δὲ μετατίθεσθαι με(85) ἀπὸ τῶν χαλεπῶν ἐπὶ τὰ δίκαια· ὁ δὲ ἀνθύπατος(86) πάλιν πρὸς αὐτόν· εἰ τῶν θηρίων καταφρονεῖς πυρὶ σε ποιῶ(87)· δαπυνηθῆναι, εἰ μὴ μετανοήσης· ὁ ἅγιος Πολύκαρπος λέγει(88)· πῦρ ἀπειλείς τὸ πρὸς ὥραν καιόμενον καὶ μετ' ὀλίγου σβεννύμενον· ἀγνοεῖς γὰρ τὸ τῆς μελλούσης κρίσεως καὶ αἰωνίου κολάσεως, τοῖς ἀσεβέσι τηρούμενον πῦρ· ἀλλὰ μὴ βραδύνης(89) φέρε

77 — καὶ ἀπολύω σε· ὁ φ. ἀπλῶς· τὴν καίσαρος τύχην. 78 — ἀπεκρίνατο ὁ μακάριος· ὁ φ. ἀπλῶς· ἀπεκρίνατο. 79 — ἐκεῖνο δόξεν· ὁ φ. εἰ κανοδοξίς. 80 — πείσον τὸν δῆμον καὶ ἀκούω σου· ὁ φ. ἀπλῶς· πείσον τὸν δῆμον. 81 — ὁ ἅγιος Π. εἶπεν· ὁ φ. ἀπλῶς· ὁ δὲ Π. εἶπεν. 82 — σὲ μὲν, ὡς ἀνθύπατε· ὁ φ. ἀπλῶς· σὲ μὲν. 83 — ἔφη πρὸς αὐτὸν ὁ ἀνθύπατος· ὁ φ. ὁ δὲ ἀνθύπατος εἶπεν. 83 — ἀπεκρίθη ὁ ἅγιος Πολύκαρπος· ὁ φ. ἀπλῶς· ὁ δὲ εἶπεν. 84 — κάλει αὐτὰ ἐν τάχει· ὁ φ. ἀπλῶς· κάλει. 85 — μετατίθεσθαι με· ὁ φ. ἀπλῶς· μετατίθεσθαι. 86 — ὁ δὲ ἀνθύπατος· ὁ φ. ἀπλῶς· ὁ δὲ. 87 — ποιῶ· ὁ φ. ποιήσω. 88 — ὁ ἅγιος Πολύκαρπος λέγει· ὁ φ. ἀπλῶς· ὁ δὲ Π. εἶπεν. 89 — μὴ βραδύνης· ὁ φ. τί βραδύνης.

ὁ βούλει ἐν τάχει(90), ταῦτα τοῖνον καὶ ἄλλα πλείονα εἰπὼν(91) θάρσους καὶ χαρᾶς ἐνεμπιπλάτο καὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ χάριτος θείας(92) ἐπληροῦτο ὡσπερ(93) οὐ μόνον μὴ συμπεσεῖν ταραχθέντος(94) ὑπὸ τῶν λεγομένων πρὸς αὐτόν, ἀλλὰ τοῦναντίον τὸν ἀνθύπατον μᾶλλον(95) ἐκστῆσαι καὶ πέμψαι τὸν ἑαυτοῦ κήρυκα ἐν μέσῳ τοῦ σταδίου καὶ κηρύξαι(96) τρίτον(97). Πολύκαρπος ὡμολόγησεν ἑαυτὸν χριστιανὸν εἶναι.

Τούτου λεχθέντος ὑπὸ τοῦ κήρυκος ἅπαν τὸ πλήθος ἐθνῶν τε καὶ Ἰουδαίων τῶν τὴν σμύρναν κατοικούντων ἀκατασχέτῳ θυμῷ καὶ μεγάλῃ τῇ φωνῇ(98) ἐπεβόα· οὗτος ἐστίν ὁ τῆς ἀσεβείας διδάσκαλος(99), ὁ πατὴρ τῶν χριστιανῶν καὶ τῶν ἡμετέρων(99) θεῶν καθαιρέτης, ὁ πολλοὺς διδασκῶν μὴ θύειν μὴ προσκυνεῖν τοῖς θεοῖς(100). Ταῦτα λέγοντες ἐπεβόων καὶ ἠρώτων τὸν ἀσιάρχην Φίλιππον, ἵνα ἐπαφῇ τῷ Πολυκάρπῳ λέοντα· ὁ δὲ Φίλιππος(101) ἔφη μὴ εἶναι αὐτῶν(102). ἐπειδὴ ἐπεπληρώκει τὰ κυνηγέσια. Τότε ἔδοξεν αὐτοῖς ὁμοθυμαδὸν ἐπιβοῆσαι ὥστε τὸν Πολύκαρπον ζῶντα κατακυνθῆναι(103)· ἔδει γὰρ τὸ τῆς φανερωθείσης ἐπὶ τοῦ προσκεφαλίου ὀπτασίας πληρωθῆναι, ὅτι ἰδὼν αὐτὸν αὐτοκαιόμενον(104) προσευχόμενος, εἶπεν ἐπιστραφεῖς

90 — ὁ βούλει ἐν τάχει· ὁ φ. ἀπλῶς· ὁ βούλει. 91 — ταῦτα τοῖνον καὶ ἄλλα πλείονα εἰπὼν· ὁ φ. ταῦτα δὲ καὶ ἕτερα πλείονα λέγων. 92 — χάριτος θείας· ὁ φ. ἀπλῶς· χάριτος. 93 — ὡσπερ· ὁ φ. ὡστε. 94 — ταραχθέντος· ὁ φ. ταραχθέντα. 95 — τὸν ἀνθύπατον μᾶλλον· ὁ φ. ἀπλῶς· τὸν ἀνθύπατον. 96 — καὶ πέμψαι . . . . καὶ κηρύξαι· ὁ φ. πέμψαι τε κηρύξαι. 97 — τρίτον· ὁ φ. τρίς. 98 — τῇ φωνῇ· ὁ φ. φωνῇ. 99 — ὁ τῆς ἀσεβείας· ὁ φ. ὁ τῆς Ἀσίας. 99 — καὶ τῶν ἡμετέρων· ὁ φ. ὁ τῶν ἡμετέρων. 100 — προσκυνεῖν τοῖς θεοῖς· ὁ φ. ἀπλῶς· προσκυνεῖν. 101 — ὁ δὲ Φίλιππος· ὁ φ. ἀπλῶς· ὁ δὲ. 102 — μὴ εἶναι αὐτῶν· ὁ φ. μὴ εἶναι ἐξὸν αὐτῷ. 103 — κατακυνθῆναι· ὁ φ. κατακῶσαι. 104 — αὐτὸν αὐτοκαιόμενον· ὁ φ. αὐτὸ

τοῖς σὺν αὐτῷ πιστοῖς προφητικῶς, ὅτι δεῖ με ζῶντα κατακαυθῆναι(105)· ταῦτα οὖν μετὰ τοσοῦτου τάχους ἐγένετο θάττον τοῦ λεχθῆναι(106)· τῶν ὄχλων παραχρῆμα συναγαγόντων(107) ἐκ τε τῶν ἐργαστηρίων καὶ βαλανείων ξύλα καὶ φρύγανα, μάλιστα τῶν Ἰουδαίων(108) προθύμως, ὡς ἔθος αὐτοῖς εἰς ταῦτα ὑπουργεῖν(109).

Ὅτε δὲ ἡ πυρκαϊὰ ἠτοιμάσθη, ἀποθέμενος ἑαυτοῦ(110) πάντα τὰ ἱμάτια καὶ λύσας τὴν ζώνην αὐτοῦ(111) ἐπειράτο καὶ ἑαυτὸν ὑπολύειν μὴ πρότερον τοῦτο ποιῶν διὰ τὸ δεῖ ἕκαστον τῶν πιστῶν σπουδάζειν τίς τάχιον(112) τοῦ χρωτὸς αὐτοῦ ἀψηται· πράξεις γὰρ καλὰς(113) ἀγαθῆς ἕνεκεν πολιτείας καὶ πρὸ τῆς μαρτυρίας ἐκεκόσμητο· εὐθέως αὐτῷ(114) περιετίθετο τὰ πρὸς τὴν πυρὰν ἠρμοσμένα ὄργανα.

Μελλόντων δὲ αὐτῶν καὶ προσηλοῦν ἐν τῷ ξύλῳ(115) εἶπεν ὁ ἅγιος(116)· ἀφετέ με οὕτως· ὁ γὰρ δοὺς ὑπομεῖναι τὸ πῦρ δώσει καὶ χωρὶς τῆς ὑμετέρας ἐκ τῶν ἡλῶν ἀσφαλείας ἀσάλευτον(117) ἐπιμεῖναι τῇ πυρᾷ. Οἱ δὲ οἱ καθήλωσαν μὲν, ἐδῆσαν δὲ αὐτόν(118)· ὁ δὲ ἅγιος Πολύκαρπος(119) ὀπίσω τὰς χεῖρας ποιήσας καὶ προσδεθείς, ὡσπερ κριὸς ἐπίσημος ἐκ μεγάλου ποιμνίου εἰς προσφορὰν ὀλοκαύτωμα δεκτὸν τῷ Θεῷ ἠτοιμασμένον ἀναβλέψας εἰς τὸν

καιόμενον. 105 - ὅτι δεῖ με ζῶντα κατακαυθῆναι· δ φ. δεῖ με ζῶντα καῖναι. 106 - θάττον τοῦ λεχθῆναι· δ φ. θάττον ἢ ἐλέγχετο. 107— συναγαγόντων· δ φ. συναγόντων. 108—τῶν Ἰουδαίων· δ φ. ἀπλῶς· Ἰουδαίων. 109—ὑπουργεῖν· δ φ. ὑπουργούντων. 110—ἑαυτοῦ· δ φ. ἑαυτῷ. 111—τὴν ζώνην αὐτοῦ· δ φ. ἀπλῶς· τὴν ζώνην. 112—τίς τάχιον· δ φ. ὅστις τάχιον. 113—πράξεις γὰρ καλὰς· δ φ. παντὶ γὰρ καλῷ. 114—εὐθέως αὐτῷ· δ φ. εὐθέως οὐ αὐτῷ. 115—καὶ προσηλοῦν ἐν τῷ ξύλῳ· δ φ. ἀπλῶς· προσηλοῦν. 116—εἶπεν ὁ ἅγιος· δ φ. ἀπλῶς· εἶπεν. 117—ἀσάλευτον· δ φ. ἀσχυλτον. 118—ἐδῆσαν δὲ αὐτόν· δ φ. προσέδησαν δὲ αὐτόν. 119—ὁ δὲ ἅγιος Π. δ φ. ἀπλῶς· ὁ δέ.

οὐρανὸν εἶπε· Κύριε ὁ Θεὸς ὁ Παντοκράτωρ, ὁ τοῦ ἀγαπητοῦ(120) παιδὸς σου Ἰησοῦ Χριστοῦ πατῆρ, δι' οὗ τὴν περὶ σοῦ ἐπίγνωσιν εἰλήφαμεν, ὁ Θεός, ὁ Ἀγγέλων καὶ δυνάμεων καὶ πάσης κτίσεως δημιουργός(121) καὶ παντός(122) γένους τῶν δικαίων, οἱ ζῶσιν ἐνώπιόν σου εὐλογῶ σε· ὅτι ἠξίωσάς με τῆς ὥρας ταύτης καὶ ἡμέρας τοῦ λαβεῖν(123) μέρος καὶ κλήρον(124) ἐν ἀριθμῷ τῶν μαρτύρων σου(125) ἐν τῷ ποτηρίῳ τοῦ Χριστοῦ σου, εἰς ἀνάστασιν ζωῆς αἰωνίου, ψυχῆς τε καὶ σώματος ἐν ἀφθαρσίᾳ Πνεύματος ἁγίου, ἐν οἷς προσδεχθείημεν(126) ἐνώπιόν σου σήμερον ἐν θυσίᾳ πίονι καὶ προσδεκτῇ καθὼς ποσητοίμασας καὶ προεφανέρωσας καὶ ἐπλήρωσας ὁ ἀψευδῆς Θεὸς καὶ ἀληθινός· διὰ τοῦτο καὶ περὶ πάντων αἰνῶ σε, εὐλογῶ σε, δοξάζω σε(127) σὺν τῷ αἰωνίῳ καὶ ἐπουρανίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ ἀγαπητῷ σου παιδί(128), μεθ' οὗ σοι(129) καὶ Πνεύματι ἁγίῳ ἢ δόξα νῦν(130) καὶ εἰς τοὺς μέλλοντας αἰῶνας ἀμήν.

Καὶ πληρώσαντος αὐτοῦ τὴν εὐχὴν(131) οἱ τοῦ πυρὸς ἐργάται καὶ ἄνθρωποι(132) ἐξῆψαν τὸ πῦρ· μεγάλης δὲ ἐκκαμψάσης φλογὸς θαῦμα μέγα(133) εἶδομεν, οἷς ἰδεῖν ἐδόθη· οἱ καὶ ἐτηρηθήμεν εἰς τὸ ἀναγγεῖλαι τοῖς λοιποῖς τὰ γενόμενα. Τὸ γὰρ πῦρ καμάρας εἶδος ποιήσαν, ὡσπερ

120 - ὁ τοῦ ἀγαπητοῦ· δ φ. καὶ εὐλογητοῦ. 121 - ὁ ἀγγέλων καὶ δυνάμεων καὶ πάσης κτίσεως δημιουργός· δ φ. ὁ Θεὸς ἀγγέλων καὶ δυνάμεων καὶ πάσης τῆς κτίσεως. 122 - καὶ παντός· δ φ. παντός τε. 123 - τοῦ λαβεῖν· δ φ. τοῦ λαβεῖν με. 124 - μέρος καὶ κλήρον· δ φ. ἀπλῶς· μέρος. 125 - μαρτύρων σου· δ φ. τῶν μαρτύρων. 126 - προσδεχθείημεν· δ φ. προσδεχθείην. 127 - αἰνῶ σε, εὐλογῶ σε, δοξάζω σε· δ φ. σε - σε σε. 128 - σὺν τῷ . . . παιδί· δ φ. διὰ τοῦ αἰωνίου καὶ ἐπουρανίου ἀρχιερέως Ἰ. Χριστοῦ ἀγαπητοῦ σου παιδός. 129 - μεθ' οὗ σοι καὶ πνεύματι ἁγίῳ· δ φ. δι' οὗ σοι σὺν αὐτῷ καὶ πνεύματι ἁγίῳ. 130 - νῦν· δ φ. καὶ νῦν. 131 - καὶ πληρώσαντος αὐτοῦ τὴν εὐχὴν· δ φ. ἀνακείμενος δὲ αὐτοῦ τὸ ἀμήν. 132 - ἐργάται καὶ ἄνθρωποι· δ φ. ἀπλῶς· ἄνθρωποι. 133 -

ὀρθῆναι πλοίου ὑπὸ ἀνέμου(134) πληρουμένη περιτείχισε κύκλω τὸ σῶμα τοῦ μάρτυρος· καὶ ἦν μέσον τοῦ πυρός(135) οὐχ ὡς σὰρξ καιομένη, ἀλλ' ὡς ἄρτος ὀπτώμενος ἢ ὡς χρυσὸς καὶ ἄργυρος ἐν καμίνῳ πυρούμενος· καὶ γὰρ καὶ εὐαδίας τοσαύτης ἀντελαβόμεθα, ὡς λιβανωτοῦ πνέοντος ἢ ἄλλου τιγὸς τῶν τιμίων ἀρωμάτων.

Πέρασ γοῦν ἰδόντες οἱ ἄνομοι οὐ δυνάμενοι αὐτοῦ τὸ σῶμα ὑπὸ τοῦ πυρός δαπανηθῆναι ἐκέλευσε(136) προσελθόντα αὐτῷ κομφέκτορα παραβῦσαι ξιφίδιον· καὶ τοῦτο ποιήσαντος, ἐξῆλθε περιστέρα καὶ πλῆθος αἵματος, ὥστε κατασβέσαι τὸ πῦρ καὶ θαυμάσαι πάντα τὸν ὄχλον τῆς τοσαύτης διαφορᾶς τῶν τε πιστῶν καὶ τῶν ἀπίστων(137)· καὶ οὕτως ἐτελειώθη ὁ ἅγιος ἱεράρχης καὶ ἔνδοξος μάρτυς τοῦ Χριστοῦ Πολύκαρπος τῇ εἰκάδι τρίτῃ τοῦ φεβρουαρίου μηνός(138).

Ὁ δὲ ἀντίζηλος καὶ βάσκαρος καὶ πονηρὸς δαίμων(139), ὁ πάντοτε ἀντικείμενος καὶ βδελυττόμενος(140) τῷ γένει τῶν δικαίων ἰδὼν τὸ τε μέγεθος αὐτοῦ τῆς μαρτυρίας καὶ τὴν ἀπ' ἀρχῆς καθαρὰν καὶ ἀνεπίληπτον πολιτείαν ἐστεφανωμένον τε τὸν τῆς ἀφθαρσίας καὶ δικαιοσύνης(141) στέφανον καὶ βραβεῖον ἀναντίρρητον ἀπένηνεγμένον, ἐπετήδευσε ὥστε

θαῦμα μέγα· ὁ φ. ἀπλῶς· θαῦμα. 134— ὑπὸ ἀνέμου· ὁ φ. ὑπὸ πνεύματος. 135— μέσον τοῦ πυρός· ὁ φ. μέσον. 136— ἐκέλευσε· ὁ φ. ἐκέλευσαν. 137— τῆς τοσαύτης — ἀπίστων· ὁ φ. εἰ τοσαύτη τις διαφορὰ μεταξὺ τῶν τε ἀπίστων καὶ τῶν ἐκλεκτῶν. 138— καὶ οὕτως ἐτελειώθη — μηνός· ὁ φ. ὧν εἰς καὶ οὕτως γαγόνει ὁ θαυμασιώτατος μάρτυς Π. ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις διδάσκαλος ἀποστολικὸς καὶ προφητικὸς γενόμενος, ἐπίσκοπος τῆς ἐν Σμύρνῃ καθολικῆς ἐκκλησίας· πᾶν γὰρ ῥήμα, ὃ ἀφῆκεν ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ ἐτελειώθη καὶ τελειωθήσεται. 139— πονηρὸς δαίμων· ὁ φ. ἀπλῶς· πονηρὸς. 140— ὁ πάντοτε — βδελυττόμενος· ὁ φ. ἀπλῶς· ὁ ἀντικείμενος τῷ γ. τ. δικαίων.

μηδὲ τὰ τίμιον αὐτοῦ λείψανον(142) ὑφ' ἡμῶν ληφθῆναι καίπερ πολλῶν ἐπιθυμούντων τοῦτο ποιῆσαι καὶ κοινωνῆσαι τῷ ἁγίῳ αὐτοῦ σαρκίῳ. Ὅθεν ὑπέβαλεν(143) ὡς δεινὸς καὶ μισάγιος ὁ πονηρὸς(144) Νικήτην τὸν τοῦ Ἡρώδου πατέρα, ἀδελφὸν δὲ Ἀλκῆς ἐντυχεῖν τῷ ἄρχοντι ὥστε μὴ δοῦναι αὐτοῦ τὸ σῶμα, μήποτε(145), φησὶν, ἀφέντες τὸν Ἐσταυρωμένον, τοῦτον ἄρξωνται σέβασθαι. Καὶ ταῦτα εἰπὼν(146) ὑποβαλλόντων καὶ ἐνισχυόντων Ἰουδαίων· οἱ καὶ ἐτήρουν(147) μελλόντων ἡμῶν ἐκ τοῦ πυρός τοῦτον(148) λαμβάνειν(149)· ἰδὼν δὲ(150) κεντυρίων τὴν τῶν λεγομένων φιλονεικίαν(151) θεὸς τὸ σῶμα τοῦ ἁγίου μάρτυρος ἐν μέσῳ τοῦ πυρός κατέκαυσε αὐτό(152). Τότε ἡμεῖς(153) ὑστερον ἀνεκόμενοι τὰ τιμιώτερα λίθων πολυτελῶν καὶ δοκιμώτερα ὑπὲρ χρυσίου ὄστα αὐτοῦ, ἀπεθέμεθα εἰς δὲν εὐδόκησεν ὁ Θεὸς τόπον(154), ὅπου καὶ ἀκόλουθον ἦν ἔνθα, ὡς δυνατὸν ἡμῖν συναγομένοις ἐν ἀγαλλιάσει καὶ χαρᾷ παρέξει ὁ Κύριος ἐπιτελεῖν τὴν

141 — τῆς ἀφθαρσίας καὶ δικαιοσύνης· ὁ φ. ἀπλῶς· τῆς ἀφθαρσίας. 142— τὸ τίμιον αὐτοῦ λείψανον· ὁ φ. τὸ σωματίον αὐτοῦ. 143— ὅθεν ὑπέβαλεν· ὁ φ. ὑπέβαλεν γοῦν. 144— ὡς δεινὸς καὶ μισάγιος ὁ πονηρὸς· ἐλλείπουσι παρὰ φ. 145— μήποτε· ὁ φ. μή. 146— εἰπὼν· ὁ φ. εἶπον. 147— ἐτήρουν· ὁ φ. ἐτήρησαν. 148— τοῦτον· ὁ φ. αὐτόν. 149— ὁ φ. μετὰ τὸ λαμβάνειν· ἀγνοοῦντες, ὅτι οὕτως τὸν Χριστὸν ποτε καταλιπεῖν δυνησόμεθα τὸν ὑπὲρ τῆς τοῦ παντὸς κόσμου τῶν σωζομένων σωτηρίας παθόντα ἁμαρτῶν ὑπὲρ ἁμαρτῶν οὔτε ἕτερόν τινα σέβασθαι· τοῦτον μὲν γὰρ ἰδὼν ὄντα τοῦ Θεοῦ προσκυνοῦμεν· τοὺς δὲ μάρτυρας ὡς μαθητὰς καὶ μιμητὰς τοῦ κυρίου ἀγαπῶμεν ὅτι ἐνεκα εὐνοίας ἀνυπερβλήτου τῆς εἰς τὸν ἴδιον βασιλέα καὶ διδάσκαλον· ὧν γένοιτο καὶ ἡμᾶς κοινωνοὺς τε καὶ συμμαθητὰς γενέσθαι. 150— ἰδὼν δ· ὁ φ. ἰδὼν οὖν δ. 151— τὴν τῶν λεγομένων φιλονεικίαν· ὁ φ. τὴν τῶν Ἰουδαίων γενομένην φιλονεικίαν. 152— θεὸς αὐτό· ὁ φ. θεὸς αὐτόν ἐν μέσῳ ὡς ἔθος αὐτοῖς ἔκαυσε. 153— τότε ἡμεῖς· ὁ φ. οὕτως τε ἡμεῖς.

τοῦ μαρτυρίου αὐτοῦ γενέθλιον ἡμέραν εἰς τε τὴν αὐτοῦ (155) μνήμην καὶ τῶν μελλόντων ἄσκησίν τε καὶ ἐτοιμασίαν.

Τοιαῦτα τὰ κατὰ τὸν μακάριον Πολύκαρπον, ὃς σὺν τοῖς ἀπὸ Φιλαδελφίας δωδέκατος ἐν Σμύρῃ μαρτυρήσας μόνος ὑπὸ πάντων μνημονεύεται ὥστε καὶ ὑπὸ τῶν ἔθνῶν ἐν παντὶ τόπῳ λαλείσθαι· οὐ μόνον γὰρ (156) διδάσκαλος γενόμενος ἐπίσημος, ἀλλὰ καὶ μάρτυς τίμιος καὶ ἐξοχώτατος (157), οὗ τὸ μαρτύριον πάντες ἐπιθυμοῦσι μιμῆσθαι κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον Χριστοῦ γενόμενον. Διὰ τῆς ὑπομονῆς καταγωνισάμενος τὸν ἀδικὸν ἄρχοντα καὶ οὕτω τὸν τῆς ἀφθαρσίας στέφανον ἀπολαβὼν σὺν τοῖς ἀποστόλοις καὶ μάρτυσι (158) καὶ πᾶσι δικαίοις ἀγαλλώμενος δοξάζει τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα (159) καὶ εὐλογεῖ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν κηδεμόνα καὶ σωτήρα (160) τῶν ψυχῶν ἡμῶν καὶ κυβερνήτην τῶν σωμάτων ἡμῶν καὶ ποιμένα τῆς κατὰ τὴν οἰκουμένην καθολικῆς ἐκκλησίας καὶ τὸ παράγιον καὶ ζωοποιὸν Πνεῦμα (160). Ὅθεν καὶ ἡμεῖς ἅπαντες τὸν μὲν Χριστὸν προσκυνοῦμεν, ὡς υἱὸν ἀληθινὸν ὄντα τοῦ Θεοῦ· τοὺς δὲ μάρτυρας ὡς μιμητὰς καὶ μαθητὰς τοῦ Κυρίου ἀγαπῶμεν ἀξίως, ὧν γένοιτο καὶ ἡμᾶς πάντας συγκοινωνοὺς αὐτῶν γενέσθαι καὶ ἐπιτυχεῖν τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν σὺν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν (161).

154 — ἀπεδέμεθα — τόπον· ὁ φ. ἀπλῶς ἀπεδέμεθα ὅπου καὶ ἀκόλουθον ἦν. 155 — αὐτοῦ· ὁ φ. τῶν προηθληκότων. 156 οὐ μόνον γὰρ· ὁ φ. ἀπλῶς· οὐ μόνον. 157 — τίμιος καὶ ἐξοχώτατος· ὁ φ. ἀπλῶς, ἔξοχος. 158 σὺν τοῖς ἀποστόλοις καὶ μάρτυσι· ὁ φ. ἀπλῶς· σὺν τοῖς ἀποστόλοις. 159 καὶ πατέρα· ὁ φ. προσθέτει παντοκράτορα. 160 τὸν κηδεμόνα καὶ σωτήρα· ὁ φ. ἀπλῶς, τὸν σωτήρα. 160 ἐκκλησίας — πνεῦμα· ὁ φ. ἀπλῶς ἐκκλησίας. 161 ὅθεν—ἀμήν· ὁ φ. ἄλλως· ὑμεῖς μὲν σὺν ἡξιώσατε

διὰ κλειδῶν δηλωθῆναι ὑμῖν τὰ γενόμενα, ἡμεῖς δὲ κατὰ τὸ παρὸν ἐπὶ κεφαλαίῳ μνημονύκαμεν διὰ τοῦ ἀδελφοῦ ἡμῶν Μαρκίανος· μαθόντες οὖν ταῦτα καὶ τοῖς ἐπέκεινα ἀδελφοῖς τὴν ἐπιστολὴν διαπέψασθε, ἵνα καὶ ἐκεῖνοι δοξάζωσι τὸν κύριον τὸν ἐκλογὰς ποιῶντα ἀπὸ τῶν ἰδίων δούλων. Τῷ δὲ δυναμένῳ πάντας ἡμᾶς εἰσαγαγεῖν ἐν τῇ αὐτοῦ χάριτι καὶ δωρεᾷ εἰς τὴν αἰώνιον αὐτοῦ βασιλείαν διὰ τοῦ παιδὸς αὐτοῦ τοῦ μονογενοῦς Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα τιμὴ, κράτος, μεγαλωσύνη εἰς τοὺς αἰῶνας· προσαγορευέτε πάντας τοὺς ἁγίους. Ὑμᾶς οἱ σὺν ὑμῖν προσαγορευούσιν καὶ εὐάρεστος ὁ γράψας πανοικί. Μαρτυρεῖ δὲ ὁ μακάριος Πολύκαρπος μὲν ὁ Ἑανθικὸς δευτέρῳ ἰσταμένου πρὸ ἐπτά καλανθῶν Μαρτίων, σαββάτῳ μεγάλῳ, ὅρα ὀγδοῆ· συνελήφθη δὲ ὑπὸ Ἡρώδου ἐπὶ ἀρχιερέως Φιλίππου Τραλλιανοῦ, ἀνθυπατεύοντος Σταίου Κοδράτου, βασιλεύοντος δὲ εἰς τοὺς αἰῶνας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα τιμὴ, μεγαλωσύνη, θρόνος αἰώνιος ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν. Ἀμήν· Ἐρωσθαι ὑμᾶς εὐχόμεθα ἀδελφοί, στοιχοῦντας τῷ κατὰ τὸ εὐαγγέλιον λόγῳ Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ δόξα τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ καὶ Ἁγίῳ Πνεύματι ἐπὶ σωτηρίᾳ τῇ τῶν ἁγίων ἐκλεκτῶν· καθὼς ἐμαρτύρησεν ὁ μακάριος Πολύκαρπος, οὗ γένοιτο ἐν τῇ βασιλείᾳ Ἰησοῦ Χριστοῦ πρὸς τὰ ἔχνη εὐρεθῆναι ἡμᾶς. Ταῦτα μετεγράψατο μὲν Γάτιος ἐκ τῶν Εἰρηναίου μαθητῶν τοῦ Πολυκάρπου, ὃς καὶ συνεπολιτεύσατο τῷ Εἰρηναίῳ· ἐγὼ δὲ Σωκράτης ἐν Κορίνθῳ ἐκ τῶν Γαίου ἀντιγράφων ἔγραψα· ἡ χάρις μετὰ πάντων. Ἐγὼ δὲ πάλιν Πιόνιος ἐκ τοῦ προεγγραμμένου ἔγραψα ἀναζητήσας αὐτὰ κατὰ ἀποκάλυψιν φανερώσαντός μοι τοῦ μακαρίου Πολυκάρπου, καθὼς δηλώσω ἐν τῷ καθέξῃ· συναγαγὼν αὐτὰ ἤδη σχεδὸν ἐκ τοῦ χρόνου κεκημηότα ἵνα καμὲ συναγάγῃ ὁ κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς μετὰ τῶν ἐκλεκτῶν αὐτοῦ εἰς τὴν οὐράνιον βασιλείαν αὐτοῦ, ᾧ ἡ δόξα σὺν τῷ πατρὶ καὶ ἁγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· ἀμήν. Ὁ φ. παραθέτει καὶ ἕτερον ἐπίλογον ἐκ τοῦ χειρογράφου τῆς Μόσχας ἔχοντα ὡς ἔπεται· Ταῦτα μετεγράψατο μὲν Γάτιος ἐκ τῶν Εἰρηναίου συγγραμμάτων, ὃς καὶ συνεπολιτεύσατο τῷ Εἰρηναίῳ μαθητῇ γεγονότι τοῦ ἁγίου Πολυκάρπου. Οὗτος γὰρ ὁ Εἰρηναῖος κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ μαρτυρίου τοῦ ἐπισκόπου Πολυκάρπου γενόμενος ἐν Ρώμῃ πολλοὺς ἐδίδαξεν, οὗ καὶ πολλὰ συγγράμματα κάλλιστα καὶ δρθότατα φέρεται· ἐν οἷς μί-

μνηται Πολυκάρπου, ὅτι παρ' αὐτοῦ ἔμαθεν· ἰκανῶς τε πάσαν ἀρε-
σιν ἤλεγξε καὶ τὸν ἐκκλησιαστικὸν κανόνα καὶ καθολικὸν ὡς παρέ-
λαβε παρὰ τοῦ ἁγίου καὶ παρέδωκε· λέγει δὲ καὶ τοῦτο· ὅτι συνα-
τήσαντός ποτε τῷ ἁγίῳ Πολυκάρπῳ Μαρκίωνος, ἀφ' οὗ οἱ λεγόμενοι
Μαρκιωνισταὶ καὶ εἰπόντος· Ἐπιγινώσκω ἡμᾶς, Πολύκαρπε, εἶπεν
αὐτὸς τῷ Μαρκίῳ· ἐπιγινώσκω, ἐπιγινώσκω τὸν πρωτότονον τοῦ
σατανᾶ. Καὶ τοῦτο δὲ φέρεται ἐν τοῖς τοῦ Εἰρηναίου συγγραμμάσιν,
ὅτι ἡ ἡμέρα καὶ ὥρα ἐν Σμύρνῃ ἐμαρτύρησεν ὁ Πολύκαρπος ἤκουσα
φωνῆν ἐν τῇ Ρωμαίων πόλει ὑπάρχων ὁ Εἰρηναῖος ὡς σάλπιγγος
λεγοῦσης· Πολύκαρπος ἐμαρτύρησεν. Ἐκ τούτων οὖν, ὡς προέλε-
κται τῶν τοῦ Εἰρηναίου συγγραμμάτων Γάλιος μετεγράψατο, ἐκ δὲ
τῶν Γάλου ἀντιγράφων Ἰσοκράτης ἐν Κορίνθῳ. Ἐγὼ δὲ πάλιν
Πιάνιος ἐκ τῶν Ἰσοκράτους ἀντιγράφων ἔγραψα κατὰ ἀποκάλυψιν
τοῦ ἁγίου Πολυκάρπου ζητήσας αὐτὰ, συναγαγὼν αὐτὰ ἤδη σχεδόν
ἐκ τοῦ χρόνου πεκηκῶτα, ἕνα καμὲ συναγάγη ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χρι-
στὸς μετὰ τῶν ἐκλεκτῶν αὐτοῦ εἰς τὴν ἐπουρανίον αὐτοῦ βασιλείαν,
φ' ἡ δόξα σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι εἰς τοὺς
αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΤΟ ΙΟΥΛΙΑΝΟΝ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ ΚΑΙ Η ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ ΑΥΤΟΥ*

Καίτοι ἐκ νέου εὐρίσκειται ἐπὶ τοῦ τάπητος τὸ ζήτημα
τοῦ ἡμερολογίου καὶ πολλοὶ ὑποστηρίζουσιν ἢ ἀποκρούουσι
τὴν ἀντικατάστασιν τοῦ παρὰ τοῖς Ἀνατολικοῖς κρατοῦντος
Ἰουλιανοῦ διὰ τοῦ παρὰ τοῖς Ἑσπερίοις ἐν χρήσει Γρηγο-
ριανοῦ, ὅμως ὀλίγοι παρ' ἡμῖν, τῶν εἰδικῶν ἐξαιρουμένων,
ἀποφαίνονται ἐν γνώσει τῶν μειονεκτημάτων ἢ πλεονεκτη-
μάτων ἑκατέρου τῶν ἡμερολογίων, καὶ ἔτι ὀλιγώτεροι εἶναι
οἱ γνωρίζοντες τοῦτο, ὅτι οὐδὲ ἡ Ἐκκλησία ἐθεώρησέ ποτε
ἄπαιστον καὶ ἀναλλοίωτον τὸ ἰουλιανὸν ἡμερολόγιον, αἰῶ-
νας δὲ ὅλους πρὸ τῆς ἐπὶ Πάπα Ρώμης Γρηγορίου ΙΓ' (1572
— 1585) εἰσαγωγῆς τοῦ νέου ὑπεδείχθησαν μὲν καὶ ἀνεγνω-
ρίσθησαν αἱ ὁσήμεραι καταφανέστεραι γινόμεναι ἀτέλειαι
αὐτοῦ, προὔταθθ' δὲ ἰδίᾳ τε καὶ ἐπὶ μεγάλων τῆς Δύσεως
συνόδων ἢ διόρθωσις αὐτοῦ. Τοῦ καθαρῶς ἐπιστημονικοῦ
καὶ τεχνικοῦ μέρους τοῦ ζητήματος εἰς τοὺς εἰδικοὺς ἀφιεμένου,
δὲν εἶναι ἄσκοποι ἱστορικαὶ τινες σημειώσεις περὶ ὧν προ-
ηγήθησαν τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ νέου ἡμερολογίου καὶ ἐπηκο-
λούθησαν αὐτῇ εἴτε ἐν Ἀνατολῇ εἴτε ἐν τῇ Δύσει.

Ἡ ἐν Νικαίᾳ Ἀ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος καθορίζουσα τὰ τῆς
ἐορτῆς τοῦ ἁγίου Πάσχα κατὰ τὸ ἐν ἰσχύει Ἰουλιανὸν ἡμε-
ρολόγιον διείδε τὰ ἀστρονομικῶς τρωτὰ αὐτοῦ καὶ ἐπεχείρησε
νὰ θεραπεύσῃ πως αὐτὰ, μεταθεῖσα τὴν ἐαρινὴν ἰσημερίαν
ἀπὸ τῆς 13ης Μαρτίου εἰς τὴν θῆν τοῦ αὐτοῦ μηνός. Τῆς
αἰτίας μενούσης τῆς αὐτῆς θὰ ἀνεφαίνοντο ὡς εἰκὸς ἀνάλογα
ἀποτελέσματα μετὰ μακρὰ διαστήματα χρόνου, καὶ θὰ ἀπη-
τείτο ἀνάλογος ἀποκοπὴ τῶν πλεοναζουσῶν ἡμερῶν. Τὸ πρῶ-

τον κατενοήθη ἐγκαίρως, καὶ ἤδη πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κ] πόλεως θὰ συνετελεῖτο παρ' ἡμῶν καὶ τὸ δεύτερον διὰ τινος μεταρρυθμίσεως τοῦ ἐν χρήσει ἡμερολογίου, ἐὰν μὴ αἱ περιστάσεις ἦσαν δυσμενεῖς καὶ ἥκιστα πρόσφοροι πρὸς τοῦτο. Δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστὸν ποῦ πρῶτον ἐπέστησαν τὴν προσοχὴν εἰς τὸ ζήτημα, ἐν τῇ Δύσει ἢ ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Κατὰ τὰς μέχρι τοῦδε γνωστὰς μαρτυρίας ἡ Δύσις φαίνεται προηγηθεῖσα τῆς Ἀνατολῆς κατὰ δύο περίπου γενεάς, Νεώτεροι ἀνακαλύπτει δύνανται νὰ ἀντιστρέψωσι τοὺς ὅρους. Παρ' ἡμῶν ὡς πρῶτος γράφας περὶ τοῦ ζητήματος φέρεται μοναχὸς τις Ἰσαάκ, ἐπικαλούμενος Ἀργυρὸς 1), ἐν τινι πραγματείᾳ αὐτοῦ περὶ τῶν κύκλων τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης ἀπὸ τοῦ ἔτους 1272 παρενεῖρει ὀλόκληρον κεφάλαιον (ιστ') περὶ τῆς τοῦ Πάσχα διορθώσεως, ἄλλως περὶ τῆς τοῦ κανονίου σφαιερότητος. Τῆς αὐτῆς γνώμης ἦσαν καὶ Θεόδωρος ὁ Βλάσταρις 2) καὶ ὁ πολὺς Νικηφόρος Γρηγορᾶς († 1359), ὁ τελευταῖος ὑπέβαλε μάλιστα καὶ ἰδίαν ἔκθεσιν τῷ αὐτοκράτορι Ἀνδρονίκῳ τῷ πρεσβυτέρῳ 3), ὁ δὲ μικρὸν πρὸ τῆς ἀλώσεως τελευτήσας Γεώργιος Γεμιστὸς Πλήθων, ὁ γνωστὸς καὶ ἄλλως καὶ ὡς συγγραφεὺς τῆς ὑπὸ Γενναδίου τοῦ Σχολαρίου πυρποληθείσης **Περὶ νόμων** συγγραφῆς αὐτοῦ, ἐφιλοπόνησε καὶ ἰδίαν ἡμερολόγιον διάφορον καὶ ἀκριβέστερον τῶν τοῦ Μέτωνος καὶ τοῦ Σωσιγένοῦς, ὡς παρατηρεῖ ὁ ἐκδότης τῶν λειψάνων τῆς ἐν λόγῳ συγγραφῆς G. Alexandre 3). Ἐκ τῆς Δύσεως πλὴν τῶν κανονίων ἢ ὑπολογισμῶν (Com-

1. Σύνταγμα Ράλλη καὶ Ποτάϊ, ΣΤ' 424.

2. Ἰστ. βιβλ. 7, 13, ἐκδ. Βόννης.

3. Πλήθωνος νόμων συγγραφῆς τὰ σφζόμενα, Pléthon, traité des lois etc. Paris 1858. Ἐργαπε περὶ τοῦ αὐτοῦ καὶ ὁ Ritz Schultze G. G. Pléthon. 1874.

putus) τοῦ Chonrad ἀπὸ τοῦ 1200 καὶ τινος ἀνωνύμου ἀπὸ τοῦ 1223, γνωστοὶ εἶναι ὁ Ἰωάννης de Sacro Busto, γράφας περὶ τὰ 1250 De anni ratione, ὁ πολὺς Βρεττανὸς Ρογήρος Βάκων, ἀποστείλας πρὸς Κλήμεντα Δ' (1265—88), πραγματεῖαν de reformatione Calendarii, μένουσαν ἔτι ἀνέκδοτον καὶ σφζομένην ἐν Ρώμῃ, Πέτρος ὁ Ἀλλιακηνὸς (Pierre d'Alilly ἢ de Alliacco † 1420), ὑποβιλὼν τῇ ἐν Κωνσταντίᾳ Συνόδῳ (1414) exhortatio super Calendarii correctione, καὶ δὴ καὶ ὁ ἤδη ἐν τῷ «Ν. Ποιμένι» (τευχ. 9) μνημονευθεὶς Καρδιναλίος Νικόλαος Κουσανὸς, ὑποβιλὼν τῇ ἐν Βασιλείᾳ Συνόδῳ [1436] ὁμοίαν πραγματεῖαν de reparatione Calendarii. Τὸ ἔδαφος εἶχε παρασκευασθῆ καὶ τὸ ζήτημα εἶχεν ἤδη ὠριμάσει οὕτως, ὥστε ἐν τῇ ἐν Τριδέντῳ Συνόδῳ [1545 κ. ἰξ'] ἐλήφθη κατ' ἀρχὴν ἀπόφασις περὶ τῆς διορθώσεως τοῦ ἡμερολογίου, ἡ δὲ ἐπὶ Γρηγορίου τοῦ ΙΓ' γενομένη μεταρρυθμισις αὐτοῦ δὲν ἦτο τι ἄλλο εἰμὴ ἐπιτελεσις τῆς ἐν τῇ Συνόδῳ ἐκείνῃ ληφθείσης ἀποφάσεως. Τὸ ὑπὸ τοῦ Καλαβροῦ ἀστρονόμου Ἀλοῦσίου Διλλίου ὑποδειχθὲν σχέδιον ἐν τῷ ποιήματι αὐτοῦ Compendium novae rationis restituendi Calendarium καὶ ἡ πρὸς μελέτην αὐτοῦ διορισθεῖσα τῷ 1577 ἐν Ρώμῃ ἐπιτροπὴ ἀπέβλεπον εἰς τὸ πῶς τῆς μεταρρυθμίσεως, οὐχὶ δὲ εἰς τὸ **εἶ** ἔξεστι καὶ συμφέρει αὐτή.

Εἶναι φυσικὴ ἢ φιλοτιμία καὶ εὐεξήγητος ἢ σπουδὴ, ἣν ἐπεδείξαντο οἱ περὶ τὸν Πάπαν οὐ μόνον εἰς τὴν ἄμεσον ἐφαρμογὴν καὶ ἀνυπέρθετον εἰσαγωγὴν ἐν τῇ Καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ μετερρυθμισμένου καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ φέροντος ἡμερολογίου, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν διάδοσιν αὐτοῦ παρὰ ταῖς ἄλλαις Χριστιανικαῖς Ἐκκλησίαις καὶ ὁμολογίαις. Μόλις εἶχε παρέλθει ἔτος ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως τῆς σχετικῆς Βούλλας (24 Φεβρ. 1582), καὶ πρὶν ἢ εὖρη γενικὴν ἀποδοχὴν τὸ νέον ἡμερολόγιον παρ' αὐτοῖς τοῖς Καθολικοῖς, ἐ-

λάμβανεν Ἱερεμίας ὁ Β΄ τῷ 1583 πρεσβείαν καὶ ἐπιστολὴν τοῦ Πάπα περὶ ἀποδοχῆς καὶ εἰσαγωγῆς τοῦ νέου ἡμερολογίου καὶ παρ' ἡμῖν. Ἐκ πείρας μακρᾶς καὶ πικρᾶς δυσπίστως ἔχοντες πρὸς τοὺς ἐν Ρώμῃ, καὶ δῶρα φέροντας, φεβούμενοι δὲ τὰς καινοτομίας καὶ τὰ ἐπακόλουθα αὐτῶν ἐν χρόνοις καὶ καιροῖς δυσχεμέροις καὶ παρὰ λαφῆς ἡκιστα ὤριμψεν πρὸς τοιαύτας μεταλλαγὰς, οἱ ταγοὶ τῆς Ἐκκλησίας δὲν ἠρκέσθησαν εἰς μόνην τὴν ἀπόκρουσιν τῆς προσκλήσεως, ἀλλ' ἐκριναν ἐπάναγκες, καὶ ἅπαξ καὶ δις, καὶ ἰδίᾳ καὶ ἐπὶ συνόδοις τῶν πατριαρχῶν τῆς Ἀνατολῆς, νὰ ἀποκηρύξωσι καὶ τὴν νέαν ταύτην καινοτομίαν τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας καὶ παντὶ τρόπῳ νὰ ἐξασφαλίσωσι τὴν πρὸς τὰ πάτρια προσήλωσιν τῶν ὀρθοδόξων λαῶν, ἔστω καὶ ἐν ζητήμασι τοιούτοις, καὶ παρὰ πάσας τὰς ἄλλως ἀνομολογουμένας ἐν τισιν ἐλλείψεις τοῦ καθιερωμένου Ἰουλιανοῦ ἡμερολογίου, τρωτὰ ἔχοντος καὶ αὐτοῦ τοῦ ἀντεισαγομένου νέου. Πρωτηγωνίστησε καὶ ἐν τούτῳ πρὸς Ἱερεμίαν τῷ Β΄ καὶ ὁ πολὺς Μελέτιος ὁ Πηγᾶς, πρωτοσύγκελλος ἔτι ὄν τοῦ Ἀλεξανδρείας Σιλβέστρου 1).

Ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς Διαμαρτυρομένοις δὲν εὔρεν ἀποδοχὴν τὸ νέον ἡμερολόγιον, πρῶτον μὲν ὡς ἀπὸ τῆς Ρώμης προερχόμενον καὶ ἔχον τὸν τύπον ἐπιταγῆς καὶ ἐπιβολῆς (τὸ mandamus), παρὰ τὴν πολιτικῶς τε καὶ ἐκκλησιαστικῶς ἀνήκουσαν αὐτοῖς δικαιοδοσίαν καὶ ἐλευθερίαν καὶ ἐν τῷ ζητήματι τοῦ ἡμερολογίου, ἔπειτα δὲ ὡς ἔχον καὶ αὐτὸ τὰς ἰδίας ἀτελείας. Δειδὼν ἐλεγκτὴν εὔρε τὸ νέον ἡμερολόγιον τὸν φιλόλογον Σκαλίγερον (De emendatione temporum,

1) Ἐπιθὴ περὶ τούτων προεβίβη Ἀγαθὰγγ. Νινολάκη **Μελέτιος ὁ Πηγᾶς** (σελ. 55 π. 85, 182—33) καὶ Φιλαρέτου Βαφείδου **Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας** τόμ. Γ' σελ. 124—125.

1582, Elenchus et castigatio anni Gregoriani. 1595. Thesaurus temporum, 1606, ἰδέησε δὲ ἐπὶ πολὺ καὶ διὰ πολλῶν νὰ ἀμυνθῶσι κατὰ τοῦτου τε καὶ ἄλλων ἐπικριτῶν καὶ ἐλεγκτῶν οἱ τῇ Ρώμῃ προσκείμενοι ἀστρονόμοι.

Μεταβολὴ ἡμερολογίου παρὰ τοῖς Διαμαρτυρομένοις τῆς Γερμανίας δὲν ἐπῆλθεν εἰμὴ ἕνα καὶ πλέον αἰῶνα μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ Γρηγοριανοῦ παρὰ τοῖς Καθολικοῖς, ἀκριβῶς τῷ 1700. Ἔως τότε ἐκράτει τὸν Ἰουλιανὸν παρὰ πάσας τὰς ἐν τῷ ἀστικῷ καὶ κοινωνικῷ βίῳ τῶν μικτῶν πληθυσμῶν παρουσιαζόμενας ἐκίττοτε δυσχερείας καὶ συγκρούσεις. Πρὸς ἀποφυγὴν τούτων ἰπεφασίσθη μὲν ἐπισήμως τῷ 1699 ἡ τροποποίησις τοῦ ἐν χρήσει ἡμερολογίου καὶ ἡ **χρονολογικὴ** αὐτοῦ ἀφομοίωσις πρὸς τὸ Γρηγοριανὸν διὰ παραλείψεως 14 ἡμερῶν ἀπὸ τοῦ Ἰουλιανοῦ (τῆς 19ης Φεβρουαρίου τοῦ 1700 λογιζομένης ὡς 1ης Μαρτίου), καὶ αὐτως ὁμως δὲν ἀντεισήχθη τὸ Γρηγοριανόν, ἀλλὰ διετηρήθη τὸ παλαιὸν ὡς ἐπιδιωρθωμένον, μόνον δὲ ἐκρίθη, ἀντὶ τῶν κύκλων καὶ ἐπακτῶν τοῦ Ἰουλιανοῦ καὶ τοῦ Γρηγοριανοῦ, νὰ κανονισθῶσιν ἀστρονομικῶς τὰ τοῦ Πάσχα καὶ τῶν κινητῶν ἑορτῶν, τῆς **ἐαρινῆς ἰσημερίας** καὶ τῆς **Πασχαλεοῦ Πανσελήνου** ὀριζομένων κατὰ τὸν μεσημβρινὸν τοῦ Uraniborg, τοῦ περιφήμου Ἀστεροσκοπείου τοῦ Τύχωνος Βράχους, τοῦ κειμένου ἐπὶ τῆς ἐν Σούνδη νήσου Hveen, καὶ δὴ πρὸς τὸ παρὸν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐν χρήσει ρουδαφινείων λεγομένων πινάκων τοῦ Κεπλέρου.

Καὶ οὕτω μὲν ὀριζομένη ἡ ἑορτὴ τοῦ Πάσχα συνεβάδιζε τῇ τῶν Καθολικῶν ἐπὶ ἔτη ἰκαία. Κατὰ τὸ ἔτος ὁμως 1724 τὸ μὲν τῶν Διαμαρτυρομένων συνέπιπτε τῇ 9ῃ, τὸ δὲ τῶν Καθολικῶν τῇ 16ῃ Ἀπριλίου, πρὸς μεγάλην πάλιν σύγχυσιν τῶν πνευμάτων καὶ ἀνωμαλίαν τῶν πραγμάτων. Ἐπειδὴ δὲ τὸ αὐτὸ συνέβη καὶ κατὰ τὸ 1744, προεβλέπετο δὲ καὶ

κατὰ τὸ 1788, τῇ προτάσει Φρειδερίκου τοῦ Μεγάλου ἀπεφάσισαν οἱ Εὐαγγελικοὶ νὰ τερματίσωσι τὸ συμβαῖνον, καὶ τῷ 1775, πλὴν τοῦ ὀνόματος, ἀπεδέχθησαν τὸ Γρηγοριανὸν καὶ εἰς τὸν καθορισμὸν τῆς ἐργτῆς τοῦ Πάσχα καὶ τῶν ἄλλων κινητῶν ἐορτῶν, ἀντὶ τοῦ ἐπιδιορθωθέντος τῷ 1689 καὶ τῷ ἐπομένῳ ἔτει ἐγκαινισθέντος παλαιοῦ 1). Ὅλιγα μόνον ἐτη πρὶν, καὶ χάριν τοῦ ὁμοιομόρφου, εἶχον ἀποδεχθῆ τὸ Γρηγοριανὸν καὶ ἄλλοι λαοὶ μὴ Καθολικοὶ, οἱ Ἄγγλοι τῷ 1752 καὶ οἱ Σουηδοὶ τῷ 1753, ἐπὶ δὲ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν καὶ ἄλλοι λαοὶ, χριστιανικοὶ τε καὶ μὴ, δι' ὁμοίους λόγους καὶ μετὰ τινων διαφορῶν παρεδέχθησαν ἐν τοῖς πολιτικοῖς τὸ αὐτὸ ἡμερολόγιον ἐν γνώσει καὶ τῶν ἀτελειῶν αὐτοῦ, μέχρι τῆς ἐκπονήσεως νέου τινὸς καὶ κρείττονος παγκοσμίου πολιτικοῦ ἡμερολογίου. Παρὰ τοῦτο δύναται ἐκάστη θρησκεία καὶ ἐκάστη Ἐκκλησία νὰ ἔχη τὸ ἴδιον θρησκευτικὸν ἡμερολόγιον καὶ ἐκκλησιαστικὸν ἐορτολόγιον, καίτοι εὐκταία θὰ ἦτο καὶ ἐν τούτῳ ὁμοφωνία καὶ ὁμόνοια τῶν χριστιανικῶν λαῶν, τὸ ἐν ἐνὶ μὲν στόματι καὶ μὴ καρδίᾳ δοξάζειν τὸ πάντιμον καὶ μεγαλοπρεπὲς ὄνομα τοῦ ἐν Τριάδι Θεοῦ, ἐν τῷ αὐτῷ δὲ χρόνῳ συνεορτάζειν καὶ συναγαλλεσθαι ἀλλήλοις ἐπὶ τοῖς μεγάλοις καὶ κοσμοσωτηρίοις γεγονόσι τῆς χριστιανοσύνης, ὅχ' ὅτι τὸ «ἡμέρας παρατηρεῖσθαι καὶ μῆνας καὶ καιροὺς καὶ ἐνιαυτοὺς» (Γαλ. 4,10), ἀπεργάζεται τὰς ἐορτὰς εὐπροσδέκτους τῷ Θεῷ καὶ χριστιανοπρεπεῖς, ἀλλὰ διότι ἔχουσι καὶ ταῦτα τὴν ἰδίαν ἀξίαν καὶ χρησιμότητα ἐν τῷ παρόντι ὡς τινὰ περιβλήματα τοῦ ψυχικοῦ καὶ ἐκφράσεις τοῦ πνευματικοῦ, τοῦ πνεύματος ἐκείνου καὶ

1) Τὰ ὑπὸ τῆς ἐν Ἐπιμενάχῃ τῷ 1900 συνδιασκέψεως τῶν αὐτῶν Εὐαγγελικῶν ἐγκριθέντα περὶ τῆς ριζικωτέρας μεταρρυθμίσεως τοῦ ἡμερολογίου, μάλιστα εἰς τὸν ἐορτασμὸν τοῦ Πάσχα, ἔμειναν εἰς τὸ στάθμιν τῆς εὐχῆς.

φρονήματος, περὶ οὗ ἔλεγεν ὁ Μέγας Ἀπόστολος «ἐκκαθάρατε τὴν παλαιὰν ζύμην, ἵνα ἦτε νέον φύραμα, καθὼς ἐστε ἄζυμοι. Καὶ γὰρ τὸ πάσχα ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν ἐτύθη Χριστός. Ὡστε ἐορτάζωμεν μὴ ἐν ζύμῃ παλαιᾷ, μηδὲ ἐν ζύμῃ κακίας καὶ πονηρίας, ἀλλ' ἐν ἀζύμοις εἰλικρινείας καὶ ἀληθείας» (1 Κορ. 5, 7—8).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

Δημητρίου Σίμου Μπαλάνου—Σύμβολα καὶ συμβολικά βιβλία ἐν Ἀθήναις ἐκ τοῦ Τυπογραφείου Σ. Κ. Βλαστοῦ 1919.

Ὑπὸ τὸν ἀνωτέρω τίτλον ὁ ὑφηγητὴς τοῦ Ἑθν. Πανεπιστημίου Δ. Σ. Μπαλάνος, γνωστὸς ἤδη εἰς τὸν παρ' ἡμῶν ἐπιστημονικὸν κόσμον καὶ ἐξ ἄλλων θεολογικῶν διατριβῶν ἐξέδωκεν ἐσχάτως ὀλιγοσέλιδον (39) πραγματείαν ἀσχολουμένην α') περὶ τὰ οἰκουμενικά λεγόμενα σύμβολα β') περὶ τὰ συμβολικά βιβλία τῆς Λουθηρανικῆς καὶ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας καὶ γ') περὶ τὰ λεγόμενα συμβολικά βιβλία τῆς Ὁρθόδοξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας.

Ἐν τῷ πρώτῳ τῶν κεφαλαίων τούτων, ἐνθα ὁ λόγος περὶ τῶν τριῶν ἀρχαίων συμβόλων ὁ συγγραφεὺς καταπολεμῶν τὴν παρὰ τοῖς ἡμετέροις Συμβολικοῖς (Μεσολωρᾷ καὶ Ἀνδρούτσῳ) καὶ τοῖς ρώσσοις δογματικοῖς (Ἀντωνίῳ καὶ Μακαρίῳ) κρατοῦσαν ἐσφαλμένην ἀντίληψιν, ὅτι καὶ ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἀποδέχεται τὸ Ἀποστολικὸν καὶ Ἀθανασιανόν, ὡς ἔχοντα κῦρος καὶ ἐπομένως οἰκουμενικά ἀποδεικνύει, ὅτι πλὴν τοῦ τῆς Νικαίας—Κων)πόλεως καὶ τούτου ἀνευ τῆς προσθήκης τοῦ *Filioque* οὐδὲν τῶν εἰρη-

μένων συμβόλων δύναται νὰ αξιώσῃ τὴν ἐπωνυμίαν. Οἱ κουμηνικοῦ, ὡς ὀρθῶς ἤδη παρετήρησαν ὁ ἀείμνηστος Ν. Δαμαλάς καὶ ἐν μέρει ὁ ῥώσσος δογματικὸς Σιλβεστρος μόνον τὸ Ἀθανασιανὸν μετ' ἄλλων νεωτέρων ἔργων κατατάξας εἰς τὰς «ὁμολογίας ἢ ἐκθέσεις πίστεως». Καίπερ πληρέστατα σύμφωνοι πρὸς τὸ συμπέρασμα τοῦτο τοῦ συγγραφέως θὰ ἐπιθυμοῦμεν νὰ γνωρίσωμεν παρ' αὐτοῦ τίσι ποτὲ λόγοις κριθόμενοι οἱ ἐκδόται τοῦ Ὁρολογίου τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας περιέλαβον ὡς ἐν παραρτήματι καὶ τὸ Ἀθανασιανὸν λεγόμενον σύμβολον ἐν ταῖς ἐκδόσεσιν αὐτοῦ ταῖς γενομέναις κατὰ διαφόρους ἐποχὰς ἐν Βενετία. Καθ' ἡμᾶς ἐφ' ὅσον δὲν προσάγονται ἀρχαῖα χειρόγραφα Ὁρολογίων περιέχοντα καὶ τὸ εἰρημένον σύμβολον μόνῃ ἐξήγησις λείπεται, ὅτι οἱ ἐκδόται εἰσήγαγον τοῦτο, ἄνευ ὁμως τῆς προσθήκης «καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ» ἐπιρρασθέντες ἐκ τῆς ὑπολήψεως, ἧς τοῦτο ἀπήλαυεν ἐν τῇ Δυτικῇ Ἐκκλησίᾳ. Τὴν ἐξήγησιν ταύτην καθίστησι πιθανὴν ὁ τόπος τῶν πρώτων τοῦ Ὁρολογίου ἐκδόσεων, ἡ Βενετία.

Ἐν τῷ δευτέρῳ κεφαλαίῳ τοῦ λόγου ὄντος περὶ τῶν ἰδιαιτέρων προτεσταντικῶν ὁμολογιῶν νομίζομεν, ὅτι οὐχὶ κατὰ πάντα ὀρθῶς ὡς λόγος τῆς γενέσεως αὐτῶν τίθεται «τὸ καθῆκον νὰ μαρτυρήσῃ δημοσίᾳ τὴν ἑαυτοῦ πίστιν καὶ διδασκαλίαν» διότι ἄλλως δὲν ἐξηγεῖται, ὅτι μέχρι τοῦ 1530 οὐδεμία ἐξεδόθη προτεσταντικὴ ὁμολογία, καίτοι εἶχον παρελθῆ 14 ἔτη ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Λουθήρου, ὡς μεταρρυθμιστοῦ. Τὴν ἀνάγκην τῆς συντάξεως ἰδιαιτέρων ὁμολογιῶν παρὰ τοῖς Λουθηρανοῖς ἐγέννησαν λόγοι ἐξωτερικοὶ τ. ἔ. οὐ μόνον ἡ ὑποχρέωσις, ὅπως δηλώσωσιν ἐπισήμως τί πιστεύουσι πρὸ τῆς ἐν Λύγουστη συναλθούσης παγγερμανικῆς Διαίτης (Λύγουσταία Ὁμολογία), ἀλλὰ καὶ

ἡ ἀντίθεσις πρὸς τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὰς προτεσταντικὰς παραφυάδας (Ἀπολογία τῆς Λύγουσταίας, Σμαλκαλδικὰ ἄρθρα, Τύπος τῆς Συμφωνίας). Μόνοι οἱ Κατήχησεις τοῦ Λουθήρου βραδύτερον ἀναγνωρισθεῖσαι ὡς συμβολικὸν βιβλίον φέρουσιν ἀκραιφνῆ διδακτικὸν χαρακτῆρα. Ἀγνοοῦμεν δὲ τίνας ἐνεκα ὁ συγγραφεὺς ὁμιλῶν ἐν ἀρχῇ περὶ Προτεσταντισμοῦ καθόλου, περιορίζει εἰς τὸν λόγον εἰς μόνὰ τὰ συμβολικὰ βιβλία τῆς Λουθηρανικῆς Ἐκκλησίας καὶ οὐδὲν ἀναφέρει περὶ τῶν τῆς Ἀναμειροφωμένης (Σβιγγλιανῆς καὶ Καλβινικῆς), καίτοι ἡ κωδικοποίησις τῶν τελευταίων προηγήθη τῆς τῶν πρώτων Χρονικῶς, τινὰ δὲ τῶν ἡμετέρων συμβολικῶν λεγομένων βιβλίων σχετίζονται ἀρνητικῶς πρὸς τὰ δεύτερα μᾶλλον ἢ πρὸς τὰ πρῶτα (Σύνοδος τοῦ 1549 αἰῶνος, Ὁμολογία Δοσιθέου). Ὡσαύτως περὶ τῶν συμβολικῶν βιβλίων τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, προκειμένου, ἐνῶ ὁ συγγραφεὺς μνημονεύει τῆς ὑπὸ *Steitwolf* καὶ *Kleener* γενομένης τῷ 1835—38 ἐκδόσεως οὐδένα ποιεῖτο λόγον περὶ τῆς συλλογῆς τοῦ *Deninggerger* «*Enchiridion symbolorum, definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*» ἧτις ἐν 12ῃ ἤδη ἐκδόσει (*Friburgi Brigoviae B. Herder MCMXIII*) περιλαμβάνουσα καὶ τὰ τῆς Βατικανῆς Συνόδου καὶ τὰ μετ' αὐτὴν δὲν κέκμηται μὲν αὐθεντικὸν κύρος ἐν τῇ Δυτικῇ Ἐκκλησίᾳ, περιλαμβάνει ὁμως πᾶν ὅ,τι οἱ δυτικοὶ θεολόγοι ἀποδέχονται ὡς πανηγυρικὴν ἐκδήλωσιν (*Indicium Solemniam*) τῆς πίστεως τῆς ἰδίας ἑαυτῶν ἐκκλησίας. Δὲν ἀκριβολογεῖ δὲ καθ' ἡμᾶς ὁ συγγραφεὺς καὶ ὅταν ἐν ὑποσημειώσει λέγῃ ὅτι «ἀπὸ τοῦ 16ῦ αἰῶνος ἡ ἱστορικὴ ἐπιστήμη τῆς Συμβολικῆς... καὶ ἡ Πολεμικὴ συνηνώθησαν εἰς μίαν ἐπιστήμην, τὴν συγκριτικὴν Συμβολικὴν» διότι ἡ

τελευταία, ὡς γνώστὸν προέκυψεν οὐχὶ ἐκ τοῦ πόθου πρὸς ἔνωσιν τῶν δύο, ἀλλ' ἐκ τοῦ διαφέροντος, ὅπερ ἐγεννήθη ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ὀρθολογισμοῦ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἐν Γερμανίᾳ πρὸς ἔκθεσιν τῆς διδασκαλίας καὶ τῶν ἄλλων Ἐκκλησιῶν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐπισήμων ὁμολογιῶν αὐτῶν καὶ δὴ ἐν συγκρίσει πρὸς ἀλλήλας καὶ πρὸς ἀνάδειξιν τῶν ὑφισταμένων ὁμοιοτήτων καὶ διαφορῶν. Ἡ Συμβολικὴ, ὡς ἱστορία τῶν συμβόλων καὶ δὴ τῆς Λουθηρανικῆς Ἐκκλησίας, ἢ Πολεμικὴ καὶ ἢ Εἰρηρικὴ προελεύσαν τὸ ἔδαφος πρὸς γένεσιν τῆς συγκριτικῆς Συμβολικῆς (*Planck Marheineck*).

Ἐν τῷ τρίτῳ τέλος κεφαλαίῳ, ὅπερ ἀποτελεῖ καὶ τὸν κύριον σκοπὸν εἰς ὃν κατατείνει ἡ ὅλη πραγματεία, ὁ συγγραφεὺς δι' ἀκαταμάχητων ἐπιχειρημάτων ἀποδεικνύει, ὅτι οὐδὲν τῶν λεγομένων συμβολικῶν βιβλίων κέκτηται παρ' ἡμῖν αὐθεντικὸν κῦρος, καὶ ὅτι ἐξ ἐπίδρασεως ξένων θεολόγων, ἐρειδομένων ἐπὶ ὑποκειμενικῆς μόνον ἀντιλήψεως ἐκράτησεν, ὅπως ταῦτα θεωρῶνται ὡς αὐθεντικὰ μνημεῖα ὀρθοδόξου πίστεως. Συμφωνοῦντες κατ' ἀρχὴν πρὸς ταῦτα παρατηροῦμεν ἐν τοῖς ἐπὶ μέρους, ὅτι ὁ χαρακτηρισμὸς τῆς Ὁμολογίας τοῦ Δοσιθέου ὡς κατηχήσεις, ὡς εἶνε τοιαύτη ἢ τοῦ Μογίτα, δὲν συμβιβάζεται πρὸς τὰ πράγματα, διότι ἡ Ὁμολογία τοῦ Δοσιθέου ἀνεξαρτήτως τοῦ ζητήματος τοῦ κύρους αὐτῆς ἀναιροῦσα λεληθότως τὰ κεφάλαια τῆς Λουκαρείου Ὁμολογίας φέρει προφανῆ τὰ ἐξωτερικὰ γνωρίσματα ὁμολογίας, οἷαι συνετάσσοντο τότε καὶ ὑπὸ τῶν λουθηρανῶν, ἀλλὰ μάλιστα ὑπὸ τῶν ἀναμνηροφωμένων. Τὸ δ' αὐτὸ ρητέον καὶ περὶ τοῦ ἰσχυρισμοῦ τοῦ συγγραφέως, ὅτι τὰ λεγόμενα συμβολικὰ βιβλία τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας ἔχουσιν ἀπλοῦν ἀντιρρητικόν, οὐχὶ δὲ θετικὸν χαρακτήρα.

ἀπλῆ μελέτη αὐτῶν μαρτυρεῖ, ὅτι τόσον ἡ Ὁμολογία τοῦ Δοσιθέου, ὅσον καὶ πολλῶ πλείον ἡ Ὁμολογία τοῦ Μογίτα σκοποῦσι θετικὴν ἔκθεσιν τῆς ὀρθοδόξου πίστεως. Ἄλλ' ἐκεῖνο, εἰς ὃ δὲν δυνάμεθα νὰ συμφωνήσωμεν μετὰ τοῦ συγγραφέως εἶνε τὸ ζήτημα, οὐ ἀκροθιγῶς ἀπιεται οὗτος, ὃν τ. ἔ. ἐν τῷ ὀρισμῷ τῆς Συμβολικῆς θὰ ἀκολουθήσωμεν τὴν παραδεδομένην γνώμην, καθ' ἣν ἔργον αὐτῆς εἶνε ἡ ἔκθεσις τῶν δογματικῶν ἰδέα συστημάτων τῶν διαφορῶν Ἐκκλησιῶν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐπισήμων αὐτῶν ὁμολογιῶν ἢ τὴν ὑπὸ τοῦ *Kattenbusch* καὶ τοῦ *Zoofs* ἐκπροσωπούμενην, καθ' ἣν σκοπὸς τῆς Συμβολικῆς εἶνε ἡ κατανόησις τῆς συγχρόνου καταστάσεως καὶ τῆς ἱστορικῆς πραγματικότητος τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ ὁ συγγραφεὺς τασσόμενος ὑπὲρ τῆς δευτέρας χωρεῖ ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα. Διότι, ὡς παρατήρησαν ἤδη καὶ διάσημοι λουθηρανοὶ θεολόγοι (*Hanck*) ἡ τελευταία ἐκδοχὴ ἐρειδομένη ἐπὶ τῆς σφαλερᾶς ἀντιλήψεως, ὅτι τὸ ἱστορικῶς γενόμενον ἐν τῷ παρελθόντι οὐδεμίαν κέκτηται σημασίαν διὰ τὸ παρὸν (*Schleiermacher, Ritschl*) ἀθετεῖ τὴν σπουδαιότητα, ἣν ἐξακολουθοῦσιν ἀποδίδουσαι εἰς τὸ δόγμα οὐ μόνον ἡ Ὁρθόδοξος καὶ ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία, ἀλλὰ καὶ ἡ ὀρθοδοξοῦσα Λουθηρανικὴ.

Ἡ ἐξέλιξις δέ, ἣς ὁ συγγραφεὺς ὑπέρμαχεῖ καὶ ἣν οὐδεὶς ἐχέφρων δύναται νὰ ἀρνηθῇ, δὲν ἀναφέρεται εἰς τὸ ἤδη ἀμαθῆτως ἐν τῷ παρελθόντι καθορισθὲν δι' ἅπαντας τοὺς αἰῶνας δόγμα, ἀλλ' εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς ὀρθοδόξου διδασκαλίας, ὅπερ ἐρειδόμενον ἐπὶ τῶν πηγῶν τῆς θείας ἀποκαλύψεως δὲν ἔτυχεν ἐτι τῆς ὀριστικῆς αὐτοῦ διατυπώσεως ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ. Διὰ τούτων δὲν σκοποῦμεν βεβαίως νὰ ἀρνηθῶμεν πᾶσαν χρησιμότητα εἰς τὴν νεωτέραν τοῦ ἔργου τῆς Συμβολικῆς ἀντιλήψιν,

ἥτις εὐρόνουσα τοῦτο περιλαμβάνει ἐν τῇ ἐξετάσει καὶ τὴν διοίκησιν καὶ τὴν θεῖαν λατρείαν καὶ τὴν θρησκευτικότητα καὶ τὴν θεολογικὴν φιλολογίαν καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν πᾶσαν πνευματικὴν ἐκδήλωσιν ἐκάστης ἐπὶ μέρους Ἐκκλησίας, ἀλλὰ νὰ ὑποδείξωμεν ἀπλῶς, ὅτι ἡ οὕτως ἐννοουμένη Συμβολικὴ, ἀρνούμενη, ὅτι τὸ δόγμα εἶνε τὸ συνιστῶν τὴν οὐσίαν ἐκάστης Ἐκκλησίας, ἐξέρχεται τῆς θέσεως, ἣν τέως κατεῖχεν ἐν τῷ κύκλῳ τῶν θεολογικῶν ἐπιστημῶν παρὰ τὴν Δογματικὴν καὶ τὴν Ἱστορίαν τῶν Δογμάτων καὶ ἀποβαίνει σύγχρονος Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας ἢ Ἐκκλησιαστικῆς Στατιστικῆς, καθόσον αὐτῇ, οὐχὶ δὲ ἡ Συμβολικὴ, εἶνε ἡ ἀσχολουμένη περὶ τὴν ἐξέτασιν τῆς συγχρόνου καταστάσεως τῶν Ἐκκλησιῶν ἀπὸ πάσης ἀπόψεως.

Τελευτῶντες εὐχαρίστως σημειοῦμεν, ὅτι καὶ ἐν τῷ ὑπὸ κρίσιν ἔργῳ, ὡς καὶ ἐν τοῖς προηγηθεῖσιν αὐτοῦ ὁ συγγραφεὺς ἀναπτύσσει τὰς διακρινούσας αὐτὸν ἀρετὰς τὴν συντομίαν, τὴν ἀκριβολογίαν καὶ τὴν πολυμερῆ ἔρευναν καὶ ἐπιστημονικὴν ἐξονύχισιν, ὡς μαρτυρεῖ τὸ πλῆθος τῶν συγγραφῶν, εἰς ἃς ἐκάστοτε παραπέμπει.

† Σ. ΣΤΡΗΝ.

Δρ. Τσέδα Μήτροβιτς, καθηγ. τοῦ πανεπιστ. τοῦ Βελιγραδίου, «Ἡ Ἐκκλησία ἀπέναντι τῶν νέων ἀπαιτήσεων τῆς ἐποχῆς» (σχ. τετρ. σελίδες 18). Κων/πολις 1919.

Ἡ διατριβὴ αὕτη ἀποτελεῖ μίαν τῶν ὀλίγων περιπτώσεων, καθ' ἃς ξένοι ἀνέλαβον νὰ ὁμιλήσωσι πρὸς τὸ ἑλλ. δημόσιον, ἣ δὲ φωνὴ τοῦ ὁμιλοῦντος κατὰ τὴν περίστασιν αὐτήν εἶναι συμπαθεστέρα, ὡς ἀνήκουσα εἰς ὀρθόδοξον κατὰ τὸ δόγμα καὶ Σέρβον τὴν ἐθνικότητα. Ἡ

ἐπιγραφὴ δεικνύει τὸ θέμα, ὃ πραγματεύεται ἡ διατριβή, ἥτις ὁμῶς κυρίως ἀπαρτίζεται ἐκ τεσσάρων αὐτοτελῶν ἀρθρῶν 1), δημοσιευθέντων μεμονωμένως ἐν τῇ «Πατριδί», τῇ ἐνταῦθα ἐκδιδομένη ἡφμερίδι, καὶ διὰ τοῦτο σημεῖα τινὰ τοῦ ἐνὸς ἀρθροῦ ἐπαναλαμβάνονται ἐν τῷ ἄλλῳ. Τίνες εἶναι αἱ κεντρικαὶ ἰδέαι, αἵτινες διήκουσι δι' ὅλης τῆς διατριβῆς ταύτης:

Ὁ τελικὸς σκοπὸς τῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας—ἡ αἰωνία σωτηρία—ἀπαιτεῖ τὴν διὰ τοῦ χριστιανικοῦ πνεύματος μόρφωσιν τῆς ἀνθρωπότητος, πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ ὁποίου ἡ χριστιανικὴ ἐκκλησία ὡς μέσα χρησιμοποιοῖ τὴν διδασκαλίαν, τὴν ἱεροτελεσίαν καὶ τὴν διοίκησιν. Ἀφοῦ ὁ σκοπὸς εἶναι κοινὸς καὶ τὰ μέσα τὰ αὐτά, πόθεν προέκυψεν ὁ χωρισμὸς τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, εἰς ὀρθόδοξον, καθολικὴν καὶ προτεσταντικὴν; Ὁρθῶς ἀποδέχεται, ὅτι οὗτος εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς διαφόρου ἀντιλήψεως τῶν ἐθνῶν, τῶν κοινωνικῶν, οικονομικῶν καὶ πολιτικῶν συνθηκῶν, ὑφ' ἃς ταῦτα εὐρίσκοντο, ἐνὶ λόγῳ, εἶναι ἀποτέλεσμα τοῦ διαφόρου αὐτῶν πολιτισμοῦ (σελ. 4 κξ.). Ἄλλ' ἡ συναίσθησις τῆς ἀρχικῆς ἐνότητος δὲν ἐξέλιπε, διατηρεῖται ζῶσα, γεννώσα τάσεις πρὸς ἔνωσιν τῶν διαφόρων Χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν. Ὁ κ. Μ. λαμβάνων ὑπ' ὄψιν τὰ ἀγαθὰ τῆς ἀμίλλης καὶ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ, φρονεῖ, ὅτι καὶ ὁ ὑφιστάμενος χωρισμὸς ἀποβαίνει εἰς καλὸν τῆς ὅλης ἐκκλησίας (σελ. 5), ἀλλ' ἡ γνώμη αὕτη εἶναι βεβαίως ἀπλή παρηγορία, ἐφόσον ὁ χωρισμὸς οὗτος ὑφίσταται, διότι ὁ ἴδιος μετ' ὀλίγον ζητεῖ συσσεργασίαν τῶν αὐτοκεφάλων ὀρθοδόξων ἐκ-

1) α' Ἡ πολιτικὴ τῆς ἐκκλησίας. β' Αἱ ἐκκλ. παραδόσεις καὶ τὰ νέα καθήκοντα τῆς ἐκκλησίας. γ' Ἐκκλ. μεταρρυθμίσεις ἀπέναντι τῶν κανόνων καὶ ὁ τὸ αὐτοκέφαλον καὶ ἡ ἐνάτης τῆς ὀρθοδ. ἐκκλησίας.

κλησιῶν πρὸς καλλιτέραν ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ αὐτῶν. Τὰς μετὰ τὸν λήξαντα πόλεμον συνθήκας θεωρεῖ εὐνοϊκὰς πρὸς τοῦτο, διότι ἔχει τὴν πεποίθησιν, ὅτι αἱ διεθνεῖς σχέσεις θὰ ρυθμισθῶσι πλέον τελειωτικῶς, αἱ δὲ ὀρθοδ. ἐκκλησίαι, αἱ μέχρι τοῦδε ἄπασαν τὴν ἐαυτῶν δύναμιν ἐν τῷ ἀγῶνι τῆς ἐθνικῆς ὑπάρξεως χρησιμοποίησασαι, θ' ἀπαλλαγῶσι τῶν προσθέτων τούτων καθηκόντων (σελ. 6). Πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ αὐτῶν ὁ κ. Μ. φρονεῖ, ὅτι ἀρκεῖ ἡ κατάλληλος ἐφαρμογὴ τῶν ἀρχαίων κανόνων. Ἄλλὰ τί ἐννοεῖ, λέγων κατάλληλον ἐφαρμογὴν;» Αἱ αὐταὶ νομικαὶ διατάξεις εἰς διαφόρους περιστάσεις καὶ καιροὺς κατὰ διάφορον τρόπον ἐφαρμόζονται» (σελ. 6), μετ' ὀλίγον ὁμοῦ προσθέτει «οἱ ἱστορικοὶ τύποι καὶ θεσμοὶ τοῦ ἀρχαίου βίου δὲν πρέπει νὰ περιορίζωσι τὸ νομοθετικὸν ἔργον τῆς ἐκκλησίας· ὅταν οὗτοι θεωρηθῶσιν ὑπ' αὐτῆς ἀνεφάρμοστοι δύνανται νὰ μεταβληθῶσι καὶ προσαρμοσθῶσι πρὸς τὰς νέας ἀπαιτήσεις» (σελ. 7). Τὸ δικαιολογητικὸν τῆς γνώμης ταύτης ἀποτελεῖ τὸ κέντρον τῆς ὅλης διατριβῆς καὶ τὸ φαινότατον αὐτῆς σημεῖον. Οἱ ἀρχαῖοι κανόνες σκοποῦντες τὴν διὰ τοῦ χριστιανικοῦ πνεύματος ἀναγέννησιν τῆς τότε κοινωνίας, συνετάχθησαν συμφώνως πρὸς τὰς συνθήκας τοῦ βίου τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Πρὸς ἀνάλογον ἀναγέννησιν τῆς σημερινῆς κοινωνίας, ἡ ἐκκλησία δικαιούται καὶ ὀφείλει, διατηροῦσα τὸ πνεῦμα τῶν κανόνων ἢ τοῦ χριστιανικοῦ πνεύματος, νὰ διαρρυθμίσῃ τὴν νομοθεσίαν αὐτῆς συμφώνως πρὸς τὰς συνθήκας τοῦ σημερινοῦ βίου (σελ. 11 κξ). Ἄλλ' ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ, αἱ συνθήκαι αὐταὶ ἐν ἐκάστη αὐτοκεφάλῳ ὀρθοδόξῳ ἐκκλησίᾳ δὲν εἶναι αἱ αὐταὶ καὶ ἐπομένως αἱ εἰς τοὺς κανόνας ἐπενεχθησόμεναι τροποποιήσεις θὰ διαφέρωσι κατὰ τὰς διαφόρους ἐκκλησίας

(σελ. 8). Ἡ νομοθετικὴ λοιπὸν ἐργασία ἐν ταῖς λεπτομερείαις πρέπει νὰ διεξάγῃται ὑπὸ μιᾶς ἐκάστης αὐτοκεφάλου ἐκκλησίας, ἀλλ' αἱ διαφοραὶ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ εἶναι τοιαῦται, ὥστε νὰ καταστρέφηται ἡ ἐνότης τῆς ὀρθοδόξιας· ἀνάγκη δηλ. νὰ παραμένῃ ἀναλλοίωτος ὁ κοινὸς σκοπός, ἐπίσης δὲ τὰ κυριώτερα πρὸς ἐπιτυχίαν αὐτοῦ μέσα νὰ εἶναι αὐτὰ (σελ. 10). Διὰ τοῦτο ἡ προσαρμογὴ τῆς ἐκκλησιαστικῆς νομοθεσίας πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ νεωτέρου βίου, πρέπει ἐν ταῖς γενικαῖς γραμμαῖς νὰ τελεῖται ἀπὸ κοινοῦ ὑπ' ὅλων τῶν ὀρθοδόξων ἐκκλησιῶν, δι' ἀντιπροσώπων συνερχομένων εἰς περιοδικὰ συνόδους (σελ. 15 κξ. καὶ δὴ 17). «Διὰ τοῦ τρόπου τούτου θὰ ἀκούηται ἐγκαίρως ἡ αὐθεντικὴ φωνὴ τῆς ἐκκλησίας, θὰ γίνηται πανταχοῦ αἰσθητὴ ἡ πρωτοβουλία αὐτῆς, θὰ ἐξυψωθῇ ἐν τῷ κόσμῳ ἡ σημασία τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας καὶ θὰ ἐπιτύχῃ εὐκολώτερον καὶ ἀσφαλέστερον τοῦ τελικοῦ αὐτῆς σκοποῦ» (σελ. 18).

Ὁ κ. Μ. δὲν ἀνῆκει εἰς τοὺς ἄκρους συντηρητικούς, τοὺς φρονοῦντας, ὅτι διὰ τοῦ κώδικος τοῦ 883 ἐκλείσθη πλέον ἡ ἐκκλησιαστικὴ νομοθεσία καὶ ἔκτοτε, τὸ πολὺ πολὺ, ἐπιτρέπονται συμπληρωματικὰ νομοθετήματα. Ἐφαρμόζων τὴν διάκρισιν οὐσίας καὶ τύπων, φρονεῖ, ὅτι διατηρουμένου τοῦ χριστιανικοῦ πνεύματος, τὰ λοιπὰ εἶναι δυνατόν νὰ προσαρμοσθῶσιν εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ἐποχῆς. Δὲν ἀνῆκει ὁμοῦς ἀφ' ἑτέρου εἰς τοὺς φιλελευθέρους, τοὺς φρονοῦντας, ὅτι ἡ αὐτὴ ἀκριβῶς διάκρισις πρέπει νὰ ἐφαρμοσθῇ καὶ ἐπὶ τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας, καὶ διατηρουμένου πάλιν τοῦ χριστιανικοῦ πνεύματος, οἱ καθιερωμένοι δογματικοὶ τύποι, οἱ ἐκ τῶν τότε ἐπικρατουσῶν ἰδεῶν ἐπίσης προκύψαντες, νὰ ἐγκαταλειφθῶσι, προσαρμοζομένης

τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας πρὸς τὴν νεωτέραν περὶ τοῦ παντὸς θεωρίαν. Ὁ κ. Μ. ἀποκρούει τοῦτο διαρρηδην, συνιστῶν, ὅπως ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ διαφυλαχθῆ ἡ παρακαταθήκη τῶν Πατέρων (σελ. 9). Ἀνήκει ἄρα εἰς τὴν μέσην μερίδα, τὴν τῶν μετριοπαθῶν συντηρητικῶν. Ἀλλ' ἐν τῇ ἐκτιμῇ τῆς διατριβῆς τούτης δὲν πρέπει νὰ λησμονηθῆ, ὅτι ὁ συγγραφεὺς αὐτῆς εἶναι καθηγητὴς τοῦ κανονικοῦ δικαίου καὶ ὅτι ἐξετάζει τὸ ζήτημα ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τοῦ μαθήματός του. Ὡς κανονολόγος, ἀνέλαβε νὰ πραγματευθῆ κυρίως τὴν νομικὴν ὄψιν τοῦ ζητήματος καὶ ὀφειλομένον νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι συμφώνως πρὸς τὰς ἀρχὰς αὐτοῦ, ἐπραγματεύθη αὐτὴν ὀρθῶς.

B. K. Σ.

